

ARS TRANSLATORICA VIII

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Філологічний факультет
Кафедра романо-германської філології

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет лінгвістики

**ARS
TRANSLATORICA**

**ВИПУСК
VIII**

РІВНЕ - 2023

УДК 81'255.2

A 80

Ars Translatica: зб. перекладів / Упорядники: О.В. Константінова, О.П. Демиденко. Рівне: РДГУ, 2023. Вип. 8. 179 с.

A 80 Ars Translatica: The Collection of Translations / Compilers: O.V. Konstantinova, O.P. Demydenko. Rivne: RSUH, 2023. Issue 8. 179 p.

У збірник увійшли українські переклади з невеликих художніх та публіцистичних творів або уривків з них англійською, німецькою, новогрецькою, польською та французькою мовами, а також переклади українських творів англійською і французькою. Збірник призначений для всіх, хто цікавиться проблемами перекладознавства.

The Collection includes Ukrainian translations of English, German, Modern Greek, Polish, and French pieces of fiction, poetry, and journalism, as well as English and French translations of Ukrainian texts. The Collection is intended for a wide circle of admirers of the theory and practice of translation.

УДК 81'255.2

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Деменчук О.В.**, д-р філол. наук, професор.

Відповідальні редактори – **Константінова О.В.**, канд. філол. наук, доцент;

Демиденко О.П., канд. пед. наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

Аладько Д.О., канд. філол. наук, доцент; **Бондар Л.В.**, канд. пед. наук, доцент;

Буць Ж.В., канд. філол. наук, доцент; **Завадська В.В.**, канд. філол. наук,

доцент; **Кривенко С.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Куликова В.Г.**, канд.

філол. наук, доцент; **Кучма Т.В.**, канд. філол. наук, доцент; **Орел І.І.**, канд.

філол. наук, доцент; **Павлова О.І.**, канд. філол. наук, доцент; **Павловська Л.О.**,

канд. філол. наук, доцент; **Чеберяк А.М.**, канд. філол. наук, доцент;

Школяр Л.В., канд. пед. наук, доцент; **Romain David** (L'école Raspail, le Havre, France).

Рекомендовано до друку Вченою радою

Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 9 від 31.08.2023 р.)

©Автори публікацій, 2023

©Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

©Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2023

Обкладинку створено за допомогою III-генератора зображень Midjourney

ПЕРЕДМОВА

Збірник перекладів «ARS TRANSLATORICA-VIII» виходить у межах спільного перекладацького проекту кафедри романо-германської філології філологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету і факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

У цього річний збірник увійшли переклади присвячені Україні та її боротьбі за незалежність.

Студенти кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти здійснили переклад творів українських письменників ХХ ст. французькою мовою. Студентська ініціатива покликана ознайомити широку франкомовну аудиторію з модерністською вітчизняною літературною спадщиною, передати глибокий ліризм і драматизм через відтворення складних душевних трагедій людей, породжених соціальними, сімейно-побутовими та іншими причинами.

До уваги читачів пропонуються переклади таких соціально-психологічних новел, як: експресіоністичний твір Василя Стефаника «Камінний хрест» (1900 р.), імпресіоністичний витвір Миколи Хвильового «Я (Романтика)» (1924 р.), мала епічна проза драматичного характеру Василя Симоненка «Весілля Опанаса Крокви» (1962р.) та неореалістична новела Григорія Тютюнника «Три зозулі з поклоном» (1976 р.).

Твори письменників сфокусовані на різних соціально значущих подіях того часу, проте всі вони мають глибокий повчальний зміст, через який нам передається наша ідентичність та безмежна жага до захисту людських цінностей, таких як: любов, батьківщина, свобода. «Камінний хрест» транслює нерозривну єдність і цілісність світу, що забезпечується духовним зв'язком людини з рідною українською землею; «Я (Романтика)» представляє колізію між гуманізмом і фанатизмом постреволюційної епохи нашої країни, описуючи трагедію людини з розколотою душею; «Весілля Опанаса Крокви» прославляє здатність до самопожертви заради справжнього кохання; «Три зозулі з поклоном» возвеличує щиру українську любов, здіймаючи людину над буденністю, оспівуючи шляхетність високого почуття, спорідненість людських душ.

Допомагали студентам викладачі кафедри й професіонали перекладацької справи. Перше редагування провів відомий український перекладач і видавець Іван Сергійович Рябчій, який

вносив правки здебільше стилістичного характеру та висловив пропозиції технічного аспекту з точки зору професійного видавця. На другому етапі редактором перекладів студентів був пан Ромен Давід (Romain David), викладач французької літератури у школі Распай (L'école Raspail, le Havre) м. Гавр, Франція.

Трагічні події сучасного етапу російської агресії проти України осмислюються в художніх творах і фіксуються в журналістських текстах.

До збірника включено переклади студентів і викладачів кафедри романо-германської філології РДГУ, над якими вони працювали протягом року, як-от: переклад субтитрів англійською мовою до фільма-розслідування «Щоденник вцілілої», здійснений доцентом кафедри Дмитром Аладьком для компанії Суспільне Мовлення; переклад вірша «Найкоротша Євангелія» рівненської поетки Мирослави Кирильчук, яка присвятила його Героєві України Олександрю Мацієвському, що його розстріляли російські окупанти за слова «Слава Україні!»; студентські переклади англійських публіцистичних текстів про війну в Україні та її наслідки.

Висловлюємо щирі подяки професійним перекладачам і любителям перекладу, які з року в рік підтримують наш проєкт. Колекція збірника поповнилася неординарними перекладами текстів антивоєнної тематики з англійської, німецької, новогрецької, польської та французької мов.

***Редколегія збірника
«Ars Translatorica»***

ЗМІСТ

ПЕРЕКЛАДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

<i>Василь Стефаник</i> КАМІННИЙ ХРЕСТ	<i>Жанна Буць, Арина Менчук, Дарина Парчевська, Олександра Рибчук, Марина Шевченко</i> LA CROIX SUR LA COLLINE	7
<i>Микола Хвильовий</i> Я (РОМАНТИКА)	<i>Жанна Буць, Анна Ніколайчук, Софія Оніщук, Дарина Парчевська, Олександра Рибчук, Марина Шевченко</i> MOI (MA FACETTE ROMANTIQUE)	25
<i>Василь Симоненко</i> ВЕСІЛЛЯ ОПАНАСА КРОКВИ	<i>Лілія Школяр, Дарина Парчевська</i> MARIAGE D'OPANAS KROKVA	58
<i>Григор Тютюнник</i> ТРИ ЗОЗУЛІ З ПОКЛОНОМ	<i>Леся Бондар, Вікторія Куликова, Анна Ніколайчук, Софія Оніщук</i> TROIS COUCOUS AVEC DES EXCUSES	61
<i>Суспільне ТБ</i> ЩОДЕННИК ВЦІЛІЛОЇ	<i>Дмитро Аладько</i> SURVIVOR'S DIARY	69
<i>Мирослава Кирильчук</i> НАЙКОРОТША ЄВАНГЕЛІЯ...	<i>Олена Константинова</i> THE SHORTEST GOSPEL...	84
ПЕРЕКЛАДИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ		
<i>Werner Baumann</i> WAR-TRIGGERED FOOD CRISIS NEEDS ATTENTION NOW	<i>Софія Мелещук</i> ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА, ЩО Є НАСЛІДКОМ ВІЙНИ, ПОТРЕБУЄ НЕГАЙНОЇ УВАГИ	86
<i>Keith Duggan</i> UNCOVERING THE BURIED DIARY OF AN EXECUTED UKRAINIAN WRITER	<i>Валерія Мельник, Неоніла Коломієць</i> ВІДНАЙДЕНИЙ ЩОДЕННИК РОЗСТРІЛЯНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА	91
<i>The Economist</i> UKRAINE'S COMING COUNTER- OFFENSIVE MAY SHAPE ITS FUTURE— AND EUROPE'S	<i>Мирослава Вишневецька</i> ОЧІКУВАНИЙ КОНТРНАСТУП МОЖЕ ВИЗНАЧИТИ НЕ ЛИШЕ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ, АЛЕ Й УСІЄЇ ЄВРОПИ	104
<i>Ben Farmer</i> HOW THE TRAUMA OF WAR IS TAKING IT'S TOLL ON UKRAINE'S CHILDREN	<i>Анжела Павлів</i> ЯК ТРАВМА ВІЙНИ ВПЛИВАЄ НА ДІТЕЙ В УКРАЇНІ	107
<i>Charlotte Higgins</i> WHY AM I LEARNING UKRAINIAN? BECAUSE LANGUAGE IS POLITICAL FOR THE COUNTRY I'VE GROWN TO LOVE	<i>Ірина Осадчук</i> ЧОМУ Я ВІВЧАЮ УКРАЇНСЬКУ? ТОМУ ЩО МОВА Є ВАЖЛИВОЮ ДЛЯ КРАЇНИ, ЯКУ Я ПОЛЮБИЛА ...	111
<i>Craig Hooper</i> UKRAINE'S SHIFT TO A NEW NATO ARSENAL IS UNPRECEDENTED - AND INEVITABLE	<i>Ангеліна Федорова</i> ПЕРЕХІД УКРАЇНИ ДО НОВОГО АРСЕНАЛУ НАТО Є БЕЗПРЕЦЕДЕНТНИМ І НЕМИНУЧИМ	117
<i>Alfred Edward Housman</i> THE LADS IN THEIR HUNDREDS...	<i>Віктор Марач</i> ХЛОПЦІ СОТНЯМИ...	124
<i>John Lennon & Yoko Ono</i> HAPPY XMAS (WAR IS OVER)	<i>Марія Панасюк</i> «ІЗ РІЗМ ВСІХ (ГОДІ ВЖЕ ВОЄН)»	125
<i>Yoko Ono</i> 50 YEARS AGO, JOHN AND I HAD THE IDEA TO DO THE «WAR IS OVER!»	<i>Марія Панасюк</i> 50 РОКІВ ТОМУ У НАС З ДЖОНОМ ВИНИКЛА ІДЕЯ ПРОВЕСТИ КАМПАНІЮ «ГОДІ ВЖЕ ВОЄН!» ..	127
<i>Måneskin</i> GASOLINE	<i>Марія Панасюк</i> БЕНЗИН	129

<i>Isaac Rosenberg</i> BREAK OF DAY IN THE TRENCHES	<i>Софія Виграновська</i> СВІТАНОК В ОКОПАХ	133
<i>Benjamin Sledge</i> NO ONE HAS ADDRESSED WHY RUSSIA INVADED UKRAINE (SO I'LL DO IT)	<i>Аліна Мізинець, Катерина Андріюк</i> НІХТО НЕ АНАЛІЗУВАВ ПРИЧИНУ ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ (ТОМУ ЦЕ ЗРОБЛЮ Я)	134
<i>Susan Sontag</i> REGARDING THE PAIN OF OTHERS	<i>Марія Панасюк</i> ДИВЛЯЧИСЬ НА БІЛЬ ІНШИХ	142
<i>Sting</i> RUSSIANS	<i>Марія Панасюк</i> РОСІЯНАМ	147
<i>Michael Schwartz, Marc Santora</i> «PYRRHIC VICTORY»: RUSSIA CLAIMS BAKHMUT, BUT AT WHAT COST?	<i>Неоніла Коломієць</i> ПІРРОВА ПЕРЕМОГА: РОСІЯ ЗДОБУВАЄ БАХМУТ, ПРОТЕ ЯКОЮ ЦІНОЮ?	149
ПЕРЕКЛАДИ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ		
<i>Kirstin Schwab</i> – SICHER?	<i>Олена Степанюк</i> БЕЗПЕЧНО?	157
<i>August Stramm</i> FEUERTAUFE	<i>Олена Степанюк</i> БОЙОВЕ ХРЕЩЕННЯ	159
<i>August Stramm</i> KRIEGGRAB	<i>Олена Степанюк</i> ВІЙСЬКОВА МОГИЛА	160
ПЕРЕКЛАДИ З НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ		
<i>Αγγελική Κριαρίδου</i> «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ 13»: ΤΟ «ΣΤΑΛΙΝΙΚΟ» ΣΧΕΔΙΟ ΕΞΟΝΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΕΣΣΔ	<i>Кіра Верецагіна</i> ОПЕРАЦІЯ 13: СТАЛІНСЬКИЙ ПЛАН ЗНИЩЕННЯ ГРЕКІВ СРСР	161
ПЕРЕКЛАДИ З ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ		
<i>Alicja Korek</i> PIOSENKA O KOŃCU ŚWIATA	<i>Олена Степанюк</i> ПІСЕНЬКА КІНЦЯ СВІТУ	164
<i>Renata Teresa Korek</i> POLE	<i>Олена Степанюк</i> ПОЛЕ	166
<i>Renata Teresa Korek</i> ZAPISY Z ZASYPANEJ PIWNICY	<i>Олена Степанюк</i> ЗАПИСИ ІЗ ЗАСИПАНОГО ПІДВАЛУ	167
<i>Renata Teresa Korek</i> WOŁANIE	<i>Олена Степанюк</i> ВОЛАННЯ	169
ПЕРЕКЛАДИ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ		
<i>Serge Ouaki</i> SUR LA TERRE ET DANS LE CIEL...	<i>Олена Степанюк</i> НА ЗЕМЛІ І В НЕБІ...	170
<i>Serge Ouaki</i> ECRIT TOUJOURS PENDANT LE SIÈGE DE MARIUPOL	<i>Олена Степанюк</i> НАПИСАНО ПІД ЧАС ОБЛОГИ МАРІУПОЛЯ	172
<i>Serge Ouaki</i> PARMI LES OMBRES DE MON PASSÉ	<i>Олена Степанюк</i> СЕРЕД ТІНЕЙ МОГО МИНУЛОГО	173
ПРИМІТКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ		174
ВІДОМОСТІ ПРО ПЕРЕКЛАДАЧІВ		177

ПЕРЕКЛАДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Василь Стефаник
КАМІННИЙ ХРЕСТ

I

Відколи Івана Дідуха запам'ятали в селі газдою, відтоді він мав усе лиш одного коня і малий візок із дубовим дишлем. Коня запрягав у підруку, сам себе в борозну; на коня мав ремінну шлею і нашільник, а на себе Іван накладав малу мотузяну шлею. Нашильника не потребував, бо лівою рукою спирав, може, ліпше, як нашільником.

То як тягнули снопи з поля або гній у поле, то однако і на коні, і на Івані жили виступали, однако їм обом під гору посторонки моцувалися, як струнви, і однако з гори волочилися по землі. Догори ліз кінь як по леду, а Івана як коли би хто буком по чолі тріснув, така велика жила напухала йому на чолі. Згори кінь виглядав, як би Іван його повісив на нашільнику за якусь велику провину, а ліва рука Івана обвивалася сітею синіх жил, як ланцюгом із синьої сталі.

Не раз ранком, іще перед сходом сонця, їхав Іван у поле пільною доріжкою. Шлеї не мав на собі, лише йшов із правого боку і тримав дишель як би під пахою. І кінь, і Іван держалися крепко, бо оба відпочали через ніч. То як їм траплялося сходити з горба, то бігли. Бігли в долину і лишали за собою сліди коліс, копит і широчезних п'ят Іванових. Придорожнє зілля і бадилля гойдалося, вихолітувалося на всі боки за возом і скидало росу на ті сліди. Але часом серед найбільшого розгону на самій середині гори Іван починав налягати на ногу і спирав коня. Сідав коло дороги, брав ногу в руки і слинив, аби найти те місце, де бодяк забився.

— Та цу ногу сапов шкребчи, не ти її слинов промивай, — говорив Іван ісперсердя.

— Діду Іване, а батюгов того борозного, най біжить, коли овес поїдає...

Це хтось так брав на сміх Івана, що видів його патороч зі свого поля. Але Іван здавна привик до таких сміхованців і спокійно тягнув бодяк дальше. Як не міг бодяка витягнути, то кулаком його вгонив далі в ногу і, встаючи, казав:

— Не біси, вігниєш та й сам віпадеш, а я не маю часу з тобою панькатися...

А ще Івана кликали в селі Переломаним. Мав у поясі хибу, бо все ходив схилений, як би два залізні краки стягали тулуб до ніг. То його вітер підвіяв.

Як прийшов із війська додому, то не застав ні тата, ані мами, лише хатчину завалену. А всього маєтку лишив йому тато букату

горба щонайвищого і щонайгіршого над усе сільське поле. На тім горбі копали жінки пісок, і зівав він ярами та печерами під небеса, як страшний велетень. Ніхто не орав його і не сів і межі ніякої на нім не було. Лиш один Іван узявся своєю пайку копати і сіяти. Оба з конем довозили гною під горб, а сам уже Іван носив його мішком наверх. Часом на долішні ниви спадав із горба його голосний крик:

— Е-ех, мой, як тобов грєну, та й по нитці розлетишси, який же-с тежкий!

Але, відай, ніколи не гримнув, бо шкодував міха, і поволі його спускав із плечей на землю. А раз вечором оповідав жінці і дітям таку пригоду:

— Сонце пражить, але не пражить, аж вогнем сипле, а я колінкую з гноєм наверх, аж шкіра з колін обскакує. Піт із-за кожного волоска просік, та й так ми солоно в роті, аж гірко. Ледви я добивси на гору. А на горі такий вітрець дунув на мене, але такий легонький, що аж! А підіть же, як мене за мінуту в попереці зачело ножами шпикати — гадав-сми, що минуси!

Від цієї пригоди Іван ходив усе зібганий у поясі, а люди прозвали його Переломаний.

Але хоч той горб його переломив, то політки давав добрі. Іван бив палі, бив кілля, виносив на нього тверді кицьки трави і обкладав свою частку довкола, аби осінні і весняні дощі не сполікували гною і не заносили його в яруги. Вік свій збув на тім горбі.

Чим старівся, тим тяжче було йому, поломаному, сходити з горба.

— Такий песій горб, що стрімголов удолину тручєє! Не раз, як заходяче сонце застало Івана наверху, то несло його тінь із горбом разом далеко на ниви. По тих нивах залягла тінь Іванова, як велетня, схилоного в поясі. Іван тоді показував пальцем на свою тінь і говорив горбові:

— Ото-с ні, небоже, зібгав у дугу! Але доки ні ноги носє, то мус родити хліб!

На інших нивах, що Іван собі купив за гроші, принесені з войська, робили сини і жінка. Іван найбільше коло горба заходився.

Ще Івана знали в селі з того, що до церкви ходив лиш раз у рік, на Великдень, і що курей зіцірував. То так він їх научував, що жадна не важилася поступити на подвір'я і порпати гній. Котра раз лапкою драпнула, то вже згинула від лопати або від бука. Хоч би Іваниха хрестом стелилася, то не помогло.

Та й хіба ще то, що Іван ніколи не їв коло стола. Все на лаві.

— Був-сми наймитом, а потім вібув-сми десіть рік у воську, та я стола не знав, та й коло стола мені їда не йде до трунку.

Отакий був Іван, дивний і з натурою, і з роботою.

II

Гостей у Івана повна хата, газди і газдині. Іван спродав усе, що мав, бо сини з жінкою наважилися до Канади, а старий мусив укінці податися.

Спросив Іван ціле село.

Стояв перед гостями, тримав порцію горівки у правій руці і, видко, каменів, бо слова не годен був заговорити.

— Декую вам файно, газди і газдині, що-сте ні мали за газду, а мою за газдиню...

Не договорював і не пив до нікого, лиш тупо глядів на-вперед себе і хитав головою, як би молитву говорив і на кожне її слово головою потакував.

То як часом якась долішня хвиля викарбуть великий камінь із води і покладе його на беріг, то той камінь стоїть на березі тяжкий і бездушний. Сонце лупає з нього черепочки давнього намулу і малює по нім маленькі фосфоричні звізди. Блимає той камінь, мертвими блисками, відбитими від сходу і заходу сонця, і кам'яними очима своїми глядить на живу воду і сумує, що не гнітить його тягар води, як гнітив від віків. Глядить із берега на воду, як на утрачене щастя.

Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду. Потряс сивим волоссям, як гривною, кованою зі сталевих ниток, і договорював:

— Та декую вам красно, та най вам бог дасть, що собі в него жєдаєте. Дай вам боже здоров'є, діду Михайле...

Подав Михайлові порцію і цілувалися в руки.

— Куме Іване, дай вам боже прожити ще на цім світі, та най господь милосердний щасливо запровадить вас на місце та й допоможе ласков своєв наново газдов стати!

— Коби бог позволив... Газди, а проше, а доцегніть же... Гадав-сми, що вас за стів пообсаджую, як прийдете на весіле синове, але інакше зробилоси. То вже таке настало, що за що наші діди та й тати не знали, то ми мусимо знати. Господа воля! А законтентуйте ж си, газди, та й вібачейте за решту.

Взяв порцію горівки та підійшов д жінкам, що сиділи на другім кінці стола від постелі.

— Тимофіхо, кумо, я хочу до вас напитиси. Дивюси на вас, та й ми, як якісь казав, молоді літа нагадуютьси. Де, де, де-е? Ото-сте були хлопенна дівка, годна-сте були! То-сми за вами не одну нічку збавив, то-сте в данці ходили, як сновавка —так рівно! Ба, де, кумо, тоті роки наші! Ану-ко пережійте та й вібачейте, що-м на старість данець нагадав. А проше...

Глянув на свою стару, що плакала між жінками, і виймив із пазухи хустину.

— Стара, ня, на-коб тобі платину та файно обітриси, аби я тут ніяких плачів не видів! Гостий собі пилнуй, а плакати ще доста чесу, ще так си наплачеш, що очі ти витечуть.

Відійшов до газдів і крутив головою.

— Щось би-м сказав, та най мовчу, най шіную образи в хаті і вас яко грешних. Але рівно не дай боже нікому доброму на жіночий розум перейти! Аді, видите, як плаче, та на кого, на мене? На мене, газдине моя? То я тебе вікорінував на старість із твої хати? Мовчи, не хлипай, бо ти сиві кіски зараз обмичу, та й підеш у ту Гамерику, як жидівка.

— Куме Іване, а лишіть же ви собі жінку, таже вона вам не воріг, та й дітем своїм не воріг, та її банно за родом та й за своїм селом.

— Тимофіхо, як не знаєте, то не говоріть анідзелень! То її банно, а я тудя з віскоком іду?!

Заскреготав зубами, як жорнами, погрозив жінці кулаком, як довбнею, і бився в груди.

— Озмійть та вгатіть ми сокиру отут у печінки, та, може, той жовч пукне, бо не вітримаю! Люди, такий туск, такий туск, що не памнєтаю, що си зо мнов робить!

III

— А проше, газди, а озміть же без царамонії та будьте вібачні, бо ми вже подорожні. Та й мені, старому, не дивуйтеси, що трохи втираю на жінку, але то не задурно, ой, не задурно. Цего би ніколи не було, якби не вона з синами. Сини, уважєете, письменні, так як дістали якесь письмо до рук, як дістали якусь напу, та як підійшли під стару, та й пилили, пилили, аж перерубали. Два роки нічо в хаті не говорилоси, лиш Канада та й Канада. А як ні достинули, як-єм видів, що однако ні муть отут на старість гризти, як не піду, та й ем продав щодо крішки. Сини не хотє бути наймитами післі мої голови та й кажуть: «Ти наш тато, та й заведи нас до землі, та дай нам хліба, бо як нас розділиш, та й не буде з чим киватиси». Най їм бог помогає їсти тот хліб, а мені однако гинути. Але, газди, де мені, переломаному, до ходів? Я зробок — ціле тіло мозиль, кості дрихлаві, що заки їх рано зведеш докупи, то десіть раз йойкнеш!

— То вже, Іване, пропало, а ви собі туск до голови не припускайте. А може, як нам дорогу покажете, та й усі за вами підемо. За цим краєм не варт собі туск до серця брати! Ця земля не годна кілько народа здержіти та й кількі біді вітримати. Мужик не годен, і вона не годна, обоє вже не годні. І саранчі нема, і пшениці нема. А податки накипають: що-с платив лева, то тепер п'єть, що-с

їв солонину, то тепер барабулю. Ой, ззолили нас, так нас ймили в руки, що з тих рук ніхто нас не годен вірвати, хіба лиш тікати. Але колись на ці землі буде покаяніє, бо нарід поріжеси! Не маєте ви за чим банувати!..

— Декую вам за це слово, але єго не приймаю. Певне, що нарід поріжеси. А тож бог не гніваєси на таких, що землю на гиндель пускають? Тепер нікому не треба землі, лиш викслів та банків. Тепер молоді газди мудрі настали, такі фаєрмани, що за землев не згоріли. А дивіть-ко си на ту стару скрипку, та пускати її на гиндель?! Таже то дуплава верба, кини пальцем, та й маком седе! Та гадаєте, що вона зайде на місце? От, перевернеси десь у окіп та й пси розтегнуть, а нас поженуть далі і подивитиси не дадуть! Відки таким дітем має бог благословити? Стара, а суди ж!

Прийшла Іваниха, старенька і сухонька.

— Катерино, що ти собі небого, у свої голові гадаєш? Де ті покладу в могилу? Ци риба ті має з'їсти? Та тут поредні рибі нема що на один зуб узети.

Аді!

І натягав шкіру на жінчиній руці і показував людям.

— Лиш шкіра на кості. Кудя цему, газди, йти з печі? Була-с поредна газдиня, тежко-с працювала, не гайнувала-с, але на старість у далеку дорогу вібраласи. Аді, видиш, де твоя дорога та й твоя Канада? Отам!

І показав їй через вікно могилу.

— Не хотіла-с іти на цу Канаду, то підемо світами і розвіємси на старість, як лист по полі. Бог знає, як з нами буде... а я хочу з тобов перед цими нашими людьми віпроцитиси. Так, як слюб-сми перед ними брали, та так хочу перед ними віпроцитиси з тобов на смерть. Може, тебе так кинуть у море, що я не буду видіти, а може, мене кинуть, що ти не меш видіти, та прости ми, стара, що-м ти не раз догорив, що-м, може, ті коли скривдив, прости мені і перший раз, і другий раз, і третій раз.

Цілувалися. Стара впала Іванові на руки, а він казав:

— А то ті, небого, в далеку могилу везу...

Але сих слів уже ніхто не чув, бо від жіночого стола надбіг плач, як вітер, що з-поміж острих мечів повіяв та всі голови мужиків на груди похилив.

IV

— А тепер ступай собі, стара, межі газдині та пильнуй, аби кожду своє дійшло, та напийси раз, аби-м ті на віку видів п'єну.

— А вас, газди, я ще маю на два гатунки просити. Десь, може, сини пусте в село на пошту, що нас із старов уже нема. Та би-м просив вас, аби-сте за нас наймили служебку та й аби-сте си так,

як сьогодні, зійшли на обідець та віказали очинаш за нас. Може, пан бог менше гріха припише. Я гроші лишу Якові, бо він молодий та й слухний чоловік та не сховає дідів грейцір.

— Наймемо, наймемо і очинаш за вас вікажемо...

Іван задумався. На його тварі малювався якийсь стид.

— Ви старому не дивуйтеся та не смійтеся з діда. Мені самому гей устид вам це казати, але здає ми си, що би-м гріх мав, якби-м цього вам не сказав. Ви знаєте, що я собі на своїм горбі хресток камінний поклав. Гірко-м віз і гірко-м го наверх вісаджував, але-м поклав. Такий тежкий, що горб го не скине, мусить го на собі тримати так, як мене тримав. Хотів-єм кільки памнєтки по собі лишити.

Стулив долоні в трубу і притискав до губів.

— Так баную за тим горбом, як дитина за цицков. Я на нім вік свій спендив і окалічів-єм. Коби-м міг, та й би-м го в пазуху сховав, та й взев з собов у світ. Банно ми за найменшов крішков у селі, за найменшов дитинов, але за тим горбом таки ніколи не перебаную.

Очі замиготіли великим жалем, а лице задрожало, як чорна рілля під сонцем дροжитьь.

— Оцеї ночі лежу в стодолі, та думаю, та думаю: господи милосердний, ба що-м так глібоко зогрішив, що женеш ні за світові води? Я ціле жите лиш роб, та й роб, та й роб! Не раз, як днинка кінчиласи, а я впаду на ниву та й ревню молюси до бога: господи, не покинь ні ніколи чорним кавалком хліба, а я буду все працювати, хіба бих не міг ні руков, ні ногов кинути...

— Потім мене такий туск напав, що-м чиколонки гриз і чупер собі микав, качев-єм си по соломі, як худобина. Та й нечисте цукнуло си до мене! Не знаю і як, і коли вчинив-єм си під грушков з воловодом. За малу філю був би-м си затєг. Але господь милосердний знає, що робить. Нагадав-єм собі за свій хрест та й мене геть відійшло, їй, як не побіжу, як не побіжу на свій горб! За годинку вже-м сидів під хрестом. Посидів, посидів довгенько — та й якось ми легше стало.

— Аді, стою перед вами і говорю з вами, а тот горб не виходить ми з голови. Таки го виджу та й виджу, та й умирати буду та й буду го видіти. Все забуду, а його не забуду. Співанки-м знав-та й на нім забув-єм, силу-м мав — та й на нім лишив-єм.

Одна сльоза котилася по лиці, як перла по скалі.

— Та я вас прошю, газди, аби ви, як мете на світу неділю поле світити, аби ви ніколи мого горба не минали. Будь котрий молодий най вібіжить та най покропить хрест свіченев водицев, бо знаєте, що ксьондз на гору не піде. Просю я вас за це дуже грешно, аби-

сьте мені мого хреста ніколи не минали. Буду за вас бога на тім світі просити, лиш зробіть дідові єго волю.

Як коли би хотів рядном простелитися, як коли би добрими, сивими очима хотів навіки закопати в серцях гостей свою просьбу.

— Іване, куме, а лишіть же ви туск на боці, геть єго відкиньте. Ми вас усе будемо нагадувати, раз назавше. Були-сте поредний чоловік, не лізли-сте натарапом на нікого, нікому-сте не переорали, ані пересіяли, чужого зеренця-сте не порунтали. Ой, ні! Муть вас люди нагадувати та й хреста вашого на світу неділю не минуть.

Отак Михайло розводив Івана.

V

— Вже-м вам, панове газди, все сказав, а тепер хто ні любить, та тот буде пити зо мнов. Сонечко вже над могилов, а ви ще порцію горівки зо мнов не віпили. Заки-м ще в свої хаті і маю гості за своїм столом, то буду з ними пити, а хто ні навидить, то буде також.

Почалася п'ятика, та п'ятика, що робить із мужиків подурілих хлопців. Незабавки п'яний уже Іван казав закликати музику, аби грав молодіжі, що заступила ціле подвір'я.

— Мой, маєте так данцювати, аби земля дудніла, аби одної травички на току не лишилося!

В хаті всі пили, всі говорили, а ніхто не слухав. Бесіда йшла сама для себе, бо треба її було конче сказати, мусили сказати, хоч би на вітер.

— Як-єм го віпуцував, то був віпуцований, котре чорний, то як сріблом посипав по чорну, а котре білий, то як маслом сніг помастив. Коні були в мене в ордунку, цісар міг сідати! Але-м гроший мав, ой, мав, мав!

— Коби-м учинився серед тако пустині — лиш я та бог аби був! Аби-м ходів, як дика звір, лиш кобих не видів ні тих жидів, ні панів, ні ксьондзів. Отогди би називалоси, що-м пан! А ца земля най западаєси, най си і зараз западе, то-м не згорів. За чим? Били та катували наших татів, та в ярем запрегали, а нам уже кусня хліба не дають прожерти... Е, кобито так по-мому...

— Ще не находився такий секвертант, аби що з него стег за податок, он, ні! Був чех, був німець, був поляк — г., пробачейте, взєли. Але як настав мадзур, та й найшов кожушину аж під вишневі. Кажу вам, мадзур біда, очі печи та й гріху за него нема...

Всякої бесіди було багато, але вона розліталася в найріжніші сторони, як надгнилі дерева в старім лісі.

В шум, гамір, і зойки, і в жалісну веселість скрипки врїзувався спів Івана і старого Михайла. Той спів, що його не раз чути на весіллях, як старі хлопи доберуть охоти і заведуть стародавніх співанок. Слова співу йдуть через старе горло з перешкодами, як

коли би не лиш на руках у них, але і в горлі мозилі понаростали. Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листя, що ним вітер гонить по замерлій землі, а воно раз на раз зупиняється на кожному ярочку і дрижить подертими берегами, як перед смертю.

Іван та й Михайло отак співали за молодії літа, що їх на кедровім мості здогнали, а вони вже не хотіли назад вернутися до них навіть у гості.

Як де підтягали вгору яку ноту, то стискалися за руки, але так кріпко, аж сугави хрупотіли, а як подибували дуже жалісливе місце, то нахилювалися до себе і тулили чоло до чола і сумували. Ловилися за шию, цілувалися, били кулаками в груди і в стіл і такої собі своїм заржавілим голосом туги завдавали, що врешті не могли жадного слова вимовити, лиш: «Ой Іванку, брате!», «Ой Михайле, приятелю!»

VI

— Дедю, чуєте, то вже час виходити до колії, а ви розспівалися як задобро-миру.

Іван витріщив очі, але так дивно, що син побілів і подався назад, та й поклав голову в долоні і довго щось собі нагадував. Устав із-за стола, підійшов до жінки і взяв її за рукав.

— Стара, гай, машір — інц, цвай, драй! Ходи, уберемоси по-панцьки та й підемо панувати.

Вийшли обоє.

Як уходили назад до хати, то ціла хата заридала. Як би хмара плачу, що нависла над селом, прірвалася, як би горе людське дунайську загату розірвало — такий був плач. Жінки заломили руки і так сплетені держали над старою Іванихою, аби щось ізгори не впало і її на місці не роздавило. А Михайло ймив Івана за барки, і шалено термосив ним, і верещав як стеклий.

— Мой, як-єс газда, то фурни тото катранє з себе, бо ті віполічкую як курву!

Але Іван не дивився в той бік. Ймив стару за шию і пустився з нею в танець.

— Польки мені грай, по-панцьки, мам гроші!

Люди задеревіли, а Іван термосив жінкою, як би не мав уже гадки пустити її живу з рук.

Вбігли сини і силоміць винесли обоїх із хати.

На подвір'ю Іван танцював дальше якоїсь польки, а Іваниха обчепилася руками порога і приповідала:

— Ото-мси ті виходила, ото-мси ті вігризла оцими ногами!

І все рукою показувала в повітря, як глибоко вона той поріг виходила.

VII

Плоти попри дороги тріщали і падали — всі люди випроваджували Івана. Він ішов зі старою, згорблений, в цайговім, сивім одінню і щохвиля танцював польки.

Аж як усі зупинилися перед хрестом, що Іван його поклав на горбі, то він трохи прочуняв і показував старій хрест:

— Видиш, стара, наш хрестик? Там є відбито і твоє намено. Не біси, є і моє, і твоє...

Vassil Stefanyk
LA CROIX SUR LA COLLINE

I

Depuis qu'Ivan Didoukh est resté dans la mémoire comme un hôte dans son village, il n'avait qu'un seul cheval et qu'une petite charrette avec un timon en chêne. Il avait l'habitude d'atteler le cheval de côté, à son tour il se posait dans la raie de labour. Il équipait son cheval par un harnais de ceinture et une selle et, lui, à son tour, il portait un petit harnais de corde. Il n'avait pas besoin d'attelle, car il poussait avec sa main gauche mieux qu'avec celle-ci.

Alors qu'on tirait des gerbes du champ ou du fumier au champ, les veines ressortaient à la fois sur la gueule du cheval et sur le visage d'Ivan, et de la même façon en montant leurs garnitures de tête étaient tendues comme des cordes, tandis qu'en descendant elles étaient traînées sur le sol chez tous les deux à la fois. Le cheval grimpait comme sur la glace, tandis qu'Ivan semblait avoir le front cassé avec du bâton de hêtre - une si grosse veine s'enflait au milieu de son front. Au-dessus, on verrait l'image comme Ivan - pour son grand crime - avait pendu son cheval par les garnitures de tête, et le bras gauche d'Ivan semblait être enchaîné de veines bleues comme d'une chaîne en acier bleu.

Il n'était qu'une fois dans la matinée, avant l'aube, Ivan se rendait au champ par un chemin poussiéreux. Il n'avait pas de harnais, il marchait juste à droite en tenant le timon sous son bras. Le cheval et Ivan se tenaient bien, car tous les deux se reposaient en une nuit. En descendant la colline, ils couraient, ils accouraient dans la vallée en traçant derrière eux les roues, les sabots et de larges talons d'Ivan. Le long de leur trajet, les verts et l'herbe sauvage se balançaient et se penchaient dans toutes les directions derrière le chariot en laissant tomber la rosée sur leurs empreintes. Mais parfois, à la plus grande allure, au milieu de la montagne, Ivan commençait à boiter et enfin arrêta son cheval. Il s'asseyait au bord de la route, prenait sa jambe

dans ses mains et salivait sa chair pour trouver le chardon enfoncé.

– Mais il faut la gratter, cette jambe, avec une binette, et non pas la laver avec de la salive, - déclara Ivan en colère.

– Ivan, le vieux, et que tu donnes un coup de fouet à ce carne, laisse-le courir, s'il mange de l'avoine...

On se moquait de telle manière d'Ivan quand on observait son inquiétude de son champ. Mais Ivan s'habitua déjà à ces tabacs et traînait calmement le chardon. Lorsqu'il ne réussissait pas à le retirer, il l'enfonçait plus profondément dans la jambe à l'aide de son poing et, en se redressant, disait :

– Tu me fais rage ! Lorsque tu pourriras, tu glisseras tout de suite, et je perds mon temps en jouant avec toi.

De plus, on appelait Ivan le Cassé dans le village. Il avait un défaut à sa ceinture, car il marchait toujours courbé, comme si deux branches de fer tiraient son corps sur ses pieds. Mais à vrai dire il avait du lumbago.

Lorsqu'il revint de son service en armée, il ne trouva ni père ni mère, seule la maisonnette ruinée. Et tout ce que son père lui a hérité, c'était un morceau de la plus haute et de la pire colline de tout le champ de village. Là-bas, les femmes creusaient du sable et il semblait que cette colline bâillait de ses ravins et grottes vers le ciel comme un terrible géant. Personne ne labourait cette butte, non plus ne la semait et au surplus il n'y avait aucun bord. Seulement Ivan y creusait et y semait sa tranche. Accompagné de son cheval, Ivan apportait du fumier au pied de la colline, et d'ici c'est lui seul qui en montait dans son sac. Parfois en haut de la colline on entendait son gémissement glissant au-dessus des champs semés :

– Oh, malin, je vais te laisser tomber et en une seconde tu te brises, comme tu es lourd !

Mais, apparemment, il ne l'a jamais laissé tomber, car il en avait pitié et il l'abaissait soigneusement de ses épaules sur le sol. Et un soir, il raconta à sa femme et à ses enfants cette histoire :

– Le soleil brille, même il brûle, comme s'il verse du feu, et moi, je rampe chargé de fumier, jusqu'à ce que la peau se détache de mes genoux. La sueur coule de chaque cheveu, et ma bouche est salée, presque amère. J'ai à peine escaladé la montagne. Et au sommet de cette montagne un vent si léger m'a soufflé qu'il m'a caressé ! Et en un instant, le lumbago m'a percé, j'avais l'impression que les couteaux me piquaient et il me semblait que je tournais de l'œil.

Et dès ce moment, Ivan est devenu courbé et les gens l'ont surnommé le Cassé.

Malgré que cette colline l'avait cassé, la récolte d'été était fructueuse. Ivan la fertilisait, l'engraissait, mettait des palis dures

d'herbes pour entourer sa tranche en craignant que les pluies d'automne et de printemps n'emportent de fumier en le balayant dans les ravins. Il a consacré sa vie à cette colline.

Plus il vieillissait, plus il était dur pour lui, cassé, de descendre de la colline.

– Bête colline ! On courra comme un lièvre dans la vallée !

Plus d'une fois, en se couchant, le soleil dispersait les ombres d'Ivan debout au sommet et de la colline, le long des champs semés. Ses ombres couvraient les champs comme des géants courbés. Et bien, Ivan pointait son ombre en s'adressant à la colline :

– Et moi, péché, comme on m'a plié en arc ! Mais tant que je vis, je fais la récolte du blé !

Ses fils et sa femme labouraient les autres champs qu'Ivan avait payés de l'argent gagné pendant son service en armée. Tandis qu'Ivan ne soignait que sa colline.

Dans le village, on connaissait Ivan comme un paroissien fréquentant l'église une fois par an, principalement à Pâques, et comme un vrai maître qui entraînait ses poules. Il les maîtrisa de telle manière qu'aucune n'osa entrer dans la cour et creuser du fumier. Si l'une l'avait gratté de sa patte, tout de suite elle tombait morte d'un coup de pelle ou de bâton. Même si sa femme, Ivanykha, s'étalait à bras écartés en couvrant ses poules de son corps, c'était en vain.

Et en plus, Ivan ne mangeait jamais à table, toujours sur le banc.

J'étais ouvrier, puis j'ai passé dix ans au service en armée, et nulle part je ne mangeais à table, et en plus maintenant je n'y peux pas avaler sans boire.

C'était Ivan, étrange d'après sa nature et son travail à la fois.

II

La maison d'Ivan est pleine d'invités, ce sont des patrons et des patronnes. Ivan a vendu tout ce qu'il avait, car ses fils et sa femme avaient décidé d'aller au Canada, et le vieillard devrait partir le dernier.

Ivan a invité tous les villageois.

Se tenant devant ses invités, une horilka¹ dans sa main droite et, apparemment, il restait cloué sur place. Il ne pouvait pas prononcer un mot.

– Je vous remercie, patrons et patronnes, de me considérer comme un patron et ma femme comme une patronne...

N'achevant pas ces phrases et ne buvant avec personne, il regardait devant lui comme dans le vide et secouait la tête comme s'il disait une prière en hochant sa tête à chaque mot en accord.

Et quand il arrive parfois qu'une vague plus faible sorte une grosse pierre de l'eau et la dépose sur la rive, cette pierre lourde et sans âme reste sur le bord. Le soleil décortique la pierre en détachant

les tessons de limon ancien et dessinant de petites étoiles phosphorescentes. Et cette pierre clignote aux lueurs mortes reflétées par le lever et le coucher du soleil. Elle fixe ses yeux sur l'eau vive s'affligeant que le fardeau de l'eau ne l'opprime plus, comme il en était pendant des époques. Depuis le rive la pierre contemple l'eau, comme un bonheur perdu.

Ivan regardait alors les gens comme cette pierre contemplait l'eau. Il secoua ses cheveux gris comme une crinière, forgée de fils d'acier, et continua :

– Je vous remercie vivement. Que Dieu vous donne ce que vous lui demandez. Que Dieu vous donne la santé, pépé Mikhaylo...

Il donna de la horilka à Mikhaylo et ils s'embrassèrent les mains.

– Mon cher ami Ivan, que Dieu vous permette de vivre encore dans ce monde, et que le Seigneur miséricordieux vous conduise heureusement à votre destination et vous aide par sa volonté à redevenir un vrai patron !

– Que Dieu le permet... Et je vous en prie, prenez... Je voulais vous accueillir à la table lors du mariage de mon fils, mais ce n'est pas le cas. C'est passé comme ça que nous devons subir ce que nos ancêtres ne connurent pas. La volonté de Dieu ! Servez-vous, mes patrons, et pardonnez- moi pout tout.

Il prit une horilka¹ et se dirigea vers les femmes assises à l'autre bout de la table, en face du lit.

– Ma vieille, toi, prends un mouchoir et essuie-toi bien, pour que je ne voie pas de larmes ici ! Sers tes invités, car car il y aura assez de temps pour souffrir, tu pourras alors pleurer toutes les larmes de ton corps.

Il fit un pas en arrière vers ses invités et tourna la tête.

– J'aurais dit bien encore des choses, mais je vais me taire maintenant, respectant les icônes dans la maison et vous, les voyous. Mais quand même, que Dieu interdise à tout bienfaiteur de penser comme une femme ! Vous voyez comme elle pleure, et à cause de qui, de moi ? C'est à cause de moi qu'elle pleure ? Est-ce que c'est moi qui te déracine de ta maison pour tes vieux jours ? Tais-toi, ne sanglote pas. Sinon je vais arracher tes cheveux gris et je vais t'envoyer en Amérique comme une juive.

– Mon cher ami Ivan, laisse ta femme tranquille, elle n'est pas ton ennemie, et non plus elle n'est pas l'ennemie pour ses enfants. Elle se languit de sa famille et de son village.

– Tymofiha, si vous n'êtes pas au courant, taisez-vous ! Donc elle est désolée, et vous croyez que j'y vais en sautant de joie ?!

Il grinça ses dents comme des meules de pierre, menaça sa

¹ Une boisson alcoolisée ukrainienne.

femme avec son poing comme un marteau et se frappa la poitrine.

– Alors, frappez-moi avec une hache dans le foie, là-bas. Cette bile va exploser de cette façon puisque j'en ai assez ! Oh, mes amis, je ne peux plus le supporter, je suis si déprimée que je ne comprends pas ce qui m'arrive !

III

– Je vous prie, mes voisins, servez-vous sans cérémonies et pardonnez-nous, car nous sommes déjà des voyageurs. Et ne soyez pas surpris de moi, vieux sot, que je me dispute un peu avec ma femme, mais il y a des raisons, oh, il y a définitivement des raisons. Cela ne serait jamais arrivé si ce n'étaient pas elle et nos fils. Vous voyez ils sont éduqués et lorsqu'ils ont eu une lettre en main, lorsqu'ils ont trouvé la carte, ils se sont mis à convaincre leur mère... Ils lui sciaient le dos encore et encore et enfin ils l'ont même abattue. Pendant deux ans, dans notre maison, on ne prononçait qu'un seul mot - Canada. Et quand on m'a entouré de tous les côtés de ces demandes, j'ai déjà compris qu'on allait me harceler dans ma maison pour mes vieux jours, si seulement je ne parlais pas. Donc j'ai dû tout vendre. Ne voulant pas être des ouvriers comme moi, mes fils m'ont dit alors : « Toi, notre père, viens avec nous, accompagne-nous jusqu'à cette terre étrangère, donne-nous du pain, car si tu nous sépares, il n'y aura plus personne à soigner ». Que Dieu les aide à manger ce pain, et moi, je vais trépasser un jour. Mais, patrons et patronnes, puis-je partir en voyage, moi, l'homme cassé ? Je suis rompu. Tout mon corps de paysan est comme une vraie cal, les os sont putréfiés. En me levant les matins, je crie de douleur dix fois au minimum en les réunissant.

– C'est comme ça, Ivan, vous ne pouvez rien changer, mais ne perdez pas courage. Et si vous nous montrez le chemin, on vous suivra tous. Il ne faut pas vous ennuyer de cette terre puisqu'elle ne peut pas supporter tant de gens et tant de malheurs. L'homme n'est pas apte à faire cela ainsi que la terre, tous les deux ne sont plus capables. Il n'y a plus de sauterelles et non plus de blé. Et les impôts augmentent : celui qui payait une couronne², maintenant il en paie cinq ; on mangeait du lard jadis, maintenant on mange des patates de terre. Oh, on nous a réduits en cendres et nous a pris dans les griffes de telle manière que personne ne peut nous en arracher, il nous reste le seul chemin de nous en fuir. Mais un jour, il aura une heure de repentance dans ce pays, puisqu'il y aura ici le carnage ! Il n'y a rien à regretter.

– Je vous remercie pour ces mots, mais je ne les accepte pas. Il y aura définitivement moins de gens ici. Et Dieu n'est-il pas en colère contre ceux qui vendent la terre ? Maintenant, personne n'a besoin

² L'unité monétaire de l'Empire austro-hongrois de 1892 à 1918

de terres, le seul ce qu'ils exigent ce sont des lettres de change et des banques. De nos jours, les jeunes propriétaires sont raisonnables, car ils ne se soucient pas de la terre. Et regardez ma femme, ce vieux violon, elle est capable de prendre sur elle ce long chemin ? Elle est comme un vieux saule: touchez-la de votre doigt et elle se désagrège en graines. Croyez-vous qu'elle y parviendra ? Elle pourrait tomber quelque part sur le bord de la route et les chiens pourraient l'étirer, on nous poursuivrait et nous n'aurions pas la possibilité de retourner. Pourquoi Dieu m'a-t-il donné de tels enfants ? Ma vieille femme, viens ici!

Ivanikha, la femme d'Ivan, s'approcha, une femme vieille et décharnée. Il s'adressa à elle.

– Kateryna, ma femme malheureuse, quelles idées as-tu dans ta tête ? Où dois-je te mettre dans la tombe ? Ou bien les poissons vont-ils te dévorer ? Mais il n'y a rien à manger pour un bon poisson. Regarde !

Il a retiré la peau du bras de sa femme et l'a montrée aux invités.

– Il n'a que la peau sur les os. Où va cette femme en quittant son ménage ? Alors elle était une vénérable patronne, travaillait dur, ne fainéantait pas. Et maintenant elle est en train de partir pour un long voyage pour ses vieux jours. Regarde, tu vois où sont ton chemin et ton Canada ? Là-bas !

Et il lui a montré la tombe par la fenêtre.

– Tu ne voulais pas aller au Canada, alors on va aller dans le monde entier et se disperser comme une feuille sur le champ. Seul Dieu sait ce qui se passera avec nous... et je veux que nous disions adieu à nos invités. Comme le mariage a été contracté devant ces gens, je veux que nous disions adieu à eux avant que la mort nous arrive. Peut-être que tu seras jetée dans la mer sans que je puisse le voir, ou au contraire je serai jetée là-bas et tu ne pourras pas le voir, donc pardonne-moi, ma vieille femme, de t'avoir reprochée plusieurs fois, de t'avoir peut-être offensée une fois, pardonne-moi aussi bien pour la première fois que pour la deuxième et la troisième.

Ils se sont embrassés. La vieille tomba dans les bras d'Ivan, et il lui dit :

– Je t'emmène vers une tombe lointaine, ma femme malheureuse...

Mais personne n'entendit plus ces mots, car le pleur venait en courant du côté des femmes, comme le vent soufflant derrière des épées tranchantes, ce qui causa le basculement des têtes des hommes sur leurs poitrines.

IV

– Maintenant, va rejoindre les autres patronnes et veilles que chacune soit satisfaite, et bois tout ton soûl pour que je te voie enfin ivre, une fois dans notre vie.

– Et vous, les patrons, j'ai deux choses à vous demander. Peut-être qu'un jour mes fils feraient savoir que nous nous en sommes allés, ma vieille femme et moi. Je vous prie d'ordonner un service de Dieu pour nous et comme aujourd'hui de vous réunir pour un repas funèbre pour réciter le Notre Père pour notre honneur. Peut-être que le Seigneur nous attribuerait moins de péchés. Je laisserai de l'argent à Yakiv, parce qu'il est un jeune homme décent qui ne cachera pas le kreutzer de son grand-père.

– Nous l'ordonnerons, nous le ferons certainement, et nous réciterons le Notre Père pour votre honneur...

Ivan devint pensif. Il eut de la honte sur son visage.

– Ne soyez pas étonné de moi, du vieillard, et ne vous moquez pas de moi. J'ai honte de le dire, mais je pense que ce serait un péché de ne pas le faire. Vous savez bien que j'ai mis la croix en pierre sur ma colline. C'était difficile de la porter et la mettre là-bas, mais j'y ai réussi. Elle est si lourde que même la colline ne le fera pas tomber, elle doit le tenir comme m'avait tenu. Je voudrais laisser quelque chose en souvenir.

Il plia ses paumes en poing et les pressa sur ses lèvres.

– Cette colline me manque tellement, je pleure comme un bébé auprès ses néné. C'est sur cette colline où je me suis vieilli et je suis devenu handicapé. Si j'avais pu, je l'aurais caché en mon sein et je l'aurais emporté avec moi dans le monde. La plus petite miette et le plus petit bébé de notre village me manquent, mais je ne cesserai jamais de me languir de cette colline.

Alors ses yeux scintillèrent d'une grande pitié, et mon visage frémit comme la noire charrue tremble au soleil.

– Cette nuit-là, allongé dans la grange, je pense et je réfléchis: oh, mon Seigneur, aie pitié, quel était mon grand péché, que tu me poursuivies au-delà des eaux du monde ? Donc toute ma vie, je travaille, bosse et laboure! Plus d'une fois, au bout de la journée, je tombe sur le champ charrue et je prie Dieu avec ferveur : mon Seigneur, ne me laisse jamais avoir au moins un morceau de pain noir, et à mon tour je travaillerai, jusqu'au moment quand je n'aurais plus de force de bouger mon bras ou ma jambe.

Puis une telle tristesse m'envahit que je me rongei les articulations et me tirai les cheveux, en roulant sur la paille comme un bovin. Et le diable voulait m'effrayer! Je ne sais pas comment, et quand je me suis trouvé sous le poirier à une corde pour conduire des bœufs

dans mes mains. Un moment d'avance et je m'accrocherai. Mais le Seigneur miséricordieux sait quoi faire. Je me rappelai de ma croix, je débarrassai et alors je courus et hâtai vers ma colline! Au bout d'un moment, je fus déjà assis sous ma croix. Je m'y restai assis depuis longtemps, enfin je senti un soulagement.

– Maintenant, je suis debout devant vous, je vous parle, et l'image de cette colline chérie ma mémoire. A vrai dire, je la vois, je l'envisage, et même en décédant, je la contemplerai. Tout passera mais je n'oublierai jamais. Connaissant les chansons, je les ai oubliées sur cette colline, ayant de la force, j'en ai laissé là-bas.

Une larme coulait sur son visage comme une perle glisse sur un rocher.

– Alors je vous prie, mes bons patrons, en sanctifiant vos champs le Dimanche Saint, ne manquez jamais ma colline. Laissez courir quelqu'un le plus jeune asperger la croix de l'eau bénite, car vous savez bien que le prêtre ne monta pas la colline. Je vous demande respectueusement de ne jamais mépriser ma croix. Étant décédé, je prierai Dieu pour votre santé, mais accomplissez la volonté de votre vieillard.

Qu'il aie envie de dérouler un tapis sous les pieds des invités, et aussi qu'il veule magnétiser à jamais de ses yeux gentils et gris sa demande dans ses cœurs.

– Ivan, mon cher camarade, cessez de vous ennuyer, mettez de côté vos remords. Nous nous souviendrons toujours de vous. Vous étiez un homme décent, vous n'avez jamais croisé le chemin de personne: vous n'avez jamais broyé le champ de voisins, ensemencé le terrain mais vous avez toujours respecté les manoirs des villageois. Mais, si ! Les gens se souviendront de vous et de plus ils ne laisseront jamais votre croix le Dimanche Saint.

C'est comme ça que Mykhaïlo consola Ivan.

V

– Je vous ai déjà dit, Messieurs les patrons, et maintenant qui m'aime, buvons avec moi. Le soleil est déjà au-dessus de la tombe, et vous n'avez pas encore avalé une horilka avec moi. Tant que je suis encore maître dans ma maison et que j'ai mes invités à ma table, je boirai avec eux, et en plus avec celui qui me déteste.

On a commencé à faire ripaille au bout de laquelle les gars deviennent rigolos. Ivan très éméché a exigé d'appeler le musicien pour amuser les jeunes qui avaient peuplés toute la cour.

– Hé, dansez pour que le sol ronronne, pour qu'il ne reste pas un seul brin d'herbe dans la cour !

Dans la maison, on buvait, on parlait, mais personne n'écoutait personne. Le bavardage se poursuivait vers nulle part, parce qu'on

avait besoin de le prononcer, il fallait en avoir au moins une conversation non sérieuse.

– ... Si je le nettoyait, il était propre, quand il était noir, il devenait saupoudré d'argent, et quand il était blanchâtre, il se faisait blanc comme la neige huilée. Je soignais mes chevaux dans les écuries que le Kaiser pouvait en prendre un et y monter ! Mais j'avais de l'argent, oh, j'en avais, j'en avais assez !

– Que je me retrouve comme ça au milieu du désert où il n'y ait que moi et Dieu ! Que j'y aille comme une bête sauvage et je n'y voie aucun juif, aucun seigneur, aucun prêtre. Alors on me considérerait un seigneur ! Et cette terre, qu'elle laisse se perdre, disparaisse tout de suite, mais je ne le regrette pas. Pleurer sur quoi ? On a battu et torturé nos ancêtres, on leur a imposé le joug, et nous, on ne nous laisse même pas goûter un morceau de pain... Eh, si ce soit à mon gré...

– Il n'y a pas eu encore un percepteur qui avait collecté les impôts auprès de lui, oh non ! Un Tchèque, un Allemand et un Polonais, ils ont pris, pardon, de merde. Mais quand le madzur⁴ est arrivé, il a même trouvé une pelure sous le cerisier. Je vous assure que le madzur³ est un malheur : on a honte de lui, mais il n'avait pas commis le péché.

On bavarda partout, mais le babillage dispersait dans toutes les directions, comme des arbres pourris dans une vieille forêt.

Le chant d'Ivan et du vieux Mykhaïlo se mêlait au bruit, aux cris, à une misérable gaieté du violon. Cette mélopée que l'on entend toujours à la fête des noces, lorsque les vieux ont une vive envie de relancer les anciennes chansons. On saisit les mots du chant qui passent par les vieilles gorges avec des obstacles, comme si qu'ils avaient des callosités dans leurs gorges aussi bien que sur leurs mains. Et les mots de ces chansons furent comme des feuilles jaunes d'automne glissées par le vent sur la terre gelée : elles s'arrêtent de temps en temps à chaque millefeuille et frissonnent sous les rives déchirées, comme à la veille de la mort.

VI

– Pépé, c'est l'heure de prendre le train, et vous chantez comme un adieu au monde.

Ivan ronda ses yeux en le regardant et c'était si étrange que son fils devint blanc en se retournant. Le vieillard mit sa tête dans les mains en se souvenant de quelque chose. Il se leva de la table, s'approcha de sa femme, la prit par la manche.

³ Les Ukrainiens qui se sont convertis à la foi catholique romaine; la prononciation de ce mot fait ressemblance au mot ukrainien de signification de "rat".

– Hé, vieille femme, marche - ein, zwein, drei ! Va, habillons-nous luxueusement comme les nobles pour la fête.

Les deux sortirent.

Quand ils sont rentrés dans la maison, tout le monde s'est mis à pleurer. Ils pleuraient comme si le nuage de pleurs plané sur le village se brisa, comme si la douleur humaine détruisit la digue du Danube. Les femmes rejoignirent leurs mains et les tenaient entrelacées au-dessus de la vieille Ivanykha afin que quelque chose ne tombe pas d'en haut et ne l'écrase pas sur sa place. Tandis que Mykhaïlo prit Ivan par les seins, et il a commencé à le traîner follement, et à crier comme un fou.

– Hé, tu es un bon maître, alors enlève ce chiffon, ou je vais te foutre comme une pute !

Mais Ivan ne regardait pas à côté. Il attrapa sa vieille femme par le cou et commença à danser avec elle.

– Joue-moi la polka comme pour un seigneur, j'ai de l'argent !

Les gens étaient stupéfaits, et Ivan traînait la femme comme s'il n'allait pas la laisser sortir de ses mains vivantes.

Leurs fils coururent dans la maison et les emmenèrent de force.

Dehors, Ivan continuait à danser une polka, et Ivanykha s'est accrochée par ses mains au seuil et sanglotait:

– Là-bas je t'ai piétiné, là-bas mes pieds t'ont épuisé !

Et elle montrait longtemps la main en l'air à quel point elle avait franchi ce seuil.

VII

Les haies le long de la route se fissuraient et tombaient, tant il y avait de gens escortant Ivan. Voûté, vêtu en gris de cérémonie, il marchait avec sa vieille femme, dansant la polka.

Dès que tout le monde s'arrêta devant la croix qu'Ivan avait placée sur la colline, il reprit un peu ses esprits et montra à la vieille sa croix :

– Regarde, ma vieille, c'est notre croix. Ton nom y est gravé aussi. N'aie pas peur, il y a le mien et le tien.

*Переклад французькою Жанни Буць, Арини Менчук,
Дарини Парчевської, Олександри Рибчук, Марини Шевченко*

Микола Хвильовий
Я (РОМАНТИКА)

«Цвітові яблуні»

З далекого туману, з тихих озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія. Я виходжу на безгранні поля, проходжу перевали і там, де жевріють кургани, похиляюсь на самотню пустельну скелю. Я дивлюсь в даль. — Тоді дума за думою, як амазонянки, джигітують навколо мене. Тоді все пропадає... Таємні вершники летять, ритмічно похитуючись, до отрогів, і гасне день; біжить у могилах дорога, а за нею — мовчазний степ... Я одкидаю вії і згадую... воістину моя мати — втілений прообраз тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків. Моя мати — наївність, тиха жура і добрість безмежна. (Це я добре пам'ятаю!). І мій неможливий біль, і моя незносна мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом.

Мати каже, що я (її м'ятежний син) зовсім замучив себе... Тоді я беру її милу голову з нальотом сріблястої сивини і тихо кладу на свої груди... За вікном ішли росяні ранки і падали перламутри. Проходили неможливі дні. В далі з темного лісу брели подорожники й біля синьої криниці, де розлетілись дороги, де розбійний хрест, зупинялись. То — молоде загір'я.

— Але минають ночі, шелестять вечори біля тополь, тополі відходять у шосейну безвість, а за ними — літа, роки і моя буйна юність. Тоді дні перед грозою. Там, за отрогами сизого боку, спалахують блискавиці і накипають, і піняться гори. Важкий душний грім ніяк не прорветься з Індії, зі сходу. І томиться природа в передгрози. А втім, за хмарним накипом чути й інший гул — ...глуха канонада. Насуваються дві грози.

— Тривога! — Мати каже, що вона поливала сьогодні м'яту, м'ята вмирає в тузі. Мати каже: «Надходить гроза!» І я бачу: в її очах стоять дві хрустальні росинки.

I

Атака за атакою. Шалено напірають ворожі полки. Тоді наша кавалерія з флангу, і йдуть фаланги інсургентів у контратаку, а гроза росте, і мої мислі — до неможливості натягнутий дріт.

День і ніч я пропадаю в «чека».

Помешкання наше — фантастичний палац: це будинок розстріляного шляхтича. Химерні порт'єри, древні візерунки, портрети княжої фамілії. Все це дивиться на мене з усіх кінців мого випадкового кабінету.

Десь апарат військового телефону тягне свою печальну тривожну мелодію, що нагадує дальній вокзальний ріжок.

На розкішній канапі сидить, підклавши під себе ноги, озброєний татарин і монотонне наспівує азійське: «ала-ла-ла».

Я дивлюсь на портрети: князь хмурить брови, княгиня — надменна зневага, княжата — в темряві столітніх дубів.

І в цій надзвичайній суворості я відчуваю весь древній світ, всю безсилу грандіозність і красу третьої молодости минулих шляхетних літ.

Це чіткий перламутр на бенкеті дикої голодної країни.

І я, зовсім чужа людина, бандит — за одною термінологією, інсургент — за другою, я просто і ясно дивлюсь на ці портрети і в моїй душі нема й не буде гніву. І це зрозуміло:

— я — чекіст, але і людина.

Темної ночі, коли за вікном проходять міські вечори (маєток злетів на гору й царить над містом), коли сині димки здіймаються над цегельнею й обивателі, як миші,— за підворіття, у канареєчний замок, темної ночі в моєму надзвичайному кабінеті збираються мої товариші. Це новий синедріон, це чорний трибунал комуни.

Тоді з кожного закутка дивиться справжня й воістину жахна смерть. Обиватель:

— Тут засідає садизм!

Я:

— ... (мовчу).

На міській башті за перевалом тривожно дзвенить мідь. То б'є годинник. З темного степу доноситься глуха канонада.

Мої товариші сидять за широким столом, що з чорного дерева. Тиша. Тільки дальній вокзальний різжок телефонного апарату знов тягне свою печальну, тривожну мелодію. Зрідка за вікном проходять інсургенти.

Моїх товаришів легко пізнати:

доктор Тагабат,

Андрюша,

третій — дегенерат (вірний вартовий на чатах).

Чорний трибунал у повному складі.

Я:

— Увага! На порядку денному діло крамаря ікс!

З давніх покоїв виходять льокаї і також, як і перед князями, схиляються, чітко дивляться на новий синедріон і ставлять на стіл чай. Потім нечутно зникають по оксамиту килимів у лабіринтах високих кімнат.

Канделябр на дві свічі тускло горить. Світлу не сила досягти навіть чверти кабінету. У височині ледве манячить жирандоля. В городі — тьма. І тут — тьма: електричну станцію зірвано. Доктор Тагабат розвалився на широкій канапі вдалі від канделябра, і я бачу тільки

білу лисину й надто високий лоб. За ним іще далі в тьму — вірний вартовий із дегенеративною будівлею черепа. Мені видно лише його трохи безумні очі, але я знаю:

— у дегенерата — низенький лоб, чорна копа розкуйовдженого волосся й приплюснутий ніс. Мені він завжди нагадує каторжника, і я думаю, що він не раз мусів стояти у відділі кримінальної хроніки. Андрюша сидить праворуч мене з розгубленим обличчям і зрідка тривожно поглядає на доктора. Я знаю, в чому справа.

Андрюшу, мого бідного Андрюшу, призначив цей неможливий ревком сюди, в «чека», проти його кволої волі. І Андрюша, цей невеселий комунар, коли треба енергійно розписатись під темною постановою —

— «розстрілять»,

завше мнеться, завше розписується так:

не ім'я і прізвище на суворому життєвому документі ставить, а зовсім незрозумілий, зовсім химерний, як хетейський ієрогліф, хвостик.

Я:

— Діло все. Докторе Тагабате, як ви гадаєте?

Доктор (динамічно):

— Розстрілять!

Андрюша трохи перелякано дивиться на Тагабата й мнеться. Нарешті, тремтячи і непевним голосом, каже:

— Я з вами, докторе, не згодний.

— Ви зі мною не згодні? — і грохот хриплого реготу покотився в темні княжі покої.

Я цього реготу чекав. Так завше було. Але й на цей раз здригаюсь і мені здається, що я йду в холодну трясовину. Прудкість моєї мислі доходить кульмінацій.

І в той же момент раптом переді мною підводиться образ моєї матері...

— ...«Розстрілять»???

І мати тихо, зажурено дивиться на мене.

...Знову на далекій міській башті за перевалом дзвенить мідь: то б'є годинник. Північна тьма. В шляхетний дім ледве доноситься глуха канонада. Передають у телефон: наші пішли в контратаку. За порт'єрою в скляних дверях стоїть заграва: то за дальніми кучугурами горять села, горять степи й виють на пожар собаки по закутках міських підворіть. В городі тиша й мовчазний передзвін серць.

...Доктор Тагабат нажав кнопку.

Тоді льокай приносить на підносі старі вина. Потім льокай іде, і тануть його кроки, віддаляються по леопардових міхах.

Я дивлюсь на канделябр, але мій погляд мимоволі скрадається туди, де сидить доктор Тагабат і вартовий. В їхніх руках пляшки з вином, і вони його п'ють пожадливо, хижо.

Я думаю «так треба».

Але Андрюша нервово переходить із місця на місце і все поривається щось сказати. Я знаю, що він думає: він хоче сказати, що так нечесно, що так комунари не роблять, що це — бакханалія і.т. д. і т. п.

Ах, який він чудний, цей комунар Андрюша!

Але, коли доктор Тагабат кинув на оксамитовий килим порожню пляшку й чітко написав своє прізвище під постановою —

— «розстрілять»,—

мене раптово взяла розпука. Цей доктор із широким лобом і білою лисиною, з холодним розумом і з каменем замість серця,— це ж він і мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт. І я, главковерх, чорного трибуналу комуни,— нікчема в його руках, яка віддалася на волю хижої стихії.

«Але який вихід?»

— Який вихід?? — І я не бачив виходу.

Тоді проноситься переді мною темна історія цивілізації, і бредуть народи, і віки, і сам час...

— Але я не бачив виходу!

Воістину правда була за доктором Тагабатом.

...Андрюша поспішно робив свій хвостик під постановою, а дегенерат, смакуючи, вдивлявся в літери.

Я подумав: «коли доктор — злий геній, зла моя воля, тоді дегенерат є палач із гільйотини».

Але я подумав:

— Ах, яка нісенітниця! Хіба він палач? Це ж йому, цьому вартовому чорного трибуналу комуни, в моменти великого напруження я складав гімни.

І тоді відходила, удалялась од мене моя мати — прообраз загірної Марії, і застигала, у тьмі чекаючи.

...Свічі танули.

Суворі постаті князя й княгині пропадали в синім тумані цигаркового диму.

...До розстрілу присуджено,

— шість!

Досить! На цю ніч досить!

Татарин знову тягне своє азійське: «ала-ла-ла». Я дивлюся на порт'єру, на заграву в скляних дверях.— Андрюша вже зник. Тагабат і вартовий п'ють старі вина. Я перекидаю через плече

мавзер і виходжу з княжого дому. Я йду по пустельних мовчазних вулицях обложеного міста.

Город мертвий. Обивателі знають, що нас за три-чотири дні не буде, що даремні наші контратаки: скоро зариплять наші тачанки в далекий сіверкий край. Город причаївся. Тьма.

Темним волохатим силуетом стоїть на сході княжий маєток, тепер — чорний трибунал комуни.

Я повертаюсь і дивлюсь туди, і тоді раптом згадую, що шість на моїй совісті.

...Шість на моїй совісті?

Ні, це неправда. Шість сотень,
шість тисяч, шість мільйонів —
тьма на моїй совісті!!!

— Тьма?

І я здавляю голову.

...Але знову переді мною проноситься темна історія цивілізації, і бредуть народи, і віки, і сам час...

Тоді я, знеможений, похиляюсь на паркан, становлюся на коліна й жагуче благословляю той момент, коли я зустрівся з доктором Тагабатом і вартовим із дегенеративною будівлею черепа. Потім повертаюсь і молитовне дивлюся на східний волохатий силует.

...Я гублюсь у переулках. І нарешті виходжу до самотнього домика, де живе моя мати. У дворі пахне м'ятою. За сараєм палахкотять блискавиці й чути гуркіт задушеного грому.

Тьма!

Я йду в кімнату, знімаю мавзера й запалюю свічу.

...— Ти спиш?

Але мати не спала.

Вона підходить до мене, бере моє стомлене обличчя в свої сухі старечі долоні й схиляє свою голову на мої груди. Вона знову каже, що я, її м'ятежний син, зовсім замучив себе.

І я чую на своїх руках її хрустальні росинки.

Я:

— Ах, як я втомився, мамо!

Вона підводить мене до свічі й дивиться на моє зморене обличчя. Потім становиться біля тусклої лампади й зажурено дивиться на образ Марії.— Я знаю: моя мати і завтра піде в монастир: їй незносні наші тривоги й хиже навколо.

Але тут же, дійшовши до ліжка, здригнув:

— Хиже навколо? Хіба мати сміє думати так? Так думають тільки версальці!

І тоді, збентежений, запевняю себе, що це неправда, що ніякої матері нема переді мною, що це не більше, як фантом.

— Фантом? — знову здригнув я.

Ні, саме це — неправда! Тут, у тихій кімнаті, моя мати не фантом, а частина мого власного злочинного «я», якому я даю волю. Тут, у глухому закутку, на краю города, я ховаю від гільйотини один кінець своєї душі.

І тоді в тваринній екстазі я заплющую очі і, як самець напровесні, захиляюся і шепочу.

— Кому потрібно знати деталі моїх переживань? Я справжній комунар. Хто посміє сказати інакше? Невже я не маю права відпочити одну хвилину?

Тускло горить лампада перед образом Марії. Перед лампадою, як різьблення, стоїть моя зажурна мати. Але я вже нічого не думаю. Мою голову гладить тихий голубий сон.

II

...Наші назад: з позиції на позицію: на фронті — паніка, в тилу — паніка. Мій батальйон наготові. За два дні я й сам кинусь у гарматний гул. Мій батальйон на підбір: це юні фанатики комуни. Але зараз я не менше потрібний тут. Я знаю, що таке тил, коли ворог під стінами города. Ці мутні чутки ширяться з кожним днем і, як змії, розповзлись по вулицях. Ці чутки мутьять уже гарнізонні роти. Мені доносять:

— Ідуть глухі нарікання.

— Може спалахнути бунт.

Так! Так! Я знаю: може спалахнути бунт, і мої вірні агенти ширяють по заулках, і вже нікуди вміщати цей винний і майже невинний обивательський хлам.

...А канонада все ближче й ближче. Частіш гонці з фронту. Хмарами збирається пил і стоїть над городом, покриваючи мутне вогняне сонце. Зрідка палахкотять блискавиці. Тягнуться обози, кричать тривожно паровики, проносяться кавалеристи.

Тільки біля чорного трибуналу комуни стоїть гнітюча мовчазність.

Так:

будуть сотні розстрілів, і я остаточно збиваюся з ніг!

Так:

вже чують версальці, як у гулкій і мертвій тиші княжого маєтку над городом спалахують чіткі й короткі постріли; версальці знають:

— Штаб Духоніна!

...А ранки цвітуть перламутром і падають вранішні зорі в туман дальнього бору.

...А глуха канонада росте.

Росте передгрозя: скоро буде гроза.

...Я входжу в княжий маєток.

Доктор Тагабат і вартовий п'ють вино. Андрюша похмурий сидить у кутку. Потім Андрюша підходить до мене й наївно печально каже: — Слухай, друже! Одпусти мене!

Я:

— Куди?

Андрюша:

— На фронт. Я більше не можу тут.

Ага! Він більше не може! І в мені раптом спалахнула злість. Нарешті прорвалось. Я довго стримував себе.— Він хоче на фронт? Він хоче подалі від цього чорного брудного діла? Він хоче витерти руки й бути невинним, як голуб? Він мені віддає «своє право» купатися в калюжах крові?

Тоді я кричу:

— Ви забуваєтесь! Чуєте?.. Коли ви ще раз скажете про це, я вас негайно розстріляю.

Доктор Тагабат динамічно:

— Так його! так його! — і покотив регіт по пустельних лабіринтах княжих кімнат.— Так його! так його!

Андрюша знітився, зблід і вийшов із кабінету.

Доктор сказав:

— Точка! Я відпочину! Працюй ще ти!

Я:

— Хто на черзі?

— Діло № 282.

Я:

— Ведіть.

Вартовий мовчки, мов автомат, вийшов із кімнати.

(Так, це був незамінимий вартовий: не тільки Андрюша — і ми грішили: я й доктор. Ми часто ухилялися доглядати розстріли. Але він, цей дегенерат, завше був солдатом революції, і тільки тоді йшов з поля, коли танули димки й закопували розстріляних).

...Порт'єра роздвинулась, і в мій кабінет увійшло двоє: жінчина в траурі й чоловічина в пенсне. Вони були остаточно налякані обстановкою: аристократична розкіш, княжі портрети й розгардіяш — порожні пляшки, револьвери й синій цигарковий дим.

Я:

— Ваша фамілія?

Зет!

— Ваша фамілія?

— Ігрек!

Чоловічина зібрав тонкі зблідлі губи і впав у безпardonно-плаксивий тон: він просив милости. Жінчина втирала платком очі.

Я:

— Де вас забрали?

— Там-то!

— За що вас забрали?

— За те-то!

Ага, у вас було зібрання! Які можуть бути зібрання в такий тривожний час уночі на приватній квартирі?

Ага, ви теософи! Шукаєте правди!.. Нової? Так! Так!.. Хто ж це?.. Христос?.. Ні?.. Інший спаситель світу?.. Так! Вас не задовольняє ні Конфуцій, ні Лаотсе, ні Будда, ні Магомет, ні сам чорт!.. Ага, розумію: треба заповнити порожнє місце...

Я:

— Так по-вашому, значить, назрів час приходу Месії?

Мужчина й жінчина:

— Так!

Я:

— Ви гадаєте, що цей психологічний кризис треба спостерігати і в Європі, і в Азії, і по всіх частинах світу?

Мужчина й жінчина:

— Так!

Я:

— Так якого ж ви чорта, мати вашу перетак, не зробите цього Месію з "чека"?

Жінчина заплакала. Мужчина ще більше зблід. Суворі портрети князя й княгині похмуро дивились із стін. Доносились канонада й тривожні гудки з вокзалу. Ворожий панцерник навідає на наші станції — передають у телефон. З города долітає гамір: грохотали по мостовій тачанки.

...Мужчина впав на коліна й просив милости. Я з силою штовхнув його ногою — і він розкинувся горілиць.

Жінчина приложила траур до скроні і в розпуці похилилася на стіл.

Жінчина сказала глухо й мертво:

— Слухайте, я мати трьох дітей!..

Я:

— Розстрілять!

Вмить підскочив вартовий, і через півхвилини в кабінеті нікого не було.

Тоді я підійшов до столу, налив із графина вина й залпом випив.

Потім положив на холодне чоло руку й сказав:

— Далі!

Увійшов дегенерат. Він радить мені одложити діла й розібрати позачергову справу:

— Тільки-но привели з города нову групу версальців, здається, всі черниці, вони на ринку вели одверту агітацію проти комуни.

Я входив у роль. Туман стояв перед очима, і я був у тім стані, який можна кваліфікувати, як надзвичайний екстаз.

Я гадаю, що в такім стані фанатики йшли на священну війну.

Я підійшов до вікна й сказав:

— Ведіть!

...В кабінет увалився цілий натовп черниць. Я цього не бачив, але я це відчував. Я дивився на город. Вечоріло — Я довго не повертався, я смакував: всіх їх через дві години не буде! — Вечоріло.— І знову передгрозові блискавиці різали краєвид. На дальньому обрії за цегельнею підводились димки. Версальці насідали люто й яро — це передають у телефон. На пустельних трактах зрідка виростають обози й поспішно відступають на північ. В степу стоять, як дальні богатири, кавалерійські сторожові загони.

Тривога.

В городі крамниці забиті. Город мертвий і йде в дику середньовічну даль. На небі виростають зорі й поливають на землю зелене болотяне світло. Потім гаснуть, пропадають.

Але мені треба спішити! За моєю спиною група черниць! Ну да, мені треба спішити: в підвалі битком набито. Я рішуче повертаюсь і хочу сказати безвихідне:

— Роз-стрі-лять!

але я повертаюсь і бачу — прямо переді мною стоїть моя мати, моя печальна мати з очима Марії.

Я в тривозі метнувся вбік: що це — галюцинація? Я в тривозі метнувся вбік і скрикнув:

— Ти?

І чую з натовпу женщин зажурне:

— Сину! мій м'ятежний сину!

Я почуваю, що от-от упаду. Мені дурно, я схопився рукою за крісло й похилився.

Але в той же момент регіт грохотом покотився, бухнувся об стелю й пропав. То доктор Тагабат:

— «Мамо»?! Ах ти, чортова кукло! Сісі захотів? «Мамо»?!! Я вмить опам'ятався й схопився рукою за мавзер.

— Чорт! — і кинувся на доктора.

Але той холодно подивився на мене й сказав:

— Ну, ну, тихше, зраднику комуни! Зумій розправитись і з «мамою» (він підкреслив «з мамою»), як умів розправлятися з іншими.

І мовчки одійшов.

...Я остовпів. Блідий, майже мертвий, стояв перед мовчазним натовпом черниць із розгубленими очима, як зацькований вовк (Це я бачив у гігантське трюмо, що висіло напроти).

Так! — схопили нарешті й другий кінець моєї душі! Вже не піду я на край города злочинне ховати себе. І тепер я маю одно тільки право:

— нікому, ніколи й нічого не говорити, як розколось моє власне «Я».

І я голови не загубив.

Мислі різали мій мозок. Що я мушу робити? Невже я, солдат революції, схиблю в цей відповідальний момент? Невже я покину чати й ганебно зраджу комуну?

...Я здавив щелепи, похмуро подивився на матір і сказав різко:

— Всіх у підвал. Я зараз буду тут.

Але не встиг я цього промовити, як знову кабінет задрижав од реготу.

Тоді я повернувся до доктора й кинув чітко:

— Докторе Тагабат! Ви, очевидно, забули, з ким маєте діло? Чи не хочете й ви в штаб Духоніна... з цією сволоччю! — я махнув рукою в бік, де стояла моя мати, і мовчки вийшов із кабінету.

...Я за собою нічого не почув.

...Від маєтку я пішов, мов п'яний, в нікуди по сутінках передгрозного душного вечора. Канонада росла. Знову спалахували димки над дальньою цегельнею. За курганом грохотали панцерники: то йшла між ними рішуча дуель. Ворожі полки яро насідали на інсургентів. Пахло розстрілами.

Я йшов у нікуди. Повз мене проходили обози, пролітали кавалеристи, грохотали по мостові тачанки. Город стояв у пилу, і вечір не розрядив заряду передгроззя. і

Я йшов у нікуди. Без мислі, з тупою пустотою, з важкою вагою на своїх погорблених плечах.

Я йшов у нікуди.

III

...Так, це були неможливі хвилини. Це була мука.— Але я вже знав, як я зроблю.

Я знав і тоді, коли покинув маєток. Інакше я не вийшов би так швидко з кабінету.

...Ну да, я мушу бути послідовним!

...І цілу ніч я розбирав діла.

Тоді на протязі кількох темних годин періодично спалахували короткі й чіткі постріли:

— я, главоверх чорного трибуналу комуни, виконував свої обов'язки перед революцією.

...І хіба то моя вина, що образ моєї матері не покидав мене в цю ніч ні на хвилину?

Хіба то моя вина?

...В обід прийшов Андрюша й кинув похмуро:

— Слухай! Дозволь її випустити!

Я:

— Кого?

— Твою матір!

Я:

(мовчу).

Потім почуваю, що мені до болю хочеться сміятись. Я не витримую й регочу на всі кімнати.

Андрюша суворо дивиться на мене.

Його рішуче не можна пізнати.

— Слухай. Навіщо ця мелодрама?

Мій наївний Андрюша хотів бути на цей раз проникливим. Але він помилився.

Я (грубо):

— Провалівай!

Андрюша й на цей раз зблід.

Ах, цей наївний комунар остаточно нічого не розуміє. Він буквально не знає, навіщо ця безглузда звіряча жорстокість. Він нічого не бачить за моїм холодним дерев'яним обличчям.

Я:

— Дзвони в телефон! Узнай, де ворог!

Андрюша:

— Слухай!..

Я:

— Дзвони в телефон! Узнай, де ворог!

В цей момент над маєтком пронісся з шипінням снаряд і недалеко розірвався. Забряжчали вікна, і луна пішла по гулких порожніх княжих кімнатах.

В трубку передають: версальці наседають, вже близько: за три верстви. Козачі роз'їзди показалися біля станції: інсургенти відступають.— Кричить дальній вокзальний ріжок.

...Андрюша вискочив. За ним я.

...Куріли далі. Знову спалахували димки на горизонті. Над городом хмарою стояв пил. Сонце-мідь, і неба не видно. Тільки горова мутна курява мчала над далеким небосхилом. Здіймалися з дороги фантастичні хуртовини, бігли у височінь, розрізали простори, перелітали оселі й знову мчали і мчали. Стояло, мов зачароване, передгрозя.

...А тут бухкали гармати. Летіли кавалеристи. Відходили на північ тачанки, обози.

...Я забув про все. Я нічого не чув і — сам не пам'ятаю, як я попав до підвалу.

Із дзвоном розірвався біля мене шрапнель, і надворі стало порожньо. Я підійшов до дверей і тільки-но хотів зиркнути в невеличке віконце, де сиділа моя мати, як хтось узяв мене за руку. Я повернувся —

— дегенерат.

— От так стража! Всі повтікали!.. хі... хі...

Я:

— Ви?

Він:

— Я? О, я! — і постукав пальцем по дверях.

Так, це був вірний пес революції. Він стоятиме на чатах і не під таким огнем! Пам'ятаю, я подумав тоді:

— «це сторож моєї душі» — і без мислі побрів на міські пустирі.

...А надвечір південну частину околиці було захоплено. Мусіли йти на північ, залишили город. Проте інсургентам дано наказу задержатись до ночі, і вони стійко вмирили на валах, на підступах, на роздоріжжях і в мовчазних закутках підворіть.

...Але що ж я?

...Ішла спішна евакуація, ішла чітка перестрілка, і я остаточно збився з ніг!

Палили документи. Одправляли партії заложників. Брали решту контрибуцій...

...Я остаточно збився з ніг!

...Але раптом виринало обличчя моєї матері, і я знову чув зажурний і впертий голос.

Я одкидав волосся й поширеними очима дивився на міську башту. І знову вечоріло, і знову на півдні горіли оселі.

...Чорний трибунал комуни збирається до побігу. Навантажують підводи, бредуть обози, поспішають натовпи на північ. Тільки наш самотній панцерник завмирає в глибині бору й затримує з правого флангу ворожі полки.

...Андрюша десь ізник. Доктор Тагабат спокійно сидить на канапі й п'є вино. Він мовчки стежить за моїми наказами й зрідка іронічно поглядає на портрет князя. Але цей погляд я відчуваю саме на собі, і він мене нервує й непокоїть.

...Сонце зайшло. Конає вечір. Надходить ніч. На валах ідуть перебіжники, і одноманітно відбиває кулемет. Пустельні княжі кімнати завмерли в чеканні.

Я дивлюся на доктора й не виношу цього погляду в древній портрет.

Я різко кажу:

— Докторе Тагабат! через годину я мушу ліквідувати останню партію засуджених. Я мушу прийняти отряд.

Тоді він іронічно й байдуже:

— Ну, і що ж? Добре!

Я хвилююсь, але доктор ехидно дивиться на мене й усміхається.— О, він, безперечно, розуміє, в чому справа! Це ж у цій партії засуджених моя мати.

Я:

— Будь ласка, покиньте кімнату!

Доктор:

— Ну, і що ж? Добре!

Тоді я не витримую й шаленію.

— Докторе Тагабат! Останній раз попереджаю: не жартуйте зі мною!

Але голос мій зривається, і мені булькає в горлі. Я пориваюся схопити мавзера й тут же прикінчити з доктором, але я раптом почуваю себе жалким, нікчемним і пізнаю, що від мене відходять рештки волі. Я сідаю на канапу й жалібно, як побитий безсилий пес, дивлюся на Тагабата.

...Але йдуть хвилини. Треба вирушати.

Я знову беру себе в руки і в останній раз дивлюся на надменний портрет княгині.

Тьма.

...— Конвой!

Вартовий увійшов і доложив:

— Партію вивели. Розстріл призначено за містом: початок бору.

...Із-за дальніх отрогів виринав місяць. Потім плив по тихих голубих потоках, одкидаючи лимонні бризки. Опівночі пронизав zenit і зупинився над безоднею.

...В городі стояла енергійна перестрілка.

...Ми йшли по північній дорозі.

Я ніколи не забуду цієї мовчазної процесії — темного натовпу на розстріл.

Позаду рипіли тачанки.

Авангардом — конвойні комунари, далі — натовп черниць, в авангарді — я, ще конвойні комунари й доктор Тагабат.

...Але ми напали на справжніх версальців: за всю дорогу жодна черниця не промовила жодного слова. Це були щирі фанатички.

Я йшов по дорозі, як тоді — в нікуди, а збоку мене брели сторожі моєї душі: доктор і дегенерат. Я дивився в натовп, але я там нічого не бачив.

Зате я відчував:

— там ішла моя мати
з похиленою головою. Я відчував: пахне м'ятою.
Я гладив її милу голову з нальотом сріблястої сивини.
Але раптом переді мною виростала загірна даль. Тоді мені знову до болю хотілося впасти на коліна й молитовне дивитися на волохатий силует чорного трибуналу комуни.
...Я здавив голову й пішов по мертвій дорозі, а позаду мене рипіли тачанки.
Я раптом відкинувсь: що це? галюцинація? Невже це голос моєї матері?
І знову я пізнаю себе нікчемною людиною й пізнаю: десь під серцем нудить. І не ридати, а плакати дрібненькими сльозами хотілось мені — так, як у дитинстві, на теплих грудях.
І спалахнуло:
— невже я веду її на розстріл?
Що це: дійсність чи галюцинація?
Але це була дійсність: справжня життєва дійсність — хижа й жорстока, як зграя голодних вовків. Це була дійсність безвихідна, неминуча, як сама смерть.
...Але, може, це помилка? '
Може, треба інакше зробити?
— Ах, це ж боюнство, легкодухість. Єсть же певне життєве правило: errare humanum est. Чого ж тобі? Помиляйся! і помиляйся саме так, а не так!.. І які можуть бути помилки?
Воістину: це була дійсність, як зграя голодних вовків. Але це була й єдина дорога до загірних озер невідомої прекрасної комуни.
...І тоді я горів у вогні фанатизму й чітко відбивав кроки по північній дорозі.
...Мовчазна процесія підходила до бору. Я не пам'ятаю, як розставляли черниць, я пам'ятаю:
до мене підійшов доктор і положив мені руку на плече:
— Ваша мати там! Робіть, що хочете!
Я подивився:
— з натовпу виділилася постать і тихо самотньо пішла на узлісся.
...Місяць стояв у зеніті й висів над безоднею. Далі відходила в зелено-лимонну безвість мертва дорога. Праворуч маячів сторожовий загін мого батальону. І в цей момент над городом знявся рясний вогонь — перестрілка знову була тривогу. То відходили інсургенти,— то помітив ворог.— Збоку розірвався снаряд.
...Я вийняв із кобури мавзера й поспішно пішов до самотньої постаті. І тоді ж, пам'ятаю, спалахнули короткі вогні: так кінчали з черницями.

І тоді ж, пам'ятаю —
з бору вдарив у тривогу наш панцерник.— Загудів ліс.
Метнувся вогонь — раз,
два—
і ще — удар! удар!
...Напирають ворожі полки. Треба спішити. Ах, треба спішити!
Але я йду і йду, а одинока постать моєї матері все там же. Вона
стоїть, звівши руки, і зажурно дивиться на мене. Я поспішаю на це
зачароване неможливе узлісся, а одинока постать усе там же, все
там же.
Навкруги — пусто. Тільки місяць лле зелений світ з пронизаного
зеніту. Я держу в руці мавзера, але моя рука слабіє, і я от-от заплачу
дрібненькими сльозами, як у дитинстві на теплих грудях. Я
пориваюся крикнути:
— Мати! Кажу тобі: іди до мене! Я мушу вбити тебе. І ріже мій мозок
невеселий голос. Я знову чую, як мати говорить, що я (її м'ятежний
син) зовсім замучив себе.
...Що це? невже знову галюцинація?
Я відкидаю голову.
Так, це була галюцинація: я давно вже стояв на порожнім узліссі
напроти своєї матері й дивився на неї.
Вона мовчала.
...Панцерник заревів у бору.
Здіймались огні. Ішла гроза. Ворог пішов у атаку. Інсургенти
відходять.
...Тоді я у млості, охоплений пожаром якоїсь неможливої радості,
закинув руку за шию своєї матері й притиснув її голову до своїх
грудей. Потім підвів мавзера й нажав спуск на скроню.
Як зрізаний колос, похилилася вона на мене.
Я положив її на землю й дико озирнувся. — Навкруги було
порожньо. Тільки збоку темніли теплі трупи черниць. — Недалеко
грохотіли орудія.
...Я заложив руку в кишеню й тут же згадав, що в княжих покоях я
щось забув.
«От дурень!» — подумав я.
...Потім скинувся:
— Де ж люди?
Ну да, мені треба спішити до свого батальйону! — І я кинувся на
дорогу.
Але не зробив я й трьох кроків, як мене щось зупинило.
Я здригнув і побіг до трупа матері.
Я став перед ним на коліна й пильно вдивлявся в обличчя. Але воно
було мертве. По щоці, пам'ятаю, текла темним струменем кров.

Тоді я звів цю безвихідну голову й пожадливо впився устами в білий лоб.— Тьма.

І раптом чую:

— Ну, комунаре, підводься!

Пора до батальйону!

Я зиркнув і побачив:

— переді мною знову стояв дегенерат.

Ага, я зараз. Я зараз. Так, мені давно пора! — Тоді я поправив ремінь свого мавзера й знову кинувся на дорогу.

...В степу, як дальні богатирі, стояли кінні інсургенти. Я біг туди, здавивши голову.

...Ішла гроза. Десь пробивалися досвітні плями. Тихо вмирав місяць у пронизаному zenіті. З заходу насувалися хмари. Ішла чітка, рясна перестрілка.

...Я зупинився серед мертвого степу:

— там, в дальній безвісті, невідомо горіли тихі озера загірної комуни

Mykola Khvyliovyy

MOI (MA FACETTE ROMANTIQUE)

Dédié à l'œuvre de Mykhailo Kotsiubynsky «Fleurs de pommier»⁴

Du brouillard lointain, des lacs tranquilles, la commune rêvée derrière les montagnes fantômes, un bruissement bruit : c'est Marie qui arrive. Je m'avance dans les champs immenses, je traverse les cols, et là où les monticules brillent je m'appuie sur une falaise déserte et solitaire. Je regarde au loin. - Et alors mes pensées, comme les Amazones, caracolent autour de moi. À un moment, tout disparaît... Des cavaliers mystérieux volent, en se balançant en rythme, vers les contreforts, et le jour s'éteint; la route remue dans les tombes, et juste après la steppe silencieuse s'étale ... Je rejette mes cils et je me souviens... ma mère est vraiment un prototype de la Vierge Marie, de cette Femme exceptionnelle, qui se tient aux confins de siècles inconnus. La naïveté, le geste tranquille et la gentillesse de ma mère sont infinis. (Je m'en souviens bien!). Ma douleur impossible et mon angoisse insupportable, ils ne sont qu'une faible flamme dans la lampe éternelle du fanatisme devant cette belle image triste.

Ma mère dit que moi (son fils rebelle), je suis complètement harassé... Puis je touche sa jolie tête patinée de gris argenté et je la mets sur ma poitrine... Par la fenêtre, je vois les matins couverts de rosée et les gouttes nacrées tombées. Les jours impossibles passaient.

⁴ «Fleurs de pommier» est une esquisse impressionniste de l'écrivain ukrainien Mykhailo Kotsiubynsky, écrite à Tchernihiv en 1902. C'est un exemple de la profonde pénétration de l'écrivain dans la vie mentale humaine.

Du milieu des bois sombres les randonneurs erraient et au carrefour près du poteau en forme de croix, au puits bleu, ils s'arrêtèrent. C'est une jeune commune idyllique au-delà des montagnes.

- Mais les nuits passent, les soirs bruissent près des peupliers, ces derniers s'effacent dans l'obscurité de l'autoroute, et avec eux les étés, les années, et ma jeunesse exubérante. Et pendant les jours avant l'orage... Tout à coup, au-delà des éperons du flanc gris du massif, les éclairs illuminent, et les montagnes bouillent et elles écument enfin. Le tonnerre lourd et étouffant n'arrive pas à s'ouvrir un passage à travers l'Inde, de l'est. Et d'ailleurs la nature se languit d'un orage imminent. Au-delà de l'explosion de nuages, cependant un autre grondement se fait entendre - ...le tonnerre des orages. Deux orages sont à venir.

- Alarme ! La mère dit qu'elle avait arrosé la menthe ce jour-là, la menthe meurt du chagrin.

La mère dit: «Il y a un orage qui arrive !» Et je la regarde: il y a deux gouttes de rosée en cristal dans ses yeux.

I

Attaque après attaque. Les régiments ennemis bondissent frénétiquement. Puis notre cavalerie arrive par le flanc et les phalanges d'insurgés passent à la contre-attaque, et la tempête grandit et mes pensées sont comme un fil tendu impossible.

Jour et nuit, je disparaissais dans la Tchéka⁵.

Notre maison est un palais fantastique: c'est une résidence d'un noble abattu. Il y a des portières fantaisistes, des motifs anciens et des portraits de la famille princière. Tout me contemple dans les moindres recoins de mon bureau temporaire.

Quelque part un appareil téléphonique militaire entonne sa mélodie triste et inquiétante qui ressemble à un lointain sifflet de gare.

Un Tatar armé est assis sur un luxueux canapé, les jambes repliées sous lui en soufflant un fredonnement monotone asiatique : «ala-la-la-la».

J'examine les portraits: le Prince fronce ses sourcils, la Princesse a un visage dédaigneux, et leurs descendants sont dans l'obscurité des chênes centenaires.

Et dans cette sévérité extraordinaire, je ressens tout le monde ancien, toute la grandeur et la beauté impuissantes de la troisième jeunesse des nobles années écoulées.

C'est comme une nacre pure sur le festin de pays sauvage et affamé.

⁵ Une commission qui a prononcé des condamnations à mort sans procès au cours de l'épanouissement du régime des Bolcheviks au sein de l'URSS.

Et moi, un parfait étranger, un bandit d'après les uns, un insurgé d'après les autres, je scrute d'un regard simple et pur ces portraits et il n'y a aucune colère dans mon âme. Ça c'est bien compréhensible:

- Je suis un Tchékiste⁶, mais je suis aussi un être humain.

Le palais, notre résidence, a plané au sommet de la montagne et maintenant il règne au-dessus de la ville. Là-bas, une nuit sombre, quand les soirs de ville s'écoulent devant la fenêtre, une brume bleue s'élève au-dessus de la brique et les habitants permanents comme des souris sortent par la porte de derrière. Et dans le château jaune canari, ces nuits obscures, mes camarades se réunissent dans mon bureau d'urgence. 'est un nouveau Sanhédrin, le tribunal noir de la commune.

Alors, une mort réelle et vraiment horrible surgit de tous les coins.

L'habitant permanent :

- Le sadisme règne ici !

Moi:

- ...(en silence).

Le cuivre de la tour de la ville, au-delà du col, sonne de façon alarmante. C'est le carillon de l'horloge. On peut à peine entendre une canonnade étouffée de la steppe sombre.

Mes camarades sont assis autour d'une large table d'ébène. Le silence. Seul le lointain sifflet de la gare fait entendre à nouveau sa mélodie triste et angoissante. De temps en temps, des insurgés passent derrière la fenêtre.

Mes camarades sont faciles à reconnaître:

Le docteur Tagabat,

Andrucha⁷,

le troisième est un dégénéré (un garde fidèle).

Le tribunal noir est en pleine force.

Moi:

- Attention! Le dossier du commerçant X est à l'ordre du jour!

Les valets sortent des anciennes chambres et s'inclinent, comme ils l'avaient fait devant les Princes, en regardant clairement le nouveau Sanhédrin et en posant du thé sur la table. Puis ils disparaissent silencieusement sur les tapis de velours dans le labyrinthe des hautes salles.

Le candélabre à deux bougies brûle faiblement. La lumière n'a pas la puissance nécessaire pour atteindre même le quart du bureau. Le chandelier est à peine visible en haut. La ville est couverte de ténèbres. Il y a là-bas aussi de l'obscurité car la centrale électrique est en panne. Le docteur Tagabat est étalé sur un large canapé, bien loin du

⁶ Un employé de la Commission extraordinaire panrusse de lutte contre la contre-révolution et le sabotage (Tchéka) et de ses subdivisions locales.

⁷ Il s'agit d'une forme diminutive du prénom Andriy.

candélabre, et tout ce que je peux voir, c'est sa calvitie blanche et son front trop haut. Derrière lui, dans l'obscurité, on voit son garde fidèle à une structure de crâne dégénérée. Je ne peux envisager que ses yeux un peu fous, mais je le sais:

- Le dégénéré a un front bas, une tignasse noire de cheveux ébouriffés et un nez aplati. Il me fait toujours penser à un détenu, et je pense qu'il a dû faire partie de la brigade criminelle plus d'une fois.

Andrucha est assis à ma droite, le visage confus, et il jette de temps en temps un regard anxieux au docteur. Et je comprends de quoi il s'agit.

Andrucha, mon pauvre Andrucha, c'est ce comité révolutionnaire infernal qui l'y avait nommé contre sa faible volonté, à cette Tchéka. Et Andrucha, ce malheureux communard, quand il doit signer vigoureusement le décret terrible.

- «A fusiller»,

en hésitant, il le fait toujours de cette façon :

il n'écrit pas son nom et son prénom comme sur un document fort sérieux de la vie, mais il appose un gribouillage complètement incompréhensible et totalement moche, pareil à un hiéroglyphe hittite.

Moi :

- Tout est clair dans cette affaire. Et vous, le docteur Tagabat, qu'en pensez-vous?

Le docteur (d'une voix dynamique) :

- Fusillez-le!

Andrucha jette un regard légèrement effrayé à Tagabat et hésite. Enfin, tremblant il dit d'une voix incertaine :

- Je ne suis pas d'accord avec vous, docteur.

- Vous, vous n'êtes pas d'accord avec moi ? - Et un rugissement de rire rauque roule dans les sombres chambres du palais.

Je m'attendais à ce rire. Il en a toujours été ainsi. Malgré ça cette fois encore, je frissonne et j'ai l'impression de m'enfoncer dans un borbier froid. La rapidité de ma pensée atteint un point culminant.

Et au même moment, l'image de ma mère se lève soudainement devant moi...

- ... «Fusillez-le»???

...et ma mère me fixe d'un regard silencieux et triste.

... Et de nouveau, au-delà du col, le cuivre résonne sur la tour lointaine de la ville: c'est le carillon de l'horloge. Ténèbres nordiques. On peut à peine entendre la canonnade sourde dans notre maison noble. On nous a dit au téléphone: nos troupes ont lancé une contre-attaque. Au-delà des portières des portes vitrées, on voit une lueur de lumière, ce sont des villages qui brûlent au-delà des congères lointaines, les steppes qui flambent et les chiens qui hurlent au feu

dans les coins des cours des villes. Et en même temps, il y a du silence dans la ville et le tintement silencieux des cœurs.

...Le docteur Tagabat appuya sur un bouton.

Alors le valet de pied apporte de vieux vins sur un plateau. Puis il s'éloigne et ses pas se fondent et s'éloignent sur la fourrure de léopard sur le sol.

Je regarde le candélabre, mais mon regard est involontairement attiré par l'endroit où le docteur Tagabat et le garde se sont installés. Ils ont des bouteilles de vin dans leurs mains et ils en boivent avec ardeur, comme des prédateurs.

Je crois que c'est «comme il faut».

Mais Andrucha se déplace nerveusement d'un endroit à l'autre et essaie sans cesse de dire quelque chose. Je prévois ses pensées: il veut dire que ce n'est pas juste, que les communards ne font pas comme ça, que c'est une bacchanale, etc.

Ah, comme il est étrange, ce communard Andrucha!

Mais lorsque le docteur Tagabata jeté la bouteille vide sur le tapis de velours et a clairement inscrit son nom sous le décret.

- «Fusillez-le»,

d'un coup le désespoir m'envahit. Ce docteur au front trop haut et à une calvitie blanche, à l'esprit froid et à la pierre au lieu du cœur, c'était juste lui, mon maître qu'on peut pas éviter, mon instinct animal. Et moi, le commandant en chef du tribunal noir de la commune, je me sens comme une nullité sous son pouvoir, laissé à la merci d'un prédateur.

«Mais quelle est la solution?»

- Quelle est la solution? - Hélas, je ne la voyais pas.

Et à ce moment l'histoire sombre de la civilisation défile devant mes yeux, et les nations, les époques, le temps lui-même défilent...

- Mais je ne voyais aucune issue.

Vraiment, il avait raison, le docteur Tagabat.

...Andrucha écrivait à la hâte son gribouillage sous la décision, et le dégénéré surveillait les lettres, en savourant.

J'eus une pensée: «Si le docteur est un génie maléfique, diabolique par ma volonté, alors le dégénéré est un bourreau de la guillotine».

Mais je me dis:

- Ah, quel absurde !Est-il bourreau ? C'est en son honneur, à ce garde du tribunal de la commune noire, à qui j'ai consacré des hymnes aux moments d'une grande tension.

Et à cet instant ma mère, comme l'image de Marie idyllique, s'éloignait et se figeait attendant dans l'obscurité.

...Les bougies fondaient.

Les figures sévères du Prince et de la Princesse ont disparu dans un brouillard bleuâtre de fumée de cigarette.

...Condamnés à être fusillés,

- six personnes!

C'est assez! Ça suffit pour ce soir!

Le Tatar chante à nouveau son «ala-la-la-la» asiatique. Je regarde le rideau, la lueur dans la porte vitrée. - Andrucha a déjà disparu. Tagabat et le garde boivent de vieux vins. Je fais basculer mon mauser sur mon épaule en quittant le palais. Je me traîne dans les rues désertes et silencieuses de la ville assiégée.

La ville est morte. Les habitants permanents savent que nous serons décédés dans trois ou quatre jours et que nos contre-attaques sont vaines. Bientôt nos tatchankas⁸ se dirigeront en grinçant vers les pays lointains. La ville est à l'affût. L'obscurité.

Le palais se dresse à l'est comme une silhouette sombre et poilu. Il s'est transformé désormais en tribunal noir de la commune.

Je me retourne et le regarde. Et soudain je me rappelle - six condamnés sont sur ma conscience.

...Six personnes tuées sont sur ma conscience ?

Non, ce n'est pas vrai. Six cents,

six mille, six millions de morts,

la quantité innombrable de vies est sur ma conscience !!!

- C'est énorme ?

Et je serre ma tête.

...Mais à nouveau, l'histoire sombre de la civilisation se déroule devant mes yeux, et les nations, les époques et et même le temps défilent....

Alors, épuisé, je m'appuie sur la clôture, m'agenouille et bénis passionnément le moment où j'ai rencontré le docteur Tagabat et le garde au crâne dégénéré. Puis je reviens à la réalité et j'observe en prière la silhouette chevelue de l'est.

...Je me traîne dans les ruelles. Finalement, je tombe sur la maison isolée de ma mère. Dans son jardinet je flaire une odeur de menthe. Et en même temps, derrière la grange, on voit des scintillations des éclairs et on entend le grondement du tonnerre étouffé.

L'obscurité !

Je me dirige vers la pièce, enlève mon mauser et j'allume une bougie.

...Tu dors ?

Mais ma mère ne dort pas.

⁸ La tatchanka est un véhicule de combat tracté par un, deux, trois ou quatre chevaux utilisé lors de la Révolution russe, la Première Guerre mondiale et la Seconde Guerre mondiale. Son invention est attribuée au révolutionnaire libertaire ukrainien Nestor Makhno durant la guerre civile

Elle s'approche de moi, prend mon visage fatigué dans ses paumes sèches âgées et pose sa tête sur ma poitrine. Elle me redit encore que moi, son fils rebelle, je me suis complètement torturé.

Et je sens les gouttes cristallines de sa rosée sur mes mains.

Moi:

- Ah, que je suis fatiguée, ma mère!

Elle me dirige vers la bougie et examine mon visage fatigué. Puis elle s'installe devant de la lampe tamisée et contemple tristement l'image de Marie. - Je sais exactement que ma mère ira aussi au couvent demain, car elle ne supporte guère nos inquiétudes et la sauvagerie qui nous entoure.

Mais tout de suite, en m'approchant du lit, je me mets à frissonner:

- La sauvagerie tout autour? Ma mère oserait-elle le croire? Seuls les Versaillais⁹ le pensent!

Et puis, embarrassé, je m'assure que ce n'est pas vrai, qu'il n'y a aucune mère devant moi et que ce n'est qu'un fantôme.

- Un fantôme? - Je frissonne encore.

Mais non, je ne peux pas y croire! Ici, dans la pièce silencieuse, ma mère n'est pas un fantôme, mais une partie de mon propre «moi» criminel, auquel je donne libre cours.

Ici, dans un coin perdu, à la lisière de la ville, j'enferme une facette de mon âme, je la cache de la guillotine.

Et après, en extase animale, en fermant mes yeux je halète et murmure comme un mâle au début du printemps.

- Qui a besoin des détails de mes inquiétudes? Je suis un vrai communard. Qui oserait dire le contraire? Ai-je la possibilité de me reposer une minute?

La lampe s'épuise faiblement devant l'image de Marie. Et devant ce lampadaire se redresse comme une sculpture ma mère affligée. Mais je ne peux plus songer. Un rêve bleu serein caresse ma tête.

II

...Nos troupes reculent de position en position ce qui provoque de la panique au front, ainsi qu'à l'arrière. Mon bataillon est prêt à passer à l'attaque. Dans deux jours, je me plongerai dans le fracas des canons. Mon bataillon est bien composé, il est formé de jeunes fanatiques de la commune.

À ce moment, on m'exige certainement ici. Je sais bien ce que sont les arrières quand l'ennemi est près des portes de ville. Ces rumeurs glauques rampent chaque jour et elles se dispersent comme des serpents dans les rues. Et même ils tracassent déjà les compagnies de la garnison.

⁹ Au sens figuré, ce sont des contre-révolutionnaires frénétiques et enragés

On me rapporte:

- Il y a des plaintes assourdissantes.

- L'insurrection va éclater.

Oui ! Oui ! Je le sais bien, l'insurrection est en train d'éclater, c'est pourquoi mes fidèles agents flânent dans les ruelles, et il n'y a plus de places ans la prison où on pourrait placer ces déchets philistins coupables et presque innocents.

...Et la canonnade se rapproche de plus en plus. Les messagers les plus fréquents viennent de l'avant. Des nuages de poussière s'amassent et se tiennent au-dessus de la ville, couvrant le soleil ardent et terne. De temps en temps, les éclairs scintillent.

Les troupes se retirent, les locomotives à vapeur hurlent de manière angoissante et les cavaliers galopent.

Et c'est autour du tribunal noir de la commune où un silence déprimé règne.

C'est sûr :

il y aura des centaines de fusillades, et je suis complètement abattu !

C'est sûr :

les Versaillais entendent déjà les tirs clairs et brefs qui éclatent au-dessus de la ville dans le silence morne et mort du palais; les Versaillais savent bien :

- C'est l'état-major de Doukhonine¹⁰ !

...Et les matins fleurissent de nacre et les étoiles se dissipent dans la brume de la forêt lointaine.

...Et la canonnade assourdissante augmente.

L'arrivée de l'orage se fait sentir: la foudre est imminente.

...J'entre dans le palais.

Le docteur Tagabat et le garde boivent du vin. Andrucha, sombre, est assis dans un coin. Puis il s'approche de moi et me dit naïvement d'une voix triste:

- Écoute, mon ami ! Laisse-moi partir !

Moi:

- Où veux-tu aller ?

Andrucha:

- Au front. Il m'est impossible d'y rester plus longtemps.

Aha ! Il ne supporte plus ! Et soudain, la colère m'envahit, et finalement elle éclate. Je m'abstenais pendant longtemps. - Il veut aller au front ? Il veut quitter cette sale affaire noire ? Il veut effacer du sang de ses mains et obtenir de l'innocence comme une colombe de paix ? Et il me remet son droit de se baigner dans des mares de sang ?

Enfin je crie :

¹⁰ Un euphémisme pour «exécuter».

- Prenez vos gardes! Vous m'entendez ? Si vous le répétez, je vais tirer sur vous.

Le docteur Tagabat répond vivement:

- Prends-le ! Prends-le ! - Et le rire balaie les labyrinthes désolés des chambres du palais. Remets-le à sa lace !

Andrucha s'est senti gêné, il a pâli et est sorti du bureau.

Le docteur dit :

- C'est assez! Je vais me reposer! Travaille-toi!

Moi :

- Qui est le suivant dans la liste ?

- Dossier n° 282.

Moi :

- Amenez-le.

Le garde a quitté la pièce en silence, comme une machine.

(Oui, c'était un garde indispensable, car non seulement Andrucha, mais encore nous, moi et le docteur, nous avons péché. Nous avons souvent évité de surveiller les exécutions. Mais lui, ce dégénéré, était toujours un vrai soldat de la révolution. Il ne quittait le champ de bataille que lorsque la brume des coups de feu s'était fondue et on avait enterré des corps).

...Le rideau s'ouvrit, et deux personnes entrèrent dans mon bureau. C'étaient une femme en deuil et un homme en pince-nez. Ils eurent peur bleue de l'entourage. Ils virent un luxe aristocratique, des portraits des nobles et en même temps un désordre : des bouteilles vides, des revolvers et de la fumée bleue de cigarette.

Moi :

- Votre nom de famille ?

- X !

- Votre nom de famille ?

- Z !

L'homme fronça ses lèvres fines et pâles et adopta un ton résolument placide en priant d'avoir pitié. La femme s'essuyait les yeux avec son mouchoir.

Moi :

- Où vous a-t-on pris ?

- Là-bas !

- Pourquoi vous a-t-on pris ?

- Pour ça !

Et bon, vous avez eu une réunion ! Quel genre de réunion peut-il y avoir à cette heure inquiétante de la nuit dans un appartement privé ?

Aha, vous êtes théosophes à la recherche de la vérité... Une nouvelle vérité ? C'est ça, oui !.. Qui est-ce... ? Le Christ ? Non ?.. Un autre Sauveur ? Vous ne vous contentez ni de Confucius, ni de Lao

Tseu, ni de Bouddha, ni de Mahomet ou le diable non plus. Et enfin, je le vois. Il faut combler le vide...

Moi:

- Alors, à votre avis, c'est le temps de Messie ?

L'homme et la femme ensemble:

- Oui !

Moi :

- Croyez-vous que cette crise psychologique soit observée en Europe, en Asie, et dans toutes les parties du monde également ?

L'homme et la femme ensemble :

- Oui !

Moi :

- Et bah, putain de merde, quel diable, pour ne pas le faire, ce Messie de «tchéka» ?

La femme se mit à pleurer. L'homme devint encore plus pâle. Ces portraits sévères du prince et de la princesse nous fixaient d'un air sombre. On entendait une canonnade et des sifflets angoissants du côté de la gare. On nous dit au téléphone que le train blindé de l'ennemi pressait nos stations. Le bruit venait de la ville. Ce sont les tatchankas qui cliquetaient sur le pavé.

...L'homme tomba à genoux, il demanda la clémence. Je le poussai violemment avec mon pied et il s'étala sur le sol, visage tourné vers le haut. La femme mit son foulard de deuil sur son tempe en s'appuyant sur la table, en désespoir.

La femme dit d'une voix sourde et morte :

- Ecoutez, j'ai trois enfants !

Moi :

- Fusillez-les !

Le garde accourut instantanément, et en une demi-minute, il n'y avait plus personne dans le bureau.

Alors, je m'approchai de la table, versai du vin de la carafe et j'en bus d'un trait. Puis je posai la main sur mon front froid et dit :

- Suivant !

Le dégénéré entra. Il me conseilla de mettre les choses de côté et de régler une affaire extraordinaire :

— On vient d'amener un nouveau groupe de Versaillais de la ville. Il me semble que toutes sont des religieuses. Au marché, elles faisaient carrément de l'agitation contre la commune.

J'entrais dans le rôle. Le brouillard couvrait mes yeux, et je me retrouvais dans un état que l'on pourrait décrire comme une extase extrême.

Il me semble que c'est dans cet état que les fanatiques allaient à la guerre sainte.

Je m'approchai de la fenêtre et dit :

— Amenez-les !

Une foule de religieuses envahit le bureau. Je ne le vois pas, mais je le sens bien. Je contemple la ville. Le soir tombe. Je ne me retourne pas pendant longtemps, je savoure la pensée que toutes ces religieuses disparaîtront dans deux heures ! – Le soir tombe. Et les éclairs qui apparaissent avant l'orage coupent de nouveau le paysage. On voit monter la fumée sur l'horizon lointain, derrière la briqueterie. On nous dit au téléphone que les Versaillais nous pressent violemment et féroce­ment. Le long des chemins déserts, des charrettes surgissent de temps en temps et se retirent en hâte vers le nord. Dans la steppe, les régiments de cavalerie de garde se tiennent comme de vieux bogatyrs¹¹.

Alarme !

Les portes des magasins sont clouées. La ville est morte, elle se plonge dans la profondeur médiévale sauvage. Les étoiles apparaissent dans le ciel et répandent une lumière vert marais sur le sol. Et après, elles s'éteignent et disparaissent. Mais il faut que je me dépêche ! Les religieuses se tiennent derrière moi ! Eh bien, oui, il faut que je me dépêche : le sous-sol est bondé. Déterminé, je reviens et je suis prêt à prononcer la sentence :

Fu-si-llez !

Mais je me retourne et vois ma mère. Juste en face de moi, je vois ma mère triste, ses yeux ressemblent à ceux de Marie.

Excité, je me suis jeté à côté. Qu'est-ce que c'était, c'est une hallucination ? Excité, je me suis jeté à côté et je criai :

- Toi ?

Et tout à coup, de la foule des femmes, je saisis une voix triste :

- Mon fils ! Mon fils rebelle !

Je me sens m'évanouir. Je me trouve mal, j'attrape la chaise et je me penche.

À ce moment, dans le bureau, un grondement de rire roula, se heurta au plafond et disparut. C'était le Docteur Tagabat :

- «Maman» ? ! Ah, toi, un sacré jouet ! Tu veux un téton ? «Maman» ? ! Je repris immédiatement mes esprits et attrapai mon mauser.

- Diable ! et je me ruai sur le docteur.

Mais il m'arrêta de son regard froid et dit :

- Bien, bien, chut, traître de la commune ! Sache faire justice à «maman» (il le souligna, «à maman») comme tu l'avais fait aux autres.

Et il partit en silence.

¹¹ Il s'agit de guerriers dotés d'une force et de capacités incomparables, défenseurs de la Rus' de Kyiv contre les guerriers des steppes

... Je restai pétrifié. Pâle, presque mort, je me tenais devant la foule de religieuses muettes, aux yeux confus, comme un loup traqué. (Cette scène, je l'examinais dans un miroir géant en face de moi).

Vraiment ! – on attrapa l'autre facette de mon âme ! Je n'irai plus à la lisière de la ville pour me cacher comme un criminel. Et dès maintenant, je ne dois plus jamais rien dire à personne, comme mon propre «moi» s'est craqué.

Mais je ne perdis pas la tête.

Les pensées me coupaient l'esprit. Qu'est-ce que je dois faire maintenant ? Moi, le soldat de la révolution, je me trompe à ce moment crucial ? Puis-je abandonner la garde et trahir honteusement la commune ?

...Je serrai les mâchoires, regardai ma mère d'un air sombre et dis brusquement :

– Emmenez-les toutes au sous-sol. Je viendrai là dans un instant.

Mais dès que je l'eus dit, mon bureau a vibré de nouveau des éclats de rire.

Alors je retournai vers le docteur et lui dis rapidement et distinctement :

- Docteur Tagabat, vous avez oublié à qui vous parlez ? Vous désirez rejoindre l'état-major de Doukhonin... ainsi que cette racaille !
- Je fis un signe de main dans la direction de ma mère et je quittai le bureau en silence.

...Je n'entendis rien derrière moi.

...Je me suis éloigné du palais comme un ivrogne, sans but, sans destination, à travers le crépuscule d'une soirée étouffante avant l'orage. La canonnade s'intensifiait. Les fumées éclataient de nouveau au-dessus de la briqueterie lointaine.

Au-delà du tertre, on entendait le grondement des trains blindés. C'était le duel décisif. Les régiments ennemis pressaient férocement les insurgés. On sentait l'odeur des pelotons d'exécution.

Je me traînais sans but, sans destination. Les convois me dépassaient, les cavaliers galopaient en me devançant, les tatchankas grondaient sur le pont. La ville était couverte de poussière, et même la soirée ne put pas décharger la charge de l'arrivée de l'orage.

Je me traînais sans but, sans destination, sans aucune pensée, ayant un sentiment de dévastation terne, chargé d'un poids lourd sur mes épaules voûtées.

Je me traînais sans but, sans destination.

III

...Oui, c'étaient des minutes insupportables. C'était un vrai supplice, mais je savais déjà ce que j'allais faire.

Je le savais déjà en quittant le palais. Sinon, je ne serais pas sorti du bureau si brusquement.

...Mais oui, je dois être responsable de mes paroles !

...Et toute la nuit, j'examinais les dossiers.

Pendant plusieurs heures sombres de cette nuit, des coups de feu brefs et clairs éclataient de temps à autre :

– Et moi, chef du tribunal noir de la commune, je tenais mes engagements envers la révolution.

Est-ce ma faute si l'image de ma mère n'a guère quitté mon esprit cette nuit-là ?

Est-ce ma faute ?

...L'après-midi, Andrucha arriva et dit de manière sombre :

– Écoute ! Laisse-la partir.

Moi :

– Qui ?

– Ta mère !

Moi :

(en silence).

Puis je ressens une envie irrésistible de rire. Je ne peux plus me retenir et mon rire envahit toutes les chambres.

Andrucha me fixe froidement.

Il changea complètement.

– Ecoute. A quoi sert ce mélodrame ?

Mon naïf Andrucha voulait être perspicace cette fois-ci. Mais il s'est trompé.

Moi (d'une voix brutale) :

– Va t'en !

Andrucha pâlit, cette fois aussi.

Ah, ce communard naïf ne comprend rien du tout. Il ne saisit vraiment pas cette cruauté absurde et féroce. Il ne voit rien sous le masque froid de bois de mon visage.

Moi :

– Téléphone ! Trouve où est l'ennemi !

Andrucha :

– Ecoute... !

Moi :

– Téléphone ! Trouve où est l'ennemi !

À ce moment-là, l'obus est passé au-dessus du palais et a explosé non loin.

Les fenêtres se mirent à trembler, et l'écho traversa les chambres vides du palais, pleines du bruit retentissant.

On nous dit au téléphone que les Versaillais pressent, ils sont déjà tout près: à trois verstes ¹². Des détachements de cosaques apparaissent à la station de la gare et les insurgés battent en retraite. – On entend hurler un sifflet éloigné de la gare.

...Andrucha sortit en sautant. Je le suivis.

... La fumée remplissait l'air de loin. Les petites fumées éclataient de nouveau à l'horizon. Au-dessus de la ville, la poussière formait un nuage. Le soleil était comme un cuivre et on ne voyait pas le ciel. Et il n'y avait que de la poussière terne de montagne se précipitant au-dessus de l'horizon lointain. Des tempêtes de poussière fantastiques surgissaient sur la route, s'élevaient dans le ciel, coupaient l'espace, volaient au-dessus des maisons, et se précipitaient toujours plus loin. L'arrivée de l'orage se sentait dans les airs, elle était enchantée.

...Et ici les canons explosaient et les cavaliers couraient à toute vitesse, les tatchankas et les chariots s'éloignaient vers le nord.

...J'ai tout oublié. Je n'entendais rien et je ne me rappelais pas comment je me rendis au sous-sol.

Le shrapnel a bruyamment explosé à côté de moi, et la rue est devenue vide. Je m'approchai de la porte pour jeter un coup d'œil par la petite fenêtre où ma mère se trouvait. Mais quelqu'un m'attrapa soudainement ma main. Je me tournai et je vis le dégénéré.

– Et c'est comme ça que la garde se fait ! Tous se sont enfuis !..ha... ha...

Moi :

- Vous ?

Lui :

- Moi ? Oh, moi ! et il frappa de son doigt à la porte.

Oui, c'était un chien fidèle de la révolution. Il sera en garde sous n'importe quel feu !

Je me souviens avoir pensé à l'époque :

– «C'est le gardien de mon âme», et sans aucune pensée, j'errai dans la ville déserte.

...Et ce soir, la partie sud de la région fut prise ce qui nous força à nous diriger vers le nord. Nous quittâmes la ville.

Cependant, les insurgés reçurent l'ordre de résister jusqu'à la nuit, et ils succombèrent sur les remparts, aux approches, aux fourches et dans les coins silencieux des arrière-cours.

...Et moi ?

...Il y avait une évacuation urgente, une fusillade nette, et j'étais épuisé !

On brûlait des documents. On envoyait des groupes d'otages. On emportait le reste des contributions.

¹² Une ancienne mesure de longueur, valant (à partir du 18e siècle) 1 066,8 mètres

Je me cassais les pieds.

...Mais soudain le visage de ma mère émergeait devant moi, et j'entendais encore une voix triste et obstinée.

Mes cheveux jetés en arrière, je regardais la tour de la ville des yeux grandement ouverts. Le soir retombait, et les maisons du sud étaient de nouveau en flammes.

...Le tribunal noir de la commune s'apprête à fuir. On charge les chariots, les convois se traînent, les foules se précipitent vers le nord. Et il n'y a que notre train blindé solitaire qui se fige au fond des bois et retient les régiments ennemis sur le flanc droit.

...Andrucha a disparu quelque part. Le docteur Tagabat s'étendant tranquillement sur le canapé boit du vin. Il observe silencieusement pendant que donne des ordres, et de temps en temps il jette un regard ironique sur le portrait du prince. Mais ce regard, je le ressens, et ça m'énerve et me gêne.

...Le soleil se couche. Le soir meurt. La nuit tombe. Les transfuges passent sur les remparts et on entend les coups monotones de mitrailleuse. Les chambres désertes du palais princier se figèrent dans l'attente.

Je surveille le regard du docteur sur le vieux portrait et je ne peux plus le supporter.

Je dis brusquement :

– Docteur Tagabat ! Dans une heure, je dois fusiller le dernier groupe de condamnés.

Je dois commencer à commander un régiment.

Ensuite il dit ironiquement et indifféremment :

– Et alors ? Bien !

Je m'inquiète, mais le docteur me fixe d'un air sarcastique et sourit. - Oh, il comprend parfaitement de quoi il s'agit. Ma mère est dans ce groupe de condamnés.

Moi :

– Quittez la pièce, s'il vous plaît !

Docteur :

– Et alors ? Bien !

Et là, je n'en peux plus et je deviens enragé.

– Docteur Tagabat ! C'est la dernière fois que je vous préviens : ne jouez pas avec le feu !

Mais je perds ma voix et ma gorge gargouille. J'essaie d'attraper le mauser et d'en finir immédiatement avec le docteur, mais je me sens brusquement misérable, nul et j'éprouve le sentiment que le reste de ma liberté est en train de me quitter. Je m'installe sur le canapé et regarde le docteur Tagabat d'un air pitoyable, comme un chien battu et impuissant.

...Mais le temps me presse. Il faut prendre une décision.

Je me ressaisis et pour la dernière fois je fixai un regard sur le portrait arrogant de la princesse. Les ténèbres.

...– Garde !

Le garde entra et rapporta :

– Le groupe est déjà dehors. Le peloton d'exécution va avoir lieu en dehors de la ville : à la lisière de la forêt.

...Derrière les éperons lointains prenait naissance la lune. Puis elle flottait dans des courants bleus paisibles, laissant de côté des gouttelettes citron. À minuit, la lune a percé le zénith et s'est arrêtée au-dessus de l'abîme.

...Une vive escarmouche surplomba la ville.

...Nous nous déplaçons le long de la route du nord.

Je garderai pour toujours l'image de cette procession muette d'une foule sombre s'acheminant vers le peloton d'exécution.

Les tatchatkas grinçaient derrière leur dos.

Les communards du convoi marchaient à l'avant-garde, la foule de religieuses les suivait, et moi à sa tête, accompagné d'autres communards du convoi et du docteur Tagabat.

...Mais c'étaient de vrais Versaillais. Tout au long de notre chemin, aucune de religieuses ne souffla un seul mot. Elles étaient des fanatiques sincères.

Je me traînais sans but, sans destination, comme je l'avais déjà fait à l'époque, et les gardiens de mon âme se traînaient à mes côtés: le docteur et le dégénéré.

J'observais la foule, mais je n'y apercevais rien. Je pouvais pourtant sentir ma mère y aller, sa tête baissée. Je pouvais sentir cette odeur de menthe. Je caressais sa jolie tête patinée de gris argenté.

Et soudain le futur idyllique se tint devant moi, caché derrière les montagnes éloignées. J'eus alors un désir violent de retomber à genoux et regarder la silhouette velue du tribunal noir de la commune comme dans une prière.

J'étouffai mes pensées et je pris la route sans issue. Et les tatchatkas grinçaient derrière moi. Soudain, je me rejetai. Qu'est-ce que c'était ? Une hallucination ? Est-ce vraiment la voix de ma mère ?

Je me ressens comme une personne sans valeur à tel point que la nausée se relève quelque part sous mon cœur. Je ne voulais pas sangloter, mais pleurer à petites larmes, comme je le faisais dans mon enfance, sur sa poitrine chaude.

Et tout à coup mon esprit éclata:

– Est-ce que je l'emmène vraiment au peloton d'exécution ?

Qu'est-ce que c'est ? La réalité ou l'hallucination ?

Mais c'était la réalité : la réalité de la vie, lui, sauvage et cruelle, comme une meute de loups affamés. C'était la réalité aussi sans issue, inévitable comme la mort elle-même.

...Mais commets-je peut-être une faute ?

Peut-être faut-il que je prenne une autre décision ?

– Ah, c'est une lâcheté, une poltronnerie qui m'attrapent. Il existe une certaine règle de vie : *errare humanum est*. Qu'est-ce qu'il y a donc ? Trompe-toi ! Et fais-le juste comme ceci et non comme cela ! Et quelles fautes peut-on admettre ?

En effet, c'était la réalité, comme une meute de loups affamés. Mais en plus c'était aussi le seul chemin vers les lacs de la merveilleuse commune inconnue au-delà des montagnes.

...Et j'étais alors dans les flammes du fanatisme et je marchais d'un pas net sur la route vers le nord.

...La procession muette arrivait vers la forêt. Je ne me souviens pas comment sont alignées les religieuses, mais j'évoque l'image du docteur qui m'a rapproché et a posé sa main sur mon épaule :

– Votre mère, elle est là-bas ! Faites ce que vous voulez !

Je regarde et aperçois : une silhouette s'est séparée de la foule et a avancé en silence à la lisière de la forêt.

...La lune était à son zénith, elle surplombait l'abîme. Et la route sans issue se rapprochait de l'obscurité vert-citron.

À ma droite le combat du détachement de garde de mon bataillon se déroulait. À ce moment, un feu intense a éclaté au-dessus de la ville. L'escarmouche donnait à nouveau ses alarmes. Les insurgés battaient en retraite, et l'ennemi l'avait remarqué. Un obus avait éclaté à côté.

...Je sors le mauser de mon étui et je me précipite vers la silhouette solitaire. Et puis, je vois de petites lumières éclatantes. C'est ainsi qu'on mit fin à la vie des religieuses.

Il y a un autre moment dont je me souviens -

notre train blindé a déclenché l'alarme. - La forêt s'est mise à hurler.

Le feu a jailli, un coup,

encore un coup, -

un autre coup ... ! Un coup de plus !

... Les régiments ennemis s'approchent. Il faut qu'on se dépêche.

Ah, il faut qu'on se dépêche !

Mais je ne cesse d'avancer, et la figure solitaire de ma mère est toujours là. Elle se tient debout, les mains levées, et me regarde avec tristesse dans ses yeux. Je me précipite vers la lisière enchantée et impossible, et la silhouette solitaire est toujours là, elle est toujours là.

Il n'y a qu'un espace vide tout autour de moi. Seule la lune déverse une lumière verte de son zénith percé. Je tiens le mauser, mais la main

devient faible, et je suis sur le point de pleurer à petites larmes, comme je le faisais dans mon enfance sur une poitrine chaude.

Je veux crier :

- Ma mère ! Je te le dis : viens chez moi ! Je suis obligé de te tuer.

Et une voix malheureuse coupe mon esprit. J'entends encore ma mère dire que moi (son fils rebelle), je me suis complètement harassé.

...Qu'est-ce que c'était ? Encore une hallucination ?

Je rejette la tête en arrière.

Oui, c'était sûrement une hallucination. Parce que, depuis trop longtemps, je restais debout sur la lisière de la forêt vide contre ma mère en la regardant.

Ma mère restait silencieuse.

...Le train blindé hurla dans la forêt.

Les flammes s'élevaient. Il y avait de l'orage. L'ennemi attaquait. Les insurgés se retiraient.

...Dans un état d'épuisement, saisi par la flamme d'une joie impossible, j'ai mis la main autour du cou de ma mère et l'a embrassée en serrant sa tête contre ma poitrine. Alors j'ai levé le mauser en pressant la détente sur sa tempe.

Comme un épi de blé coupé, elle s'est penchée sur moi. Je l'ai posée sur le sol et j'ai regardé sauvagement autour de moi. Le désert régnait tout autour de moi. Seuls des corps chauds de religieuses s'obscurcissaient sur le côté. Et non loin on entendait le grondement des canons.

...J'ai mis la main dans la poche et je me suis tout de suite rappelé que j'avais laissé quelque chose dans le palais princier.

«Quel imbécile !» – c'est ce que j'ai pensé.

...Puis je tressaillis :

- Mais où sont les gens ?

Eh bien, oui, je dois me dépêcher de rejoindre mon bataillon ! Et alors je me précipitai vers la route.

Mais je ne fis que trois pas – et soudain quelque chose m'arrêta.

Je tressaillis et courus vers le corps de ma mère.

Je suis tombé à genoux devant elle et j'examinais son visage. Mais il était mort.

Je me souviens du sang couler sur sa joue comme un torrent.

Alors, j'ai enlevé sa tête désespérée et j'ai enfoncé avidement mes lèvres dans son front blanc. Les ténèbres.

Et soudain, j'entends :

- Eh bien, le communard, lève-toi !

Il est temps de rejoindre le bataillon !

Je levai les yeux et je vis :

- le dégénéré se tenait à nouveau devant moi.

Oui, j'arrive tout de suite. Tout de suite. Oui, il est grand temps !
Puis j'ajustai l'étui du mauser et je me précipitai de nouveau vers la route.

...Dans la steppe, les insurgés à chevaux se tenaient comme de vieux bogatyrs. J'ai couru là-bas, en me serrant la tête.

...Il y avait de l'orage. Les tâches de l'aube perçaient l'horizon quelque part. La lune mourait en silence dans son zénith percé. Les nuages arrivaient de l'ouest. Il y a eu une escarmouche nette et intense.

...Je m'arrêtai au milieu de la steppe morte :

– là, dans le lointain inconnu, les lacs calmes de la commune idyllique se tenaient en flammes au-delà des montagnes.

*Переклад французькою
Жанни Буць, Анни Ніколайчук, Софії Оніщук,
Дарини Парчевської, Олександри Рибчук, Марини Шевченко*

Василь Симоненко ВЕСІЛЛЯ ОПАНАСА КРОКВИ

Ніхто не розумів, що гелготів довготелесий та сухоребрый каратель. Але всі бачили, як з його рота виповзали гадюки. Вони довго сичали у вухах, а потім їхнє сичання перекладав на людську мову переляканий учитель з сусіднього села.

— Він каже, що під вашим хутором вчора застрелено троє солдатів. Якби це трапилось тут, вони б забили всіх до одного. А так хочуть повісити лише тих, у кого в сім'ях є партизани. Якщо ж ви не видасте партизанських родичів, то будете знищені всі.

Двісті дідів, бабів, жінок та дітей стояли під божевільно гарячим сонцем, але їм було холодно. Цівки морозу струменіли з чорних отворів автоматів і кулеметів, націлених у всіх разом і ні в кого зокрема. Над натовпом висіли переджнивна спека і передсмертне мовчання. Потім знову з есесівського рота поповзли гадюки.

— Він каже, що ви можете мовчати ще десять хвилин, а тоді він звелить стріляти.

Десять хвилин бігали зморшки по чолах, десять хвилин стікало мовчанням сонце, десять хвилин задубілими очима вдивлялися в закручений шпориш, ніби хотіли віднайти в ньому який порятунок. Потім натовп заворушився, і озерце людей вихлюпнуло наперед тисячолітнього Опанаса Крокву. Він забув навіть уклонитися людям, а пішов прямо на вчителя.

— Скажи цьому кнурові, що то мої сини забили тих вилупків. І ще скажи, хай не сміють мене бити, бо я коростявий. Хай просто вішають.

— Скільки ваших синів у лісі? — переклав учитель запитання есесівця.

— Та всі до одного.

— А хто у вас є дома?

— Була баба, та вмерла.

— А щоб тобі язик не відсох! — висунулася з юрби сива жіноча постать, хіба на яке століття молодша від Опанаса. — Живою мене до могили кладе, та ще й прилюдно. Не втечеш ти від мене, іроде, і на той світ!

Есесівець реготав довго і смачно, коли вчитель переклав йому цей монолог старої.

— Це ваша баба? — спитав Опанаса.

— Угу. Моя. А чия ж іще?

— Правду казав дід, що ваші сини в партизанах? — допитувалися в баби.

— А правду. Хіба такий збреше? Усі соколята наші в лісі гніздяться...

Їх повісили на гігантському в'язі біля колишньої церковки. Здивованими очима дивилися вони на врятованих ними людей і показували вслід карателям свої сині прикушені язики.

Опанас Кроква зроду не мав дітей, а баба Орися, що поєдналася з ним вірвовкою, ніколи не була його дружиною. Кажуть, у юності вони дуже кохалися і хотіли побратись, але батьки не дозволили. Видали Орисю за багатшого.

Може, це правда, а може, людська фантазія творить нову легенду про велику любов, яка вже на смертному одрі зачала життя.

Vassyl Symonenko

MARIAGE D'OPANAS KROKVA

Personne ne comprenait ce que le punisseur impérieux et squelettique hurlait. Mais tout le monde voyait des vipères sortir de sa bouche en rampant. Elles sifflaient longtemps dans les oreilles, puis leur sifflement a été traduit en langage humain par un professeur effrayé d'un village voisin.

– Il dit qu'on a tiré sur trois soldats près de votre village hier. Si cela s'était passé ici, ils auraient tué tout le monde. Mais comme ce n'est pas le cas ils ne veulent pendre que ceux qui ont des partisans dans les familles. Si vous ne dévoilez pas les proches des partisans, vous serez tous tués.

Deux cents vieillards, femmes et enfants se tenaient sous un soleil accablant, mais ils avaient froid. Des ruisseaux gelés coulaient, sortant des trous noirs des mitraillettes et mitrailleuses braquées à la fois contre tout le monde et contre quiconque en particulier. Au-dessus de la foule une chaleur de pré-récolte et un silence de mort étaient suspendus dans l'air. Ensuite, les vipères ont rampé, sortant de la bouche du SS de nouveau.

– Il dit que vous pouvez garder le silence encore dix minutes, puis il ordonnera de tirer.

Dix minutes pendant lesquelles les rides bougeaient sur les fronts, le soleil avançait silencieux, et les yeux éteints fixaient leur regard sur l'éperon tordu, comme s'ils voulaient y trouver un sauvetage. Ensuite, la foule a bougé et le lac des gens a poussé hors de lui un millénaire Opanas Krokva. Il a même oublié de s'incliner devant les autres et est allé directement vers le professeur.

– Dis à ce cochon que c'étaient mes fils qui ont tiré sur ces vauriens. Et dis-leur ensuite qu'ils ne me battent pas parce que j'ai de la gale. Qu'ils me pendent.

– Combien de vos fils sont dans la forêt ? – le professeur a traduit la question du SS.

– Tous, jusqu'au dernier.

– Et qui habite avec vous ?

– Il y avait la vieille mais elle est morte.

– Mords ta langue ! – une silhouette femelle grise, un siècle plus jeune qu'Opanas s'est détachée de la foule. – Il me met, moi vivante, dans la tombe, et même en public. Crétin, tu ne te fuiras pas devant moi, même dans l'autre monde !

Le SS a éclaté de rire, savourant ce moment lorsque le professeur a traduit ce monologue de la vieille.

– C'est elle, votre vieille ? – a-t-il demandé à Opanas.

– Ouais. A moi. A qui encore pourrait-elle être ?

– Ce vieux, c'est vrai ce qu'il a dit : vos fils sont-ils partisans ? – a-t-il demandé à la vieille.

– Bien sûr que c'est vrai. Lui, il ne sait pas mentir. Tous nos faucons sont dans la forêt...

Ils ont été pendus à l'orme géant près d'une petite et ancienne église. Ils regardaient, les yeux étonnés, les gens qu'ils avaient sauvés et montraient leurs langues bleues à leurs bourreaux.

Opanas Krokva n'a jamais eu d'enfants, et Oryssia, la vieille qui l'a rejoint, n'a jamais été sa femme. On dit qu'ils s'aimaient beaucoup dans leur jeunesse et qu'ils voulaient se marier, mais leurs parents ne l'ont pas permis. Ils ont forcé Oryssia à se marier avec un riche.

Peut-être que c'est vrai, peut-être que l'imagination humaine crée une nouvelle légende de grand amour, qui a fait germer une nouvelle vie sur un lit de mort.

*Переклад французькою
Лілії Школяр, Дарини Парчевської*

Григор Тютюнник
ТРИ ЗОЗУЛІ З ПОКЛОНОМ

Любові всевишній
П р и с в я ч у є т ь с я

Я виходжу з-за клуба, в новенькому дешевому костюмі (три вагони цегли розвантажив з хлопцями-однокурсниками, то й купив) і з чемоданчиком у руці. І перше, що бачу — хату Карпа Яркового. А перед нею — молоденька сосна рівними рядочками на жовтому піску. На ганку Карпової хати стоїть Марфа Яркова і веде мене очима. Вона стоїть без хустки, сива, пишноволоса — колись її волосся сяяло проти сонця золотим, тепер не сяє. Видно, думаю собі, волосся умирає раніше, ніж людина...

Підійшовши ближче, я вклоняюся Марфі й кажу через молоденьку сосну:

— Здрастуйте, тітко.

Марфа ворухить губами і проводить мене далі, аж доки я не увійду в сосну «велику» (у нас її називають ще: «та, що твій тато садив»).

Дома мене стрічає мама, радіє, плаче і підставляє мені для поцілунку сині губи.

— Мамо, — питаю після того, як куці студентські новини розказано (сесію здав, костюм ось купив), — а чого тітка Марфа Яркова на мене так дивиться?

Мама довго мовчить, потім зітхає і каже:

— Вона любила твого тата. А ти на нього схожий...

Марфа — тоді її в селі за маленький зріст звали «маленькою Марфою» — знала, що лист від тата приходить раз на місяць. Вона чула його, мабуть, ще здалеку, той лист, мабуть, ще з півдороги. І ждала. Прийде до пошти, сяде на поріжку — тонесенька, тендітна, в блаженській вишиваній сорочині й рясній спідничині над босими ногами — і сидить, сяє жовтими кучерями з-під чорної хустки: втекла від молотарки або від косаря, за яким в'язала, або з лук, де сіно скиртують.

Сидить на поріжку і обриває пелюстки на ромашці, шепочучи: «Є — нема, є — нема, є...».

Коли з пошти виходив наш поштар дядько Левко — височенний, худючий, як сама худорба, з брезентовою поштарською сумкою через гостро підняте вгору плече, Марфа підхоплювалася йому назустріч і питалася тихо, зазираючи знизу в його очі:

— Дядечку Левку, а од Мишка є письомце?

— Нема, — одказував Левко, блукаючи очима поверх золотого Марфиного волосся, що вибилося з-під чорної хустки.

— Не брешіть, дядечку. Є...

— Ну — є! Є... так не тобі, а Софії.

— Дядечку Левку! Дайте я його хоч у руках подержу...

— Нельзя. Чужі письма нікому давати не можна. Заборонено.

— Я тільки в руках подержу, дядечку, і оддам. Сині Марфині очі запливають слізьми і сяють угору на дядька Левка — ще синіші.

Левко озирається довкола, зітхає немічно худими грудьми і манить Марфу пальцем за пошту. Там він дістає із суми конверт і простягає Марфі:

— На. Тільки нікому не кажи, що давав, бо за це... виженуть мене.

— Ні-ні-ні, дядечку! — аж похлинається від щирості Марфа. — Ось вам хрест святий!

Вона хапає з Левкових пучок листа — слъози рясно котяться їй по щоках — пригортає його до грудей, цілує в зворотну адресу...

— Чорнила слізьми не розмаж, — каже Левко і одвертається: жде.

Марфа, якщо поблизу не видно людей, нескоро віддає йому листа, мліючи з ним на грудях, і шепоче, шепоче...

— Ну, от бачте, нічого я йому і не зробила... Тепер несіть Софії. Я ж нічого йому не зробила... Спасибі, дядечку, рідненький... Нате вам осьо, вип'єте за його здоров'я.

Вона дістає з-за пазухи пожмаканого карбованця і вкладає Левкові в долоню.

— Хіба що за його здоров'я, — бурмотить Левко, — а так зроду не взяв би...

І чимчикує в село, наставивши вгору гостре плече з порожньою майже сумою (тоді не дуже-то люди писали один одному).

А Марфа біжить на роботу, птахою летить, щоб дов'язати до вечора свої шість кіп, і вітер сушить — не висушить слъози в її очах.

— А хто вам про це розказував, мамо? Дядько Левко?

— Ні. Він мовчав. Сама бачила й чула. Я теж-бо за нею слідкома з роботи тікала. Отуди ярком, ярком — і до пошти.

Дивлюсь, а вона вже на поріжку сидить, жде... Вона щораз перша вгадувала, коли тато обізветься.

— І ви на неї не сердилися?

— У горі, сину, ні на кого серця немає. Саме горе.

— А як же то — вона вгадувала, а ви — ні?

— Хтозна, сину. Серце в усіх людей неоднакове. В неї таке, бач, а в мене таке... Вона за тата набагато молодша була. Йому тридцять три, а їй дев'ятнадцять. Два годочки прожила з Карпом своїм і нажилася на сто. Тато ж... він якось і не старів, однаковий зоставався і в двадцять, і в тридцять годочків... сокіл був, ставний такий, смуглий, очі так і печуть чорнючі. Гляне було — просто гляне і все, а в грудях так і потерпне. Може, тому, що він рідко піднімав очі. Більше долонею їх прикриє і думає про щось. А востаннє як бачила його (ходила з передачею аж у Ромни, їх туди повезли), то вже не пекли, а тільки голубили — такі сумні. Дивиться ними — як з туману.

Вони до нас на посиденьки ходили, Карпо і Марфа. Щовечора. І гомонимо бувало втрюх або співаємо потихеньку. Тато баритоном, а я другим йому помагаю, а Марфа першу веде. Голосок у неї тоді такий був, як і сама вона, ось-ось наче переломиться, ну, ловкий. А Карпа хоч викинь. Сидить у стелю дивиться. Або у вуса дме, то в один, то в другий — розпушує. То я йому галушок миску гарячих (він їсти страх любив), ложку в руки — їж, Карпе! І тьопає, як за себе кидає. Ми співаємо, а він вусами пару з миски ловить та сопе так, що каганець на столі як не погасне. «Я, — каже, — картоплю в галушках люблю. Картоплі треба більше кидать у галушки». Товстопикий був, товстоногий. І рудий — матінко ти моя... Як стара солома. Марфа проти нього — перепілочка. Ото гляне було, як він над галушками катується, зітхне посеред пісні й одвернеться, а сльози в очах, наче дві свічечки голубі. До тата... Я ж бачу. А він затулить надбрів'я долонею і співає. Або до тебе в колиску всміхається та приколисує легенько.

— Ти, Михайле, кажу, хоч би разочок на неї глянув. Бачиш, як вона до тебе світиться.

А він:

— Навіщо ж людину мучити, як вона й так мучиться?

Очі мамині сухі, голос ані здригнеться, і я чую за ним: спогади її не щемлять її і не болять — вони закам'яніли.

ОСТАННІЙ ЛИСТ ВІД ТАТА

«Софіє! Соню!

Учора дав мені товариш скалку від дзеркальця, і я вперше за два роки себе побачив. Побачив і не впізнав. Не тільки голова вся, а

й брови посивіли. Зразу подумав був: може, то іній (це надворі було, не в бараці), тернув долонею — ні, не іній.

Більше не дивитимусь.

Роблю я тут, як і дома: вікна (тільки не для хат), двері (тільки не фільончасті), столи, ослони, ложки хлопцям ріжу на дозвіллі крадькома...

Погане виходить, серце болить, як подумаю, що це ж із моїх рук виходить отаке. Дерево хороше, в нашій стороні з нього білі палати робити б. Але сире. Та й інструмент не той, що в мене був. Ти його ще не спрочала? Як буде скрута — не жалій. Він мені, мабуть, уже не пригодиться. Не так-то й далеко я зайшов, та далеко вертатися.

Ти питаєш, як нас годують, як удягають на зиму. Годують, так, такою смачною юшкою щодня, що навіть Карпо Ярковий п'ятнадцять мисок умолотив би, ще й добавки попросив! Вдягачка звичайна, селянам до неї не звикати.

Сю ніч снилася мені моя сосна. Це вона вже досі в коліно, а може, й вища. Сосна — а за нею річки сине крило... Ні ти, ні синок, мій колосок, чось давно не снитесь, тільки привиджується.

Сусіда мій по нарах молиться уві сні, а Бога не називає. До кого молиться?..

Соню!

Не суди мене гірко. Але я ніколи нікому не казав неправди і зараз не скажу: я чую щодня, що десь тут коло мене ходить Марфина душа нещасна. Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках Зіньківських бандуристочка сліпенький, послав три зозулі з поклоном, та не знаю, чи перелетять вони Сибір неісходиму, а чи впадуть од морозу.

(«Сибір неісходиму» було нерішучою рукою закреслено густим чорним чорнилом, а вгорі тою ж рукою написано знову: «Сибір неісходиму»).

Сходи, моя єдина в світі Соню! Може, вона покличе свою душу назад, і тоді до мене прийде забуття хоч на хвильку.

Обнімаю тебе і несу на руках колиску з сином, доки й житиму...»

Коли се було... А я досі думаю: «Як вони чули один одного — Марфа і тато? Як?..»

А ще думаю:

«Чому вони не одружилися, отак один одного чуючи?» — Тоді не було б тебе... — шумить велика «татова сосна».

Hryhir Tioutiounnyk
TROIS COUCOUS AVEC DES EXCUSES

*D é d i é à
l'Amour sacré*

Je sors de derrière le club, vêtu d'un costume tout neuf et pas cher (j'avais déchargé trois wagons de briques avec mes camarades de classe et donc je l'ai acheté), avec une mallette à la main. La première chose que je vois est la maison de Karpo Yarkovy, devant laquelle se dressent de jeunes pins plantés en lignes droites sur le sable jaune. Sur le seuil se tient debout Marfa Yarkova et elle me suit des yeux. Elle est sans son foulard, avec des cheveux blancs, abondants, qui autrefois brillaient comme l'or sous les rayons du soleil, mais à présent ils ne brillent plus. Je crois qu'il est probable, que les cheveux meurent plus tôt que l'homme...

En m'approchant, je m'incline et m'adresse à Marfa à travers les jeunes pins :

– Soyez en bonne santé, tata!

Marfa remue les lèvres et continue à me regarder jusqu'à ce que je disparaisse dans la « grande » pinède (nous l'appelons aussi : « celle que ton papa a planté »).

À notre maison, ma mère m'accueille, se réjouit, pleure et me tend ses lèvres bleues pour un baiser.

– Lorsque toutes les petites nouvelles étudiantes sont racontées (j'ai réussi ma session, j'ai acheté un costume, voilà c'est tout), je lui demande : « Maman, mais pourquoi la voisine, Marfa Yarkova , me regarde comme ça ? »

Ma mère reste silencieuse pendant longtemps, puis soupire et dit :

– Elle aimait ton père. Et toi, tu lui ressembles...

Marfa, à l'époque appelée «petite Marfa» pour sa taille minuscule, savait qu'une lettre de papa arrivait une fois par mois. Elle l'aurait sentie de loin, à mi-chemin. Et elle l'attendait. Maigrelette, frêle, dans une pauvre chemise brodée et une jupe abondante, des pieds nus, elle venait à la poste, s'asseyait sur le seuil et restait ses boucles jaunes brillant sous son foulard noir. Elle s'était enfuie de la batteuse, ou du faucheur, derrière lequel elle liait des gerbes, ou des prairies où on emmeulait.

Assise sur le seuil de la porte, elle effeuillait une marguerite en chuchotant : « Arrivera – n'arrivera pas – arrivera – n'arrivera pas ...».

Quand notre facteur, tonton Levko, sortait de la poste, haut sur jambes, maigre comme un clou, avec un sac postal en grosse toile sur

son épaule aiguë relevée, Marfa bondissait à sa rencontre et lui demandait doucement, en le regardant d'en bas dans les yeux :

– Tonton Levko, y a t-il une lettre de Mychko ?

– Non, il n'y en a pas – répondait Levko en levant les yeux par-dessus les cheveux dorés de Marfa échappés de-dessous le foulard noir.

– Ne mentez pas, tonton. Vous l'avez.

– Bah oui, il y en a une. Mais pas pour toi, c'est pour Sofia.

– Tonton Levko ! Laissez-moi au moins la tenir quelque temps dans mes mains...

– Non. On ne peut donner à personne des lettres de quelqu'un d'autre. C'est interdit.

– Je vais la tenir un peu dans mes mains et je vais vous la rendre. Les yeux bleus de Marfa inondés de larmes, luisaient vers le haut, vers le tonton Levko – et devenaient encore plus bleus.

Levko regardait autour de lui, soupirait d'un air impuissant avec sa poitrine mince et faisait signe à Marfa avec son doigt de passer derrière la poste. Là, il sortait une enveloppe de son sac et la passait à Marfa :

– Tiens. Mais ne dis à personne que je te l'ai donnée car à cause de ça... je serai congédié.

– Non, non, non, tonton ! – répondait Marfa en exultant de sincérité. – Pour le cœur de Dieu!

Elle arrachait une lettre des bouts des doigts de Levko, des larmes coulaient abondamment sur ses joues, elle la serrait contre son cœur et donnait une bise à l'adresse de l'expéditeur...

– Ne barbouille pas l'encre avec tes larmes, disait Levko puis se détournait et attendait.

Marfa, s'il n'y avait personne tout près, ne lui rendait pas la lettre pendant longtemps en se pâmant avec elle sur sa poitrine et chuchotait, chuchotait...

– Eh bien, vous voyez, je ne lui ai rien fait... Maintenant, portez-la à Sofia. Je ne lui ai rien fait... Merci, tonton, merci, mon très cher...Voilà, tenez, buvez à sa santé.

Elle sortait de sa blouse un karbovanets¹³ froissé et le mettait dans la paume de Levko.

– Juste pour sa santé, – grommelait Levko – sinon, je ne le prendrais jamais...

Et il cheminait vers le village en relevant son épaule aiguë avec le sac presque vide (à vrai dire en ce temps-là, les gens ne s'écrivaient pas si souvent).

¹³ Karbovanets, m. – nom d'une unité monétaire en Ukraine pré-révolutionnaire

Ensuite, Marfa courait au travail, volant comme un oiseau pour lier ses six moyettes jusqu'au soir et le vent tentait mais ne pouvait arriver à étancher les larmes dans ses yeux.

– Et qui vous a raconté cela, maman ? Le tonton Levko ?

– Non. Il gardait le silence. Je l'ai vu et entendu moi-même. Moi aussi, je m'enfuyais du travail et courais derrière elle. Là-bas, à travers le ravin et vers la poste. Je la voyais : elle était déjà assise sur le seuil et attendait... Elle était toujours la première à deviner quand ton père allait se rappeler de moi.

– Et vous ne vous mettiez pas en colère contre elle ?

– Dans le chagrin, mon fils, il n'y a pas de place pour la colère. Ce n'est que du chagrin.

– Alors comment se faisait-il qu'elle devinait et pas vous ?

– Qui sait, mon garçon. Le cœur de chaque personne n'est pas le même. Tu vois, nos cœurs sont trop différents... Elle était beaucoup plus jeune que ton père. Lui, il avait trente-trois ans et elle avait dix-neuf. Cela faisait deux ans qu'elle avait vécu avec Karpo, mais ses souffrances semblaient avoir duré 100 ans. Quant à ton père... il ne vieillissait pas, il restait le même à vingt ans et à trente ans... beau comme un astre, bien bâti, basané, ses yeux noirs brûlaient comme les braises. Il te jetait un regard, un regard simple, mais un frisson te descendait le long du dos. Peut-être parce qu'il levait rarement les yeux. Le plus souvent, il les recouvrait de sa paume et réfléchissait à quelque chose. Et la dernière fois que je l'ai vu (je suis allée à Romny¹⁴ avec un colis, on l'a emmené là-bas), ils ne brûlaient plus, ses yeux, ils choyaient seulement, si tristes, si obscurcis.

Karpo et Marfa, ils venaient chez nous pour bavarder. Tous les soirs. A trois, on potinait ou chantait tout doucement. Ton père barytonait, je l'aidais avec la deuxième voix, et Marfa faisait la première. Sa voix était pareille à elle-même, tellement fluette et tellement belle. Mais Karpo, il était comme un mort dans la danse. Il restait assis et regardait le plafond ou soufflait dans ses moustaches, dans l'une ou dans l'autre – pour les étaler. Donc, je lui donnais une écuelle de halouchkys¹⁵ chaudes (il adorait manger), une cuillère à la main et lui disais «Mange, Karpo!» Et il mangeait goulûment. Nous chantions et lui, il attrapait avec ses moustaches la vapeur qui sortait de l'écuelle et renflait si fort que la lampe à huile manquait de s'éteindre. «Moi, disait-il, j'adore les patates dans les halouchkys. Il faut en mettre plus». Il était corpulent, avec de grosses jambes. Et si roux, mon Dieu... Comme une vieille paille. Marfa était une caille à côté de lui. Elle le regardait se tourmentant au-dessus des halouchkys, soupirait au milieu d'une

¹⁴ Romny – une ville au nord de l'Ukraine, dans la région de Soumy

¹⁵ boulettes de pâte

chanson et se détournait, et des larmes dans ses yeux étincelaient comme deux bougies bleues. Se détourne vers le père... Je le vois bien. Et il cache son front avec sa paume et chante. Ou il te berce doucement en te souriant.

– Toi, Mykhailo, je disais, tu pourrais au moins la considérer une fois. Tu vois comment elle rayonne en te regardant.

Et lui répondait :

– Mais pourquoi tourmenter une personne qui se tourmente déjà elle-même ?

Les yeux de ma mère sont secs, sa voix ne tremble pas, et j'entends derrière elle ses souvenirs qui ne la torturent pas, ne lui font pas mal – ils se sont pétrifiés.

LA DERNIÈRE LETTRE DE MON PÈRE

«Sofia! Ma chérie!

Hier, un camarade m'a donné un tesson de miroir et c'était la première fois que je me suis vu en deux ans. Je me suis vu et je ne me suis pas reconnu. Non seulement ma tête était toute blanche, mais mes sourcils aussi. J'ai tout de suite pensé que c'était peut-être du givre (car j'étais dans la rue, pas dans la baraque). J'ai frotté avec la paume. Non. Pas de givre.

Je ne regarderai plus.

Ici je fabrique les mêmes choses que chez nous: fenêtres (mais pas pour les maisons), portes (mais pas à panneaux sculptés), tables, bancs, à loisir je fais furtivement des cuillères¹⁶ pour les garçons...

Si ça ne réussit pas, le cœur me saigne quand je pense que c'est moi qui a fait une chose pareille. Le bois est bon, chez nous, on en ferait des palais blancs. Pourtant, il est vert. Et les outils ne sont pas ceux que j'avais. Tu ne les as pas encore vendus? Si tu te trouves en difficulté, ne les ménage pas. Probablement, je n'en aurai plus besoin. Je ne suis pas allé très loin, mais c'est trop loin pour revenir.

Tu me demandes comment on nous nourrit, comment on nous habille pour l'hiver. Oui, on nous nourrit chaque jour avec un potage si savoureux que même Karpo Yarkovy en bâfrerait quinze soupières, et en redemanderait! Les vêtements sont ordinaires, nous, les paysans y sommes habitués.

Cette nuit-là, j'ai vu en rêve mon pin. Peut-être, il est déjà à mi-jambe ou même plus haut. Le pin et derrière lui se voit une aile bleue de la rivière... Ni toi, ni mon fiston, mon petit épi, n'avez été les sujets de mes rêves depuis longtemps. Je peux juste vous imaginer.

Un homme dormant sur un lit de planches près de moi prie en plein sommeil, mais il ne nomme pas son Dieu. Qui prie-t-il ?...

Sofia! Mon cœur!

¹⁶ En russe les cuillères en bois ont été utilisées comme instrument musical

Ne me juge pas durement. Mais je n'ai jamais dit des mensonges à personne, et je ne le ferai pas maintenant. J'entends chaque jour que l'âme malheureuse de Marfa se promène quelque part près de moi. Sofia, va la voir et dis-lui, que je lui ai envoyé, comme le chantait aux foires de Zinkiv¹⁷ le joueur de bandoura¹⁸ non-voyant, trois coucou avec mes excuses, mais je ne sais pas s'ils survoleront la Sibérie¹⁹ aveugle, ou tomberont de froid.

(« Sibérie aveugle » a été barré avec de l'encre noire épaisse par une main hésitante, et en haut la même main a écrit à nouveau: «Sibérie aveugle»).

Va chez elle, mon seul amour au monde, ma Sofia ! Peut-être qu'elle rappellera son âme, et alors je l'oublierai, au moins pour un instant.

Je t'embrasse et porte le berceau avec mon fils dans mes bras tant que je vivrai...»

Il y a combien de temps... Mais je pense toujours: «Comment ont-ils pu s'entendre, Marfa et mon père? Comment?... »

Et je pense aussi :

«Pourquoi ne se sont-ils pas mariés en s'entendant comme ça?»

– Alors, il n'y aurait pas de toi... – le « grand pin de papa » gémit.

*Переклад французькою
Лесі Бондар, Вікторії Куликової,
Анни Ніколайчук, Софії Оніщук*

Суспільне ТБ
Документальний фільм-розслідування¹
ЩОДЕННИК ВЦІЛІЛОЇ / SURVIVOR'S DIARY

Англійські субтитри від 02:00 до 24:10

На Чернігівщину російські війська зайшли 24 лютого 2022 року з Білорусі та Росії. На їхній техніці – великі білі кола, їхня дорога – на Київ. Бої за Київ та Чернігів триватимуть до 1 квітня. Кожне з окупованих сіл та міст переживе цей час по-своєму.

On February 24, 2022, Russian troops entered Chernihiv region from Belarus and Russia. There were big white circles on their vehicles, and they were moving to Kyiv. The battles for Kyiv and Chernihiv continued until April 1. Each of the occupied villages and towns survived this time in its own way.

¹⁷ Zinkiv – une ville dans la région de Poltava, célèbre pour ses foires

¹⁸ Joueurs de bandoura – chanteurs folkloriques ukrainiens, honorés par le peuple ukrainien

¹⁹ lieu d'exil des Ukrainiens qui étaient en désaccord avec le régime politique de l'Union soviétique

Село Ягідне, що за 15 кілометрів від Чернігова, переживає і досі.
The village of Yahidne, 15 km from Chernihiv, is still trying to recover after the occupation.

У снах, у лікарняних процедурах, у спогадах та спробах позбутися відчуття, що ти – в'язень концтабору. У спробах вірите в те, що це ніколи не повториться. Ми вперше потрапили у Ягідне через чотири місяці після деокупації, щоб зібрати докази чергового воєнного злочину росіян і встановити військових, причетних до нього.

Local residents are trying to recover in their nightmares, during medical treatment, in memories and attempts to get rid of the feeling that you are a prisoner in the concentration camp. They try to persuade themselves that it will never happen again. We first came to Yahidne four months after the de-occupation to collect evidence of another Russian war crime and identify the military involved in it.

Іван Польгуй, житель Ягідного Чутно, як гримить, гуркотить все. Техніка важка йшла. Поряд ж тут, 100 метрів, вулиця наша. І вони, як з лісу виїхали, зразу розмістилися біля школи. Повз школу свою техніку поставили і вздовж дороги.

Ivan Polhui, Yahidne resident It could be heard how everything was thundering and rumbling. Heavy military vehicles were coming. Our street is here, just 100 meters. They came out of the forest and stopped near the school. They put their vehicles near the school and along the road.

Валерій Польгуй, житель Ягідного Перші їхали тувинці. І це їхало дуже багато техніки. Їдуть вони і стріляють. Ну, таким чином вони не те, що прицільно стріляли по будинках, вони по верху стріляли. Ну, чіпляли і дахи, і все чіпляли. Просто, щоб налякати людей, щоб люди сховалися, щоб ніхто не чинив опір.

Valerii Polhui, Yahidne resident The Tuva people were the first to come. There were a lot of vehicles. They were coming and shooting. They did not try to target the houses; they were just shooting, damaging roofs and buildings. They wanted to scare people, so that people hide, so that no one resists.

Валентина Данілова, жителька Ягідного Бачу, потихеньку пробираються ці БТри чи... Я не знаю навіть, БТри, напевно. Їдуть так тихенько-тихенько. Я одразу подумала, що наші. Думаю, може укріплювати будуть. А тут повертає, на боці бачу кола. Я зрозуміла, що це росіяни.

Ми чекали їх із Чернігова, що вони будуть з Чернігова заходити, але вони зайшли зовсім з тилу, виходить. До сусідки знизу вони зайшли через вікно, розбили вікно і зайшли. Двері відкрили, на першому поверсі виламали двері. Потім піднялись на наш поверх – сусідки виламали двері, бо там дерев'яні. Ну, а у наші стукали, стукали – не відкривають. Ну, я думаю, все, може, залишать нас і підуть. Ні, не залишили.

Valentyna Danilova, Yahidne resident I saw these armored personnel carriers coming...Or may be other type of military vehicles, I can't say for sure. They were coming slowly. At first, I thought they were ours [Ukrainians]. I thought they came to reinforce the defense. Then I saw white circles on the sides. I realized they were Russians.

We expected they could come from Chernihiv direction, but they arrived from the opposite side. They entered the apartment of my neighbor through the window, broke the window and entered. Then they broke the door on the first floor. Then they went upstairs to our floor, broke the neighbors' door because it was made of wood. They knocked on our door again and again, but we did not open. I hoped they would leave us alone and go away. They didn't.

Ольга Меньяйло, жителька Ягідного «Сідайте в машину, ми вас відвеземо до школи. Там безпечно, а тут дуже небезпечно залишатися». Кажемо: «Та у нас теж нормально тут, нормальний у нас погріб». «Ні, тут не можна. Тут не можна, вам треба йти в підвал». У нас виходу вже не було ніякого іншого.

Olha Meniailo, Yahidne resident «Get in the car; we will take you to school. It is safe there, and it is very dangerous to stay here.» We said, «But it's ok here, we have a good basement.» «No, you can't stay here.» We had to go.

Любов Іващенко, жителька Ягідного «Ще є хто?» Ми кажемо: «Бабуся там сидить, вона не може вийти». Оце отак гранату витягнув: «Зараз буду кидати гранату туди». Я кажу: «Не треба». А вона вже ж, правда, навкарачки почала. Аж він побачив, що вона дійсно не може вийти. Тачку бігом витягли, її на тачку посадили – і вперед туди. Вони самі потягнули її туди. Ну, це так вони нас і заперли.

Liubov Ivashchenko, Yahidne resident «Is there anyone else here?» We said, «Grandma [an elderly woman] is staying there, she can't move.» He took the grenade, «I will throw the grenade there.» I said, «Don't do it.» At that moment, she started crawling on all fours. He realized that she really couldn't walk. They brought a wheelbarrow and

put her in it. They dragged the wheelbarrow themselves. That's how they locked us up.

Владислав Польгуй, житель Ягідного Вони обшукали повністю, до трусів роздягнули. Дивились, чи труси військові. Татуювання дивилися. Сказали, що збирайте речі і підємо у підвал. Ну, все, пішли в підвал, а там, в підвалі, уже все село, вважай.

Vladyslav Polhui, Yahidne resident They searched us completely, stripping down to the underwear. They checked whether we had military underwear. They examined at tattoos. They said to collect things and go to the basement. We went to the basement, and the whole [population of the] village was already there.

ЩОДЕННИК: 5 березня. Шкільний погріб. Нас забрали десь о 15-й годині. Ми знайшли місце на лавочці в коридорі. Хотіли нас поселити в кімнаті з дитям, але ми відмовилися, бо там дуже душно.

DIARY March 5. School basement. They took us around 3:00 p.m. We found a place on a bench in the corridor. They wanted to accommodate us in a room with a child, but we refused because it was very stuffy there.

Ольга Меньяйло, жителька Ягідного Дуже багато людей. Таке враження було, що вже все село, а виявляється, не все. 5-го числа вони всю нашу вулицю туди вони стягнули, а 6-го ще з першої вулиці приводили людей. Нам місце дісталось у коридорі. Ми зайшли туди, зазирнули у той спортзал, у найбільшу кімнату, – там пекло. Отак заходиш і перше враження, що ти заходиш в пекло.

Olha Meniailo, Yahidne resident There were a lot of people. It looked like the whole village, but it turns out not all. On March 5, they brought all people from our street there, and on March 6, they brought people from the first street. We got a place in the corridor. We went there, looked into the gym, which is biggest room, – it was hell. I mean when you enter the first impression is that you are entering hell.

Оце – найбільша кімната.

– Це ви тут були?

– Тут були ми. Тут було 136 людей і 39 дітей. Отак спали. Якщо ноги набрякли, то треба було встати і годину чи скільки постояти, щоб ноги трохи відійшли. І далі сідали знову. Ось тут ми позначали, скільки людей. У цій кімнаті було 18 дорослих, 5 дітей.

This is the biggest room.

Were you here?

We were here. There were 136 adults here and 39 children. We slept this way. If the legs got swollen, people got up and stood for an hour or so, so that the legs recovered a little. Then they sat down again. Here we marked the number of people. There were 18 adults and 5 children in this room.

Владислав Польгуй, житель Ягідного Два дитячі ліжечка стоять, збиті, двоповерхові. Зверху спали там сестри мої, а знизу спав я, сестра і подруга. Вони спали прямо на ліжках, а я посередині, якраз на цьому, на стику. І тут були повністю синяки на боках, і на спині синяки були. І теж скручений повністю. Найважчим було... Ну, не знаю, якось морально це сприймати: невідомо було, що буде через 10 хвилин.

Vladyslav Polhui, Yahidne resident Two children's bunk beds stood here. My sisters slept up, my sister, our friend and I slept down. They slept on the beds, and I was in the middle, on the junction. I constantly had bruises on my sides and back. I felt like paralyzed. The most difficult thing psychologically was that we did not know what would happen in ten minutes.

ЩОДЕННИК: 6 березня. Ледве дочекалися ранку. Туалетні відра всюди повні. День перебули. У нас ще була картопля – роздали її сусідам. Вони ще приводять людей. Попритягували бабів, дідів, стало ще тісніше.

DIARY March 6. We could hardly wait for the morning. Toilet buckets were full everywhere. We survived a day. We had potatoes and gave them to our neighbors. They [Russians] brought more people. They brought the elderly, and it became even more crowded.

Валерій Польгуй, житель Ягідного Я зараз вже спілкуюся з Михайла-Коцюбинського, Шестовиці – то вони там по хатах майже не жили, вони жили на полі, у лісі там. У Михайло-Коцюбинському вони містечко ціле зробили у лісі. А тут дуже багато саме жили у будинках. Самі сховалися по наших хатах, нас зігнали до підвалу, зробили штаб і таким чином намагалися, мабуть, нами прикриватися.

Valerii Polhui, Yahidne resident I spoke to people from Mykhailo-Kotsiubynske and Shestovythis [villages] – they [Russians] did not stay in homes, they stayed in the fields and forests. In Mykhailo-Kotsiubynske, they set up a big camp in the forest. But here, they lived in houses. They stayed in our homes, brought us to the [school] basement and made a headquarters [in the school], and thus tried to hide behind us, apparently.

Андрій Просняк, начальник слідчого відділу УСБУ в Чернігівській області Ми думали, що такого не буває.

Andrii Prosniak, head of the investigative department of the Security Service of Ukraine in Chernihiv region We couldn't imagine such things would happen.

Сергій Крупко, прокурор відділу Чернігівської обласної прокуратури Ви розумієте, ситуація із селом Ягідним і той «концтабір», який влаштували російські військові із людьми села цього, – це на цей момент єдиний випадок на всю Україну, де було влаштовано таке масове скупчення людей в одному приміщенні. І використання цих людей як живого щита для захисту свого ж штабу, який вони організували на інших поверхах школи. А люди сиділи у підвалі.

Serhii Krupko, prosecutor of Chernihiv region Prosecutor office You see, the situation with the village of Yahidne and the «concentration camp» that the Russian military set up for the locals is currently the only case in Ukraine when so many people were held together in one premises. These people were used as a human shield to protect their [Russian] headquarters, organized on the other floors of the school. People were held in the basement.

Валерій Польгуй, житель Ягідного На другому поверсі сидять люди, працює на подвір'ї школи генератор. Стояла машина зв'язку їхня, БТР, повністю обвішена антенами. На подвір'ї встановили школи здорову таку щоглу антенну. Від генератора до пункту зв'язку йдуть кабелі, йдуть туди, на другий поверх. Я потім розумію, що вони сидять, командування їхнє сидить зверху, а ми перебуваємо у підвалі.

Valerii Polhui, Yahidne resident They [Russians] were stationed on the second floor, an electricity generator was working in the school yard. There was their communication vehicle, an armored personnel carrier, completely hung with antennas. A big antenna mast was installed in the school yard. There were electricity cables going from the generator to the communication point on the second floor. Then I realized that their command were upstairs, and we were in the basement.

Андрій Просняк, начальник слідчого відділу УСБУ в Чернігівській області У цьому випадку ми прекрасно розуміємо, що тримати таку кількість людей у підвалі жодної воєнної потреби, крім як захисту свого штабу з використанням їх як живого щита,

не було. Це, ну, якщо можна так сказати, це хрестоматійний приклад.

Andrii Prośniak, head of the investigative department of the Security Service of Ukraine in Chernihiv region In this case, it is perfectly clear that there was no military need to keep such a number of people in the basement, except for the protection of their headquarters using people as a human shield. This is, if I may say so, a classic example.

ЩОДЕННИК: 6 березня. Сказали зібрати всі мобілки і віддати. Збирали солдати з автоматами. Від задухи і стресу психіка у людей не витримує. Одна баба воювала всю ніч. Було дуже трешово. Всі на межі. Ввечері привезли молоду жінку з Іванівки з дитям однорічним. Поранена в голову. Каже, що їхала з чоловіком і двома дітьми, коли їхню машину підбили. Чоловік і їхня 12-річна дочка загинули. Вона сама ховалася добу у конторі радгоспу.

DIARY. March 6. They told to collect and hand over to them all the mobile phones. Soldiers with machine guns collected [mobile phones]. People's psyche cannot withstand suffocation and stress. One woman was restless all night. It was real trash. Everyone is on edge. In the evening, they [Russians] brought a young woman from Ivanivka [village] with a one-year-old child. She is wounded in the head. She says that she was driving with her husband and two children when their car was shot at. The husband and their 12-year-old daughter died. She hid herself for a day in the farm office.

Валентина Данілова, жителька Ягідного Дитина була, вона сама була закривавлена. Каже, ножничками навіть волосся довелося обрізати, бо так злиплося від крові, що не можна було навіть розчесати. Вона прийшла, вона розказує про це. Я розумію, що у мирний час, у мирний час це була б істерика, це було б, я не знаю що, я не можу розказати вам, що могло б бути. А у неї – так рівно: нема ні сліз, нема ніякої... Ви знаєте, так: що воля, що неволя – все одно. Отаке...

Valentyna Danilova, Yahidne resident Both she and her child were covered with blood. She says that she had to cut hair with scissors, because it stuck so much with the blood that it was impossible to comb it. She came and started telling about it. I realize that in peacetime she would go off into hysterics, I just can't imagine how it would look like. But she was so even: there were no tears, there were no [emotions]... This trauma left her emotionless.

Ольга Меньяло, жителька Ягідного У страшенному онімінні, отупінні, в шоці всі сидять. І духота страшена, дихати нема чим, спека. Ну, взагалі нас там тримали, ну, гірше, як бидло. Ми казали: скотину у хліві тримають і то якесь... Простір же ж треба для скотини. Не загнали ж отак корову, щоб тільки для корови місце і все. Вже все ж таки, щоб і повернутися тій корові було де, щоб лягти було де. А нас зігнали, і не те, щоб там повернутися, а отак, як сидиш, оце все твоє місце. Все. Більше у тебе місця ніякого нема.

Olha Meniailo, Yahidne resident Everyone was in a terrible stupor, in a shock. And it was so stuffy, there was no air to breathe, it was so hot. In general, they kept us there in conditions worse than for cattle. We used to say that cattle in the shed had better conditions. Cattle need enough space. You can't keep a cow in a place when there is no room to turn or lie down. But we did not have space to turn in any side, we had space just to sit in one position. That's all. You don't have any extra space.

Валерій Польгуй, житель Ягідного Спочатку я ж теж не знав, що це там Клен. Я звернувся до нього, кажу: «Розумієте, - кажу, - тут нас дуже багато, всі хочуть, - кажу, - їсти. І це у будь-якому випадку потрібно ухвалювати рішення якесь». Він мені відповів, що «мене оці всі вже втомили. Багато людей, кожен підходить з цим питанням. Треба, щоб хтось, щоб до мене підходила тільки одна людина». А я кажу: «А як мені вас шукати?» «Мій позивний – Клен». Показав нам місце, де можна розпалювати багаття, але сказав: «Невеличке, щоб диму взагалі не було. Якщо я побачу, що буде йти дим, більше не дозволю». І так з цього часу започаткувалася наша кухня.

Valerii Polhui, Yahidne resident At first, I did not know his name was Klen [Maple]. I addressed him and said, «You see, there are so many of us here, and everyone wants to eat. You need to do something.» He answered to me, «I'm tired of you all. So many people and everyone approaches me with this question. I want only one person to address me.» I asked, «How can I find you?» «My nickname is Klen.» He showed us a place where we could light a fire, but said, «A small fire, so that there is no smoke at all. If I see smoke, I will not allow it anymore.» That's how our cooking began.

ЩОДЕННИК: 7 березня. У коридорі, де ми, – 34 людини. У сусідній маленькій кімнаті – 24. Надвечір привезли ще сімох. Лягти людям ніде. Почали водити з супроводом додому. І люди навезли продуктів. У великих дитсадківських каstrулях наварили супу.

DIARY March 7. There are 34 people in the corridor where we are. There are 24 in the small room next door. In the evening, seven more were brought in. People have nowhere to lie down. They [Russians] began to escort people to their homes. And people brought food products [from homes]. We cooked soup in large kindergarten pots.

Іван Польгуй, житель Ягідного 200-грамовий стаканчик неповний – це на двох дорослих поїсти. Вважай, місяць. Два тижні – трохи більше – хліба взагалі не бачили ми. Хліба не було. Ну, з водою трохи так проблематично, але потрохи дозволяли піти десь там з колодязя зачерпнути. Ну, самі просилися, щоб піти води набрати.

Ivan Polhui, Yahidne resident A not full 200-gram cup was a portion for two adults to eat. For almost a month. For two weeks, even a bit more, we did not have bread at all. There was no bread. Water was also a problem, from time to time they [Russians] allowed us to bring it from the well. We asked their permit to get some water.

Валентина Данілова, жителька Ягідного Якось було так страшно, що загубиш дні, і вирішила писати. Сьомого вранці оце ж написала перший день, потім 4,5,6-те додала. І кожного ранку просиналися десь о 5-6 годині, писала число, яке почалося. Тут хлопчик, п'ять років, казав: «Бабо Валю, а ти написала число вже чи не написала?» Кажу: «Написала вже». Або: «Якщо не написала, то пиши».

Valentyna Danilova, Yahidne resident I was scared to lose the count of days and decided to write them down. On March 7 morning I wrote the first date, then added March 4, 5 and 6. Every morning I woke up at about 5-6 am and wrote down the date. There was a 5-year-old boy here who asked me, «Grandma Valentyna, have you written down the date yet?» I answered, «Yes, I have» or «If I haven't, then you do it.»

Іван Польгуй, житель Ягідного По-перше, тут не було умов для життя. Кисню почало не вистачати. Людина глузд втрачала. І кричали, і верещали, і як кажуть, з розуму сходили. А перед тим людина вже трохи це... Ми вже знали, що вона до ранку не доживе.

Ivan Polhui, Yahidne resident There were no living conditions here. There was not enough oxygen. People were going mad. They cried and screamed; they were going crazy. There was a feeling... We knew that a person would not live to see the morning.

ЩОДЕННИК: 9 березня. Перші померлі. Помер Музика Дмитро Павлович. Дозволили завести додому найстаріших бабів. Завезли сусідкину бабу, і я зайшла до себе додому. Хату ще більш перевернуто, багато чого нема. Дізналася, що наші коти є за диваном. Кинула туди м'яса і каші. Вони були в хаті. На столі – сковорідка зі смаженими яйцями, якийсь згорілий чайник, але коти обоє вдома. На площадці стоїть тандир, вони там щось готували. Вночі у шкільний погріб завалився п'яний солдат. Переклацував затвором довго. Потім гранатою грався.

DIARY March 9. The first deaths. Dmytro Pavlovych Muzyka died. They [Russians] allowed the oldest women to be taken home. We took home my neighbor's grandmother, and I entered my house. Everything was upside down, and many things were missing. I found our cats behind the sofa. I gave them meat and porridge there. They [Russians] were/had been in the house. There was a pan with fried eggs on the table, a burnt kettle, but both cats were at home. There was a tandoor there; they cooked something there. At night, a drunk soldier came to the basement. He clicked the gunlock for a long time. Then he played with a grenade.

Валентина Данілова, жителька Ягідного Як почали копати ці ями навколо, то думали, що вони для нас. Страшно було. Щоб не забути, першого у селі розстріляли Толю Янюка. Багато людей похованих було. Повідкопували. Когось впізнали, когось знали.

Valentyna Danilova, Yahidne resident When they started digging the pits around, we thought they were for us. It was scary. Anatolii Yaniuk was the first to be shot in the village. Many people were buried. There was exhumation. Some people were identified, others not.

Валерій Польгуй, житель Ягідного До нас заводять двох хлопців. Не військових, цивільних. Десь їх спіймали у лісі, десь вони там проходили, і їх спіймали, привели до нас у підвал. Потім їх забирають для допиту. Їх не було десь пів години, хвилин 40 не було. І потім заводять, знову завели до нас, до підвалу. Потім проходить хвилин 10, їх виводять. Було чути постріли, і їх не стало. Потім привели чоловіка з сусіднього села. Мене кличуть з підвалу. Я виходжу, сидить чоловік – очі зав'язані, руки за спиною зв'язані. І мене питають: «Це ягіднянець?» Я кажу: «Я вам не можу сказати, тому що у Ягідному багато людей, багато хто до родичів приїздить». «Все, я тебе почув».

– Це хто?

– Клен. Назад мене заганяють у підвал, і після цього я того чоловіка більше не бачив. Його потім теж знайшли.

Valerii Polhui, Yahidne resident They [Russians] brought two young men here. Not military, civilians. They caught them somewhere in the

forest and brought to the basement. Then they took them for interrogation. They were absent for 30-40 minutes. Then they [Russians] brought the guys to the basement again. Ten minutes passed and they were taken out. Shots were heard, and they were gone. Then they brought a man from a neighboring village. They [Russians] called for me. I went out, a man was sitting blindfolded, and his hands were tied behind his back. They asked me, «Is he from Yahidne?» I said, «I don't know, there are many people in Yahidne, many people come to visit their relatives.» «I've got it.»

Who said that?

Klen. I was brought back to the basement and I haven't seen that man any more. He was found [dead] then.

Сергій Крупко, прокурор відділу Чернігівської обласної прокуратури Там це умисні, фактично, вбивства відбулися. Вони розслідуються в рамках окремих кримінальних проваджень, і по кожному із потерпілих, вбитому або закатованому, у нас окреме кримінальне провадження ведеться.

Serhii Krupko, prosecutor of Chernihiv region Prosecutor office In fact, these were premeditated murders. Each is being investigated as a separate criminal case, and we have a separate criminal case for each of the victims, killed or tortured.

ЩОДЕННИК: 10 березня. Погано Індиловому діду. Солдати допомогти не схотіли. Сказали, що нема в них ліків для такого віку. О 4-й вечора дід помер. Померла і Нікуліна. Всі кашляють, болить горло, у багатьох температура.

DIARY March 10. Indylo's grandfather felt bad. The soldiers did not want to help. They said that they didn't have medicine for that age. At 4 pm the grandfather died. Nikulina also died. Everyone coughs, sore throats, and many have a fever.

Валентина Данілова, жителька Ягідного Через деякий час почали кашляти ми всі. І ми розуміли, що це від от тієї пилюки, від цього всього, що підіймалося, від нестачі кисню. Тому що стільки людей дихали постійно, не було ніякої вентиляції, і це ми відходами своїми дихали.

Valentyna Danilova, Yahidne resident After a while we all started coughing. We understood that it was because of the dust, these conditions and lack of oxygen. So many people were breathing [in the same place] with no ventilation; we were breathing in our own waste.

Іван Польгуй, житель Ягідного В основному у цій кімнаті всі помирали. Добре, якщо зранку помре і протягом дня дозволу доб'ємося, щоб перенести у котельню туди, на вулицю винести. Труп

той. А так, як людинка вдень чи звечора померла, дітки граються, і біля діток покійник, вже труп півдоби чи стільки може лежати. І всі діти це бачать, і всі це знають і розуміють. А потім вже туди, у котельню, виносили і там складали один на одного. Трупів три-чотири збереться там, тоді просимо дозволу, щоб на цвинтарі похоронити, відвезти туди тачкою.

Ivan Polhui, Yahidne resident Almost everyone died in this room. If a person died in the morning, during the day we could get permission to move the body to the boiler room or take a corpse outside. If a person died in the afternoon or in the evening, the children were playing, and the deceased, a corpse, could lie near the children for half a day or so. And all children saw this, all knew and understood that. Then we took bodies to the boiler room and stacked them on top of each other there. When there were three or four dead bodies, then we asked for permission to bury them in the cemetery, to take them there in a wheelbarrow.

ЩОДЕННИК: 13 березня. Прилетіло в двір школи. Серйозно поранило Сорокопуда Сірожу в лопатку, його перев'язали, але йому потрібна була операція. Кололи знеболювальне. Ніч дитина сиділа у погребі. Ще легко поранили у ногу Сашу. Перед закриттям увечері померла Поля Макатер, і її зразу винесли у котельню. Сорокопуда Сірожу відвезли у госпіталь, у Вишневе. Так сказали.

DIARY March 13. A projectile hit the schoolyard. Serhii Sorokapud was seriously wounded in the shoulder blade; he was bandaged, but needed an operation. He got the painkiller injections. The child was staying in the basement the whole night. Sasha was also slightly wounded in the leg. Before we were locked in the evening, Polia Makater had died, and she was immediately taken to the boiler room. Serhii Sorokopud was taken to the hospital in Vyshneve [village]. So they [Russians] said.

ЗА КАДРОМ: Вишневе – одне з сіл Чернігівщини, яке було під окупацією. У підвал тутешнього дитсадка та на місцеву пилораму російські військові привозили на допит затриманих українців. Є свідчення про катування і докази вбивств. На пилорамі ми знаходимо зірвані з дошок пошани портрети атовців, а після кількогодинних пошуків серед смітника, у який росіяни перетворили виробничі приміщення, – документ. Це відомість зв'язку, датована 6-м березня. Днем, коли російські військові закінчували зганяти людей у підвал в Ягідному. Цей документ згодом допоможе нам встановити підрозділи, військовослужбовці з яких вчинили воєнний злочин.

Vyshneve is one of the villages in Chernihiv region that was under occupation. The Russian military brought detained Ukrainians to the basement of the local kindergarten and to the local sawmill for interrogation. There is evidence of torture and murder here. At the sawmill, we found the portraits of Ukrainian soldiers torn from the boards

of honor. After several hours of search among the garbage, with which the Russians had filled the sawmill, we found a document. This is a communication report dated March 6. This is the day when the Russian military finished driving people to the basement in Yahidne. This document will later help us identify the military units to which belonged the servicemen who committed the war crime.

Валентина Данілова, жителька Ягідного До нас у кімнату заходив російський військовий, у нього позивний був Глухий. Він був і у Грузії, він був і у Сирії, він був і на Донбасі два роки. Я кажу: «От, а казали, що росіян немає». А він два роки там воював. Був ще Клен і Павук. Оце ці три позивні я пам'ятаю.

Valentyna Danilova, Yahidne resident A Russian soldier came into our room, his nickname was Glukhoy [Deaf]. He had been in Georgia, in Syria, and in Donbas for two years. I said, «Oh, they said there were no Russians [in Donbas].» But he fought there for two years. There were also Klen and Pauk [Spider]. I remember these three nicknames.

Валерій Польгуй, житель Ягідного Щодо Клена. Він... Співчуття у нього майже немає. Ситуація така була з дитиною, коли двомісячна дитина, яка перебувала з нами у підвалі, вона, коли виходила на вулицю, то не розплющувала очі, тому що для неї це було дуже яскраве світло. Вона не розвивалася. І коли я підійшов до нього і кажу: «Дитина може залишитися з інвалідністю, – кажу, – вона не розвивається нормально. Вона тут перебуває у підвалі: нормального харчування немає, вітамін D не отримує», – кажу. «А що я зроблю? Це ж війна. А що ти хотів? У тебе є генератор? То став». «Так у вас, – кажу, – от генератор є». «У нас цей генератор заледве штаб забезпечує».
– Як ви оцінюєте його роль у тому, що сталося?
– Як одну з найголовніших. Одну з найголовніших ролей. Мабуть, навіть найголовнішу роль, тому що Павук, який був вищий за званням, але не знаю за посадою, він більш був адекватний.

Valerii Polhui, Yahidne resident About Klen. He... He has almost no sympathy. There was a situation with the child, a two-month-old baby who was with us in the basement. When the baby was brought outside, she did not open her eyes, because the light was very bright for her. The baby was not developing. Then I approached him and said, «The baby may become disabled, she is not developing normally. She is here in the basement, not getting normal nutrition and not receiving vitamin D.» [He answered,] «What can I do? This is war. What do you want? Do you have a generator? Then put it.» «You have a generator,» I said. «This generator is hardly enough to provide [with electricity] the headquarters.»
- How do you assess his role in what happened here?

- As one of the most important. One of the most important roles. Probably, even the most important role, because Pauk who was higher in rank, though I don't know his position, was more adequate.

ЩОДЕННИК: 15 березня. У них – рокировка. Частина їде з награбованим. Нові з'явилися. Частіше заганяють у погріб. Їмо в погребі. Порція на двох. Вранці каша була з соляркою, не їли. В залі там вічна війна за місце. Ми згадували дитячі пісеньки з мультфільмів, мріяли, як наваримо велику каструлю борщу і насмажимо велику пательню картоплі на весь будинок, коли вони підуть.

DIARY March 15. They have a rotation. Some leave with the looted things. New ones appeared. We are more often driven to the basement. We eat in the basement. One portion for two people. In the morning, the porridge was with diesel fuel, we did not eat it. In the gym, there is constant fight for space. We recollected children's songs from cartoons, dreamed of how we would cook a big pot of borscht and would fry a big pan of potatoes for the whole house when they [Russians] are gone.

Владислав Польгуй, житель Ягідного Відрізнялися дні лише тим, що сильніше обстрілювали або не так сильно обстрілювали. І як випускали теж. Бувало таке, що можуть випустити на дві години. А бувало таке, що випустили хвилин на 20, на 15, загнали всіх зранку і все, до наступної доби не виходили. Не випускали.

Vladyslav Polhui, Yahidne resident The days differed only in the intensiveness of shelling. And for how long we were allowed outside. It happened that they could let us outside for two hours. And it happened that they let us out for 20 or 15 minutes, then drove everyone back [to the basement] in the morning and we did not come out until the next day. They did not allow us out.

Валентина Данілова, жителька Ягідного Дуже принизлива була така річ, як туалет. Ну-от спробуй людині не сходити з 7 вечора до 7 ранку або до 8-ї, або до 9-ї, або до 10-ї, або й до обіду. Було таке, що якщо о 7-й закрили, то можуть відкрити нас в обід. А ви ж розумієте, що це стільки людей. У моїй кімнаті було 39 людей. Я сиділа біля дверей, там, де календар свій вела, і біля мене стояло відеречко, на яке ходили всі люди у кімнаті. Це не можна ні заховатися ніде. От так простирадлечко тримали вдвох, щоб люди могли сходити на відеречко. Одразу було дуже соромно, якимось у мене мати навіть не хотіла пити воду, казала: «Я не буду пити, бо я не можу, мені соромно ходити до туалету». Якщо дітки ще ходили до туалету спочатку, це було якимось, знаєте. Ну, діти є діти. А коли жінки і чоловіки – це... Я не знаю... Це так принизливо, це так. Це соромно було. Соромно було

перед людьми, що тобі треба щось зробити і повна хата людей. І запахи ж ці.

Valentyna Danilova, Yahidne resident A toilet was a humiliating procedure. How can a human being do without toilet from 7 pm till 7 am, or 8 am, or 9 am, or 10 am, or even till lunchtime? It happened that they [Russians] locked us at 7 pm and let out at lunchtime. And so many people stayed there. In my room, there were 39 people. I was sitting by the door, where I kept my calendar, and next to me, there was a small bucket, which all people in the room used [as a toilet]. It could not be hidden. Two people were holding a bed sheet so that another person could use the bucket. At first, it was very embarrassing, my mother even refused to drink water, she said, «I won't drink, because I can't, I'm ashamed to go to the toilet.» Kids used the bucket from the very beginning, but they are children. Children are children. But men and women... It was so humiliating. We were ashamed. We were ashamed to do it in front of other people, in the room full of people. And it smelled.

ЩОДЕННИК: У котельні лежить баба Музичиха, мертва. Люди там гріють воду, переодягаються і так далі. Вже ніхто не звертає на це увагу. 18 березня. Вночі приходив солдат в погріб, розказував, що Чернігів уже не бомблять, незабаром все закінчиться і він стане мером Ягідного, і ми незабаром тут все відбудуємо.

DIARY The body of old Muzyka lies in the boiler room. People heat water there, change clothes and so on. No one pays attention to it anymore. March 18. At night, a soldier came to the basement, he told that Chernihiv was no longer bombed, that soon everything would end and he would become the mayor of Yahidne, and we would soon rebuild everything here.

Іван Польгуй, житель Ягідног Що з нами далі буде – це ні в кого ніякої надії, ніхто ні на що не надіявся. Чи нас випустять, чи кудись далі переведуть, чи поведуть десь як щит живий, прикритися. Якщо вони не можуть до Чернігова добратись, до Количівки, так ми тут і думали: вивезуть, щоб їм дорога була зелена. Жили тією надією, щоб день проспати, ніч прожити. Отак однією надією, щоб вижити, щоб вийти звідси живими.

Ivan Polhui, Yahidne resident No one had any hope for what would happen to us, no one hoped for anything. [We didn't know] whether they would release us, or would transfer us somewhere, or would use as a human shield to protect themselves. If they couldn't get to Chernihiv, to Kolychivka, we thought they would take us to open the way. We only hoped to live another day and night. The only hope was to survive, to get out of here alive.

*Переклад англійською
Дмитра Аладька*

Мирослава Кирильчук^{II}

Найкоротша Євангелія,
Що я коли-небудь чула,
Вмістилась у двох словах,
Вимовлених у проміжку,
Коли видихалась
Остання затяжка
І долітала
Перша куля
До серця
Євангеліста Олександра –
Воїна, сина і батька.
Громадянина держави,
Якій він віддав
Останній подих
І два найголовніші слова.
Вони – не виписані
У Святому Письмі
І не висічені
На кам'яних скрижалях –
Мають стати першим заповітом
Нашої перемоги
І вічним спомином
Про всіх
Самодіяльних євангелістів
Цієї кривавої війни.
Амінь.

Myroslava Kyrylchuk

By far the shortest Gospel
That I have ever heard of
Is condensed in the two words
Mouthed in the timespan
Between the last puff
On the cigarette
And the first bullet
Approaching
The heart
Of Oleksandr the Evangelist –
Warrior, son and father.
He's the citizen of the nation
For whom he gave
His very last breath
And the two most important words.
They – not having been written
In the Holy Scriptures
Nor etched into
The Stone Tablets –
Are to become the first testament
Of our victory
And the eternal remembrance
Of all
Amateur evangelists
Of this bloody war.
Amen.

*Переклад англійською
Олени Константінової*

ПЕРЕКЛАДИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Werner Baumann

WAR-TRIGGERED FOOD CRISIS NEEDS ATTENTION NOW^{III}

While the people of Ukraine face an ongoing nightmare, the Russian invasion has set in motion a larger global food crisis that requires our attention and immediate action. In fact, the war has knocked the global food system off its axis, risking a humanitarian disaster. This shift comes on top of already existing disruptions, with record food prices that many people in poorer countries can no longer afford. Rising energy and fertilizer costs for farmers around the globe, an advancing climate crisis destroying harvests and the impact of the COVID-19-pandemic add tremendous pressure to the global food system.

That said, even as late as February 2022, the global food market was deemed resilient, as producers around the world coped with this challenging environment. Now, with a devastating war in Ukraine, we have reason to believe a massive supply disruption is very likely to happen—with severe consequences for millions of people. As a representative of the market economy, let me be clear: The market alone will not solve the immediate impact on the global food system caused by Russian aggression. What we need immediately is bold public-private action to prevent a humanitarian crisis of epic proportions.

Ukraine is one of the most important global suppliers of wheat, corn, oils and other essential commodities. Known as the breadbasket of the world, the country has secured the food supply for parts of the Middle East and East Africa, including countries like Egypt and Lebanon, whose stability is paramount for the region. Prior to the war, the USDA projected that Ukraine's grain exports would increase strongly to 14% of the world total. Now we have to assume the exact opposite: What we see today suggests that Ukraine will not be able to make an adequate contribution to global food exports.

Ukrainian farmers are working hard to ensure there will be a harvest later this year, but this will be jeopardized if conflict zones spread to agricultural areas. In addition, the economic sanctions and counter-sanctions are complicating exporters' ability to move agricultural products into the global marketplace. The even bigger concern is the growers' ability to plant in the war zone. Usually, March and April are the most important months for Ukrainian farmers to plant seeds and use fertilizers. If Ukrainian farmers cannot plant, there will

be significantly less harvest during the summer, leading to spiraling prices.

Adding to the pressure are the ongoing droughts in Northern Africa and the Middle East, as well as the La Nina weather phenomenon. If weather patterns play out as they did 10 years ago, they will have an additional negative effect on the global harvest. Furthermore, we must keep a potential ecological crisis on our radar, as there is a real danger of increased deforestation if commodity prices continue to rise.

The World Food Program calculates 283 million humans are currently facing acute hunger, with 45 million on the verge of starvation. The knock-on effects of the war in Ukraine could double the number to more than 500 million people.

In this situation, we need to immediately step up as companies, governments and international organizations to ensure food security by:

1. **Supporting harvesting in the conflict zone.** We need to support Ukrainian growers as much as possible. The consensus statement by the Agricultural Market Information System, issued on March 5 and supported by various countries including Russia and Ukraine, is a sign of hope. It calls for «avoiding any measures that would disrupt global food trade and negatively affect global food security.»

2. **Separating essential from nonessential goods.** International society is faced with an almost impossible dilemma: the need for strong economic sanctions against Russia and the need to maintain recent levels of food production to avoid what David Beasley has called “an absolute catastrophe.” I believe both are possible. I strongly support strict sanctions but urge the international community to see food and health as essential goods for humankind. We need to avoid unintended consequences of sanction regimes that further threaten the global supply.

3. **Collaborating at scale.** We need to urge all relevant parties to protect food and food-related goods as essential and support the basic supply, especially to import-dependent countries. This is a call on countries to release their grain stocks on the market and support the hunger relief efforts of the World Food Program. And it’s a call on global companies like ours and our competitors to jointly work on solutions for this unprecedented challenge and not take advantage of this humanitarian crisis.

4. **Focusing on smallholder farmers.** Given their essential role in providing food security to the world’s poorest communities, governments and companies need to ensure that smallholder farmers

and subsistence farmers receive full support to increase their agricultural output.

The clock is ticking. Every day the war continues, the global food crisis will exacerbate. And the sooner we reach a global consensus on the severity of the situation and come up with solutions under the political leadership of G7 and G20, the better. Mid- to long-term, innovation in agriculture will be an indispensable prerequisite for sufficient crop supply for large parts of the global population. It will help farmers achieve higher yields on less land, adapt to climate change and become less dependent on fertilizers. But for now, the focus is on providing rapid support in a time of war. It's not the moment for small and isolated efforts, but for bold and broad action to prevent a catastrophe.

Вернер Бауман
**ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА, ЩО Є НАСЛІДКОМ ВІЙНИ,
ПОТРЕБУЄ НЕГАЙНОЇ УВАГИ**

Поки народ України переживає безкінечний кошмар, російська навала спричинила глобальну продовольчу кризу, яка вимагає нашої уваги та негайних заходів. Фактично, війна вивела світову продовольчу систему з рівноваги, загрожуючи гуманітарною катастрофою. Ця проблема додалася до вже існуючих економічних потрясінь, серед яких - рекордні ціни на продукти харчування, які для багатьох людей у бідніших країнах є недоступними. Зростаючі витрати на енергоносії та добрива для фермерів у всьому світі, прогресуюча кліматична криза, що знищує врожаї, та вплив пандемії COVID-19 створюють величезний тиск на глобальну продовольчу систему.

Однак ще в лютому 2022 року світовий продовольчий ринок вважався доволі стійким, оскільки виробники з усього світу справлялися з цими викликами. Але тепер, коли в Україні йде страшна війна, у нас є всі підстави вважати, що масштабні порушення постачання продовольства дуже ймовірні — із серйозними наслідками для мільйонів людей. Як представник ринкової економіки, скажу прямо: ринок не спроможний самотужки впоратися з впливом російської агресії на всесвітню продовольчу систему. Що нам потрібно негайно, це рішучі дії з боку держави та приватного сектору, щоб запобігти гуманітарній кризі епічних розмірів.

Україна є одним з найважливіших світових постачальників пшениці, кукурудзи, олій та інших життєво важливих товарів.

Вона відома як «житниця світу» та забезпечує постачання харчових продуктів до Близького Сходу та Східної Африки, включаючи такі країни як Єгипет і Ліван, стабільність яких є надзвичайно важливою для регіону. До початку війни Міністерство сільського господарства США передбачало значне зростання експорту зерна з України до 14% від світового загального обсягу. Але зараз нам доводиться припустити зовсім інше: те, що ми бачимо сьогодні, свідчить про те, що Україна не зможе достатньо сприяти світовому експорту продовольства.

Українські фермери докладають великих зусиль, щоб зібрати в цьому році врожай, але це може бути під загрозою, якщо конфлікт пошириться на сільськогосподарські території. Крім того, економічні санкції та контрсанкції ускладнюють можливість експортерів доставляти сільськогосподарську продукцію на світовий ринок. Ще більша проблема – чи взагалі можлива посівна в зоні війни. Зазвичай, березень та квітень є найважливішими місяцями для українських фермерів для посіву насіння та використання добрив. Якщо українські фермери не зможуть сіяти, це призведе до значного зменшення врожаю влітку і спричинить стрімкий ріст цін.

До цих проблем треба додати тривалі посухи в Північній Африці та Близькому Сході, а також погодні феномени Ла-Нінья. Якщо повторяться погодні умови 10-річної давнини, це додатково вплине на врожай у світі. Крім того, ми повинні тримати в полі зору потенційну екологічну кризу, оскільки існує реальна загроза збільшення вирубки лісів, якщо ціни на зернові продовжують зростати.

Підрозділ ООН «Всесвітня продовольча програма» підрахував, що 283 мільйони людей на даний момент стикаються з гострим голодуванням, а 45 мільйонів перебувають на межі голодної смерті. Наслідки війни в Україні можуть збільшити ці дані до понад 500 мільйонів людей.

В цій ситуації компаніям, урядам та міжнародним організаціям необхідно негайно взяти на себе відповідальність, щоб забезпечити продовольчу безпеку, зокрема наступним чином:

1. Підтримка збору врожаю в зоні конфлікту. Ми повинні якомога більше підтримувати українських виробників. Заява, оприлюднена міжвідомчою платформою «Система інформаційного забезпечення ринків сільгосппродукції» 5 березня, яку підтримали всі країни, включно з Росією та Україною, є ознакою надії. Вона закликає «уникати будь-яких дій, направлених на припинення торгівлі продовольством, що негативно вплинуло б на глобальну продовольчу безпеку».

2. Відокремлення товарів першої необхідності від другорядних. Міжнародне співтовариство стикається з майже нерозв'язною дилемою: необхідність суворих економічних санкцій проти Росії та потреба зберегти довоєнний рівень виробництва продовольства, щоб уникнути ситуації, яку Девід Бізлі назвав «абсолютною катастрофою». Я вважаю, що обидва ці аспекти можливі. Я рішуче підтримую суворі санкції, але закликаю міжнародну спільноту ставитися до продовольства та охорону здоров'я як невід'ємних благ людства. Нам потрібно уникнути непередбачених наслідків санкційних заходів, які можуть загрожувати забезпеченню продовольством у глобальному масштабі.

3. Співпраця у великому масштабі. Ми повинні переконати всі дотичні сторони захищати продовольство та товари пов'язані з ним як необхідні та забезпечити основні поставки, особливо в країни, що залежать від імпорту. Це заклик до країн випустити свої запаси зерна на ринок та підтримати зусилля Всесвітньої продовольчої програми з рятування від голоду. Це також заклик до глобальних компаній, таких як наша і наші конкуренти, спільно працювати над вирішенням цієї безпрецедентної проблеми і не використовувати гуманітарну кризу в своїх інтересах.

4. Підтримка дрібних фермерів. Зважаючи на важливу роль дрібних фермерів у забезпеченні продовольчої безпеки найбільш вразливих спільнот світу, уряди та компанії повинні підтримати їх, а також дрібні натуральні господарства з метою збільшення сільськогосподарського виробництва.

Годинник цокає. Кожен день війни поглиблює глобальну продовольчу кризу. І чим швидше ми досягнемо глобальної згоди щодо серйозності ситуації і знайдемо рішення під політичним керівництвом G7 і G20, тим краще. В середньо- та довгостроковій перспективі інновації в сільському господарстві будуть невід'ємною передумовою для забезпечення достатнього постачання врожаю для значної частини світового населення. Це допоможе фермерам отримувати вищі врожаї на меншій площі, пристосовуватись до зміни клімату і менше залежати від добрив. Але зараз головний акцент - надання швидкої підтримки в час війни. Не малі й ізольовані зусилля, а сміливі й широкомасштабні дії зможуть запобігти катастрофі.

Переклад Софії Мелещук

Keith Duggan
UNCOVERING THE BURIED DIARY
OF AN EXECUTED UKRAINIAN WRITER^{IV}

*Before Volodymyr Vakulenko was shot dead by the invading Russians,
he decided to bury his diary in his garden*

It was late in the afternoon and the ground still hard when Volodymyr Vakulenko scouted around the family garden for a suitable place to bury his diary. He had wrapped the loose-leaf pages into a cellophaned scroll and told only his father and uncle of his plan. A year on, it remains a terribly lonely image: a 49-year-old man, alone in the winter garden of his childhood home in northeast Ukraine, acknowledging to himself that he was about to be taken and seeking to leave something imperishable behind.

This was on Tuesday March 23rd, 2022. The previous day, Vakulenko had been taken into custody by Russian troops, along with Vitali, his 14-year-old son, who has autism. Although both were released hours later, his papers and phone were held by his interrogators. He knew enough to be fearful after that. Already Vitali, highly sensitive to any disruption in his pattern of life, had become muted since the Russians arrived in the village on March 7th. Kapytolivka is an unremarkable village adjacent to the small industrial town of Izyum and, before the invasion, was home to just 2,000 people. Everyone knows everyone and, after returning to care for his father and son, Volodymyr Vakulenko cut a distinctive figure, with his mohawk haircut and tattoos and a backpack decorated with Ukrainian symbols which he wore as an emblem. He was a poet, a published writer of funny, offbeat children's stories, an activist, a single father and a man unwavering in his beliefs. If he had his dreams, his attitude towards writing and literature was wedded to the 20th century principles of vocation and communication. The local library was one of his few outlets. In a locality where Russian and the hybrid Surzhyk were the common dialects, he spoke Ukrainian and could be confrontational about that.

The Vakulenko house sits on the Victory Avenue, leading into the village; in the days after the occupation, as Vakulenko wrote his daily entries, he could see a Russian tank standing sentry from the livingroom window. He recorded the local mood and the low-grade tension and fear and deprivations. He wrote of the looting of the bread factory, of bikes appropriated, of food deprivation, of the dispiriting ritual of bag-checks. The local wifi services were gone; electricity supply was intermittent. He wrote swiftly, by ballpoint pen. What he

depicted, in rigorously organised, tightly compressed pages was the almost banal way in which the occupiers came to erase the patterns and exchanges which make a society function.

Choosing a spot in the garden beneath a cherry tree, he buried the diary for safekeeping. The following afternoon, his dread sense was borne out. Two Russian soldiers returned, ignoring his pleas that Vitali was completely dependent on him. He was ushered into a military vehicle and this time he did not return home. When his mother, Olena Ignatenko (71), who is separated from her husband, also named Volodymyr, went to the camp to ask about her son, she was told that he would be released shortly. «We are not Nazis,» came the reply, as recounted to Ariane Chemin, the French writer who visited Kapytolivka for a profile of Vakulenko written for *Le Monde*.

«We will release him tomorrow at the latest.»

They waited, and when Olena went to Izyum to inquire further, the Russians claimed to have no idea where her son was. He had vanished. That summer was a torture for the family as Olena walked daily through the village, looking in vain for any sign, asking neighbours if they knew anything. But apart from a rumoured sighting of her son in the local school, converted into a holding cell with a rumoured torture chamber, there was nothing. That September, a counter-offensive by the Ukrainian army pushed the Russian army out of Izyum. Soon afterwards, they discovered what was termed a «city of the dead»: 400 graves, hastily dug and individually numbered, in rows beneath the pine trees at Shakespeare cemetery.

Reports of the graves quickly circulated through international and social media. In the weeks afterwards, the Vakulenko family was given confirmation that Volodymyr had been found in the grave marked 319. An autopsy told of an execution with two bullets from a Makarov – the Russian army pistol. Afterwards, the family was informed that his body had been discarded not far from a Neft gas station outside Izyum; volunteers had taken and buried his corpse. Although no precise date could be established, it was believed he was killed days after he was taken from his home.

By the time Victoria Amelina arrived at the Vakulenko house, in late September 2022, to gather testimony for war crimes, the diary might easily have been forgotten. Amelina is a Ukrainian writer with a flourishing reputation. But since the outbreak of war, she has been travelling throughout the country as part of the war-crime researchers' team Truth Hounds. She's planning a book about other women in her position, which will be published this year.

«Because I found it interesting and also just weird how we had to shift our perspective and deal with this horrendous stuff,» she says.

«But this is a way to help people as well. There is no guarantee that we will punish all the perpetrators. Some will go on and live their lives after this and pretend to be good husbands and fathers. But it's very important to come to the survivors – for example, mothers of those who have been tortured and killed, and just listen to them and let them know that somebody cares. That it is not like this happened and nobody asks them about it.»

Within a few months, Vakulenko's father had gone from living with his son and grandson to wandering the same house entirely alone and bereft. «I do not see any consolation for him,» Amelina says. When she visited, the older man showed his guest around his son's room. It was a scene of a life interrupted: the empty shelves, his writer's diplomas on the walls and other books that the Russians hadn't bothered to take.

«I kind of forgot I was there for war crimes research,» Amelina says now. «I started talking to Volodymyr's father about his son as a writer. And it was while we were talking about it, he remembered that he had hid the diary out in the garden. It was not his main thing on his mind. He just wanted his son back. So, after recording the testimony, we went out to look for it.»

The garden was lush after the summertime and several digs yielded nothing. Vakulenko snr became upset when the pages, too, seemed to have vanished.

«He was quite desperate to find it. And I was also desperate then. It wasn't buried too deeply but the garden looked different to when they had been out there.»

For whatever reason, Victoria started to dig a little bit the left of where they had concentrated their search. This time, she unearthed something solid, wrapped in plastic. There it was. On her Twitter account is a photo she took in which she holds the wrapped pages, the cover soiled.

«I don't know if amazing is the right word but it was a great relief and a sense of great responsibility. Because I realised I was holding something from him and I wanted to do with it what I would want for myself. And that's what I did. I passed it to the Kharkiv Literary Museum. That is what I'd want for my manuscript.»

In the weeks and months afterwards, the discovery of the diary shone an international light on a figure who, although well known in Ukrainian writing circles, was essentially obscure. Burying the diary was an act of such delicate, effective defiance that people naturally became curious about its author. What emerged was a portrait of a complex, driven character whose lifeforce revolved around caring for his son and whose years mirrored the decades of emerging Ukrainian

independence. «Volodia» – as friends nicknamed him – Vakulenko was born in July of 1972, in the maternity ward of Izyum, and lived the first 19 years of his life in the Soviet Union. His 20s coincided with Ukraine's fledgling steps of independence. He worked as a chef and in local factories, married and had a son. When the relationship with his wife broke down, he moved to Lviv with his new partner Iryna Novitska, who encouraged him to resume the imaginative writing that had engaged him as a child in the declining Soviet Union.

Vakulenko had the energy and ambition to throw himself into the city's lively artistic scene and he became further politicised. His second son, Vitali, was born in 2008. Three years later, the couple realised he was on the autism spectrum. By the time they, too, split, amicably, they decided that Volodymyr would have custody of Vitali as Iryna had been diagnosed with an autoimmune illness that confined her to a wheelchair. They decided she would move to Dnipro; Volodymyr and Vitali returned to his father's house. The responsibility of caring for his son shifted the focus of his writing without diminishing his energy.

«Volodymyr was a very active person who wanted literary fame and was ready to do everything possible for it,» remembers the writer Maksym Bepalov, his friend from the couple's years in Lviv.

«Volodymyr's character was complex. He was always a person from informal, non-conformist circles, an old punk in a leather jacket. Volodymyr's mother said that this non-conformism manifested itself in Soviet times, when Volodymyr was a young man. Because of this unwillingness to be like everyone else, I always considered Volodymyr a child in an adult body. He was always a maximalist and a fantasist, and he generated hundreds of different projects, only a few of which he brought to the end. Everyone who met him first fell in love with Volodymyr's tenacity and energy, but later became disappointed in his ability to get things done. He talked more about what he would one day do, what he would achieve, than he actually achieved it. But he always tried to infect others with this energy and uncompromisingness, which is why people loved him.»

Still, he was a prodigious organiser, publishing literary magazines which hosted the works of young unknowns, a book in Braille, organising festivals in cities across Ukraine and serving as a kind of connection point for writers across the country. He sided with the disadvantaged and voiceless. He was capricious and moody; quick to make friends and quick to fall out.

He was, in Maksym Bepalov's term, «an uncompromising person.»

«Each of his friends can tell many stories about how Volodymyr quarrelled with them and stopped communication for several years,» he told *The Irish Times* through email.

«He was a maximalist in everything and demanded it from everyone else around him: from friends, relatives and even strangers. That's why many people eventually stopped communicating with him, considered him a brawler and even crazy. This may give the impression that Volodymyr Vakulenko was an uncompromising romantic dreamer, but in fact he was a complex, very ambiguous person. Somewhere he was too hard, but in many respects incredibly soft and gentle.»

Bespalov was deeply upset when he heard of Vakulenko's disappearance but wasn't surprised. He had decided against leaving Kapytolivka in the days when the Russians were approaching the town, even though he knew his ideological views left him exposed. His mother Olena had begged him to leave, assuring him that Vitali would be cared for by his grandparents. Bespalov read a Facebook post in which his friend darkly predicted that when the Russians came, his neighbours in the village would reveal him to the occupiers. There is a general belief among his family and friends that he was betrayed in that precise way. His funeral took place on a frigid day last December in St Demetrius Greek Catholic Church in Kharkiv. The occasion had an international dimension but the crowd of mourners from his home village amounted to a handful. The daylight was poor, the church candlelit. A modest choir sang. In the photos of those present, the pain and strain of the previous year is evident. Volodymyr Vakulenko's death was just one of thousands of familial tragedies unfolding across the country. But he was a compelling character, at once furious and paternal and unwavering in his views.

«As an editor, I would say he was a brilliant children's writer,» says Kateryna Mikhalitsyna, herself a published children's writer and editor who met Vakulenko a few times. Now, she is editing a book that will contain his stories and diary excerpts.

«He was very playful and funny and brilliant in his writing and it was all to show adults how you can work and be with a child – how you can be a child while being an adult. They are interesting to read because they are funny and kind and sincere. And his adult poetry then was absolutely something else; sometimes he was cursing and aggressive in showing his feeling and position. He was grounded in his place. How he spelled his name was a symbol. This love of place is not an easy love because it is a small village and to be a pro-Ukrainian guy in this environment, it was not easy. But that was him and it was

his great wish to make it better and all of that is visible and palpable in his writing.»

Vakulenko may become better known posthumously than he did in his years writing. Of the 17 books published in his lifetime, his children's poetry collection *Daddy's Book* (2014) was the most widely known in Ukraine. But the 30-odd pages of his hastily composed diary stand as a vivid testimony to quickly shifting days when he did his best to uphold Ukrainian identity.

«Language and culture was always a kind of shield for identity of being Ukrainian,» says Kateryna Mikhalitsyna.

«Working with language was always a fight. Not only in the 1920s when the Soviet empire came here, it was also like that. If you work in the Ukrainian language, it was always like that. Volodymyr is a part of that tradition. We are in the 21st century but there is a long tradition of the Russian empire trying to kill the Ukrainian culture by trying to kill writers, musicians, translators. Being a Ukrainian writer is a long, long tradition and it means you are a fighter already. There is a long Russian imperialistic tradition of killing other cultures. And it is not new. And that is the reason that Volodymyr was killed. He knew. His mother said that she is convinced that somebody from the village said who he was and where he could be found. Because of his values and how he was trying to persuade others to turn to Ukrainian culture and language. They are burning books and libraries and the aim is to show that there is no such thing as Ukrainian culture.»

His incomplete diary, on display in Kharkiv, has already acquired a strange power. Ariane Chemin was shown its pages when she visited the museum for her *Le Monde* story and quotes what proved to be the last-ever entry.

«On March 23 I pulled myself together... I have stockpiled potatoes in the house. The birds only sing in the morning: in the afternoon, the evil crows are silent. In the evening I listen to my music on my cell phone, recorded before the war, which is my salvation: Joryj Kloc, Plach Yeremiyi, Gorguicheilo. Today, the day of the poetry festival, I was greeted by cranes flying high in the sky and I thought I heard them cackling: Everything will be fine for Ukraine. I believe in victory.»

Victoria Amelina is helping the family preserve Volodymyr's room as a museum which might be visited occasionally. An annual memorial day, for March 23rd, has been organised. Olena has taken custody of her grandson Vitali and is active in promoting her son's legacy. It is too early to predict what that will look like in years to come but, even in the midst of the chaos, those who knew and cared for Volodymyr Vakulenko are trying to reconcile the hot, stubborn, funny

individual they knew with the figure who could, when the years pass and the war ends, become a symbol in his homeland.

«I wouldn't like his image to eventually become marble, like a monument,» writes Maksym Bespalov.

«He had many friends all over Ukraine, and I am sure that many of them can tell both positive and very negative stories about him. Volodymyr was an extraordinary, talented person, very energetic, but at the same time hot-tempered and conflicted. I think that Volodymyr will remain in the history of Ukrainian literature as a children's writer. This is a real irony, because Volodymyr wanted a completely different glory.»

Кім Дагган
ВІДНАЙДЕНИЙ ЩОДЕННИК
СТРАЧЕНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА

Перед тим, як Володимира Вакуленка застрелили російські окупанти, він вирішив закопати свій щоденник у саду

Вечір був пізній, а земля ще мерзлою, коли Володимир Вакуленко вишукував у своєму саду місце, яке б підходило для схованки. Він скрутив свій блокнот та обмотав його целофаном, сказавши про свій намір лише батькові й дядькові. Рік по тому це все ще виглядає жахливо: взимку на північному сході України 49-річний чоловік, наодинці в саду свого дитинства, зізнається собі, що завтра його візьмуть, та прагне залишити по собі щось нетлінне.

Це був вівторок, 23 березня 2022 року. Напередодні Вакуленко був взятий під варту російськими військовими разом із 14-річним сином Віталієм, хворим на аутизм. Хоча обох звільнили за кілька годин, документи та телефон були вилучені допитувачами. Він дізнався достатньо, щоб почати боятися їх. Віталій, будучи дуже вразливим до будь-яких порушень у своїй життєвій рутині, перестав розмовляти відтоді, як 7 березня росіяни зайшли в село. Капитолівка – це непримітне село, що прилягає до промислового містечка Ізюм, в якому до вторгнення проживало лише 2000 осіб. Тут всі один одного знають. Коли Володимир Вакуленко повернувся, щоб доглядати за батьком та сином, його зовнішній вигляд був не таким, як у всіх: ірокез, татуювання та рюкзак з українською символікою. Він був поетом, автором веселих, незвичайних історій для дітей, активістом, батьком-одинаком та непохитною у своїх переконаннях людиною. Якби він міг втілити свої мрії, то його пристрась до письма та літератури як способів

вираження авторського покликання та комунікації перегукувалася б з відповідними принципами ХХ століття. Одним з небагатьох осередків його самореалізації була місцева бібліотека. У містечку, де переважали російська мова та суржик, він говорив українською та був її непримиренним поборником.

Будинок Вакуленків знаходиться на вулиці Перемоги, що на околиці села. У дні окупації, коли Вакуленко робив свої щоденні записи, то бачив з вікна вітальні російський танк, який стояв на позиції. Він описував місцеві настрої, приглушене напруження, людські побоювання й обмеження. Писав про мародерство комбінату хлібопродуктів, викрадення велосипедів, нестачу їжі та гнітючі ритуали перевірки особистих речей. Місцеві інтернет-провайдери щезли, а електроенергію подавали з перебоями. Він писав кульковою ручкою, швидко. Ретельно, стисло переносив на папір те, як найпримітивнішим способом окупанти прийшли знищити традиції та цінності, які формують суспільство.

Обравши місце в саду під вишнею, він закопав щоденник, щоб таким чином вберегти його. Передчуття чогось недоброго справдилося по обіді. По нього прийшли двоє російських солдатів, вони проігнорували його благання про те, що Віталій повністю залежить від нього. Під конвоєм його провели до військової машини, і цього разу він вже не повернувся додому. Коли 71-річна мати Олена Ігнатенко, яка живе окремо від свого чоловіка, якого також звать Володимиром, поїхала до військового табору запитати про сина, їй сказали, що його незабаром звільнять. «Ми не нацисти», – така була відповідь французькій письменниці Аріан Шеман, яка відвідувала Капітолівку для написання історії про Вакуленка в газету «Ле монд».

«Ми звільнимо його не пізніше, ніж завтра».

Їм довелося чекати, а коли Олена поїхала до Ізюму, щоб довідатися більше, росіяни запевняли, що поняття не мають, де її син. Він зник. Це літо стало тортурами для родини, оскільки Олена щодня ходила по селу, даремно вишукуючи хоч якийсь знак, питаючи сусідів, чи бачили вони щось. Але крім ймовірного перебування її сина в місцевій школі, що за чутками стала в'язницею з кімнатою для катувань, не було нічого. У вересні контрнаступ української армії витиснув російські окупаційні війська з Ізюму. Невдовзі відкрилося те, що згодом назвали «містом мертвих»: 400 пронумерованих могил, поспішно викопаних рядами під соснами на Шекспірівському кладовищі²⁰.

²⁰ Місцеві жителі прозвали його так, бо поруч знаходиться однойменна вуличка.

Репортажі про могили швидко поширювалися через міжнародні ЗМІ та соціальні мережі. За кілька тижнів родина Вакуленків отримала звістку, що Володимир був знайдений у могилі з номером 319. Розтин засвідчив страту двома пострілами з пістолета Макарова, що на озброєнні російської армії. Згодом родині повідомили, що його тіло було викинуто неподалік заправки «Укрнафта» за межами Ізюму, волонтери забрали й поховали його. Хоча точної дати встановити не вдалося, припускають, що його вбили через кілька днів після того, як забрали з дому.

Коли наприкінці вересня 2022 року до будинку Вакуленка приїхала Вікторія Амеліна, щоб зібрати свідчення воєнних злочинів, про щоденник вже ніхто не згадував. Амеліна – це українська письменниця в розквіті своєї творчої кар'єри^V. Однак з початком війни вона подорожує по країні у складі команди дослідників воєнної злочинності «Truth Hounds» (досл. «Гончаки за правдою»). Вона планує книгу про жінок, які борються за справедливість, що буде опублікована цього року.

«Дивовижно, наскільки змінюється розуміння дійсності, коли матеш справу з такими жахливими речами», - каже вона.

«Однак це також спосіб допомогти людям. Немає гарантії, що ми покараємо всіх злочинців. Деякі будуть далі поживати і прикидатися хорошими чоловіками та батьками. Але дуже важливо прийти до тих, хто вижив, наприклад, до матерів тих, кого катували і вбили, запитати, чи саме так щось сталося, просто слухати їх і дати зрозуміти, що комусь небайдуже».

Лише за кілька місяців життя батька Вакуленка змінилося – сина й онука не стало, а він, самотній і згорьований, безцільно бродить по дому. Вікторія Амеліна каже, що його неможливо розрадити. Коли вона відвідала його, старий провів гостю до кімнати сина. Це була сцена перерваного життя: порожні книжкові полиці, письменницькі дипломи на стіні, та книжки, які росіяни не потрудилися забрати.

«Я ніби й забула, що була там для дослідження воєнних злочинів», – каже тепер Амеліна. «Я почала говорити з батьком Володимира про його сина як письменника. І саме тоді, під час розмови він згадав про захований у саду щоденник. Він не надавав цьому великого значення. Він лише хотів повернути сина. Тож після запису свідчень ми пішли на його пошуки».

За літо в саду все розрослося, вони копнули пару разів, але це нічого не дало. Вакуленко старший засмутився, коли йому здалося, що сховані сторінки вже не знайти.

«Він відчайдушно намагався знайти щоденника. Я також була засмучена через це. Щоденник був закопаний не дуже глибоко, але сад змінився з того часу, коли вони там були».

З якоїсь причини Вікторія почала копати трохи ліворуч від того місця, де вони зосредили свої пошуки. Цього разу вона розкопала щось тверде, загорнуте в пакет. Це і був щоденник. У неї в твіттері є світлина, де вона тримає целофановий згорток, забруднений землею.

«Я не знаю, чи слово «приголомшена» правильно опише мій тодішній стан, але я дійсно відчула полегшення та усвідомлення великої відповідальності. Оскільки я зрозуміла, що тримаю в руках щось від Володимира, то хотіла б зробити з цим те, що зробила б для себе. Тому я передала щоденник до Харківського літературного музею. Це те, чого б я хотіла для свого рукопису».

У наступні тижні та місяці виявлення щоденника привернуло увагу міжнародної спільноти на постать, яка була по суті відомою тільки в українському письменницькому колі. Поховання щоденника було актом настільки тонкої та дієвої непокори, що люди, певна річ, почали цікавитися його автором. Так з'явився портрет загадкового, цілеспрямованого персонажа, життєва сила якого оберталася навколо турботи про сина, а роки відображали десятиліття зародження української незалежності. Володя – як його називали друзі – Вакуленко народився в липні 1972 року в пологовому відділенні міста Ізюм, його перші 19 років життя припали на період Радянського Союзу. Його 20 років збіглися з першими кроками незалежної України. Він працював і кухарем, і на місцевих заводах; одружився й мав сина. Коли стосунки з дружиною розірвалися, він переїхав до Львова зі своєю новою партнеркою Іриною Новицькою, а та заохотила його відновити творчу діяльність, якою він захоплювався в дитинстві в період занепаду Радянського Союзу.

У Вакуленка вистачило енергії та амбіцій кинутись у жваве мистецьке середовище міста та політику. Його другий син Віталій народився в 2008 році. Три роки потому пара зрозуміла, що в нього аутизм. Мирно розлучившись, вони вирішили, що опіку над Віталієм візьме Володимир, оскільки в Ірини виявили аутоімунне захворювання, яке прикувало її до візка. Вони вирішили, що вона переїде до Дніпра, а Володимир і Віталій повернуться до батьківського дому. Відповідальність за турботу про сина змінила фокус його письма, не зменшуючи його енергії.

«Володимир був дуже активною людиною, яка хотіла літературної слави і готова була заради неї на все можливе», – згадує

письменник Максим Беспалов, друг пари з часів проживання у Львові.

«Особистість Володимира була непростою. Він завжди був людиною з неформальних, нонконформістських кіл, старим панком у шкірянці. Мама Володимира розповіла, що цей нонконформізм проявився ще в радянські часи, коли він був юнаком. Через небажання бути таким, як усі, я вважав Володимира дитиною у дорослому тілі. Він завжди був максималістом і фантазером, придумав сотні різних проектів та лише деякі довів до кінця. Кожен, хто з ним зустрічався, спочатку закохувався в завзятість та енергію Володимира, але згодом розчаровувався через нездатність доводити справу до кінця. Він більше говорив про те, що одного дня зробить, чого він досягне, ніж про свої здобутки. Але завжди намагався заразити оточуючих цією енергією та безкомпромісністю, за що люди і любили його».

І все ж він був чудовим організатором: видавав літературні журнали, в яких публікувалися твори невідомих молодих авторів, книгу шрифтом Брайля, влаштовував фестивалі в містах по Україні та слугував своєрідним центром діяльності для письменників країни. Він став на бік покинутих Богом і людьми. Мав норавливу вдачу, легко знаходив і відпускав друзів.

За словами Максима Беспалова він був безкомпромісною людиною.

«Кожен із його друзів може повідати багато історій про те, як Володимир сварився з ними і припиняв спілкування на кілька років», – розповів Максим в електронному листі виданню «Айрш таймс».

«Він був максималістом у всьому, вимагаючи цього від інших: друзів, родичів і навіть незнайомих. Саме тому багато людей з часом переставали з ним спілкуватися, вважаючи його бешкетником і навіть божевільним. Може здатися, що Володимир Вакуленко був непримиренним мрійником, але насправді він був людиною непростої двоїстої натури. Десь занадто жорстким, але багато в чому добродушним і лагідним».

Зникнення Вакуленка хоч і не стало для Беспалова сюрпризом, проте він дуже засмутився. Вакуленко вирішив не залишати Капітолівку в дні підступу росіян до міста, хоча знав, що ідеологічні погляди робили з нього вірну мішень. Мати Олена благала його поїхати, запевняючи, що за Віталієм доглядатимуть дідусь і бабуся. Беспалов прочитав допис у фейсбуці, в якому Вакуленко похмуро передрікав, що з приходом окупантів сусіди очевидно здадуть його. Серед членів його родини та друзів існує припущення, що підтверджує саме зраду односельців. Його поховання відбулося в

один із холодних грудневих днів у Свято-Дмитрівській церкві в Харкові. Подія мала міжнародний розголос, але з рідного села була жменька людей. День був похмурий, у церкві горіли свічки. Співав невеликий хор. На світлинах присутніх – скорбота і чорне лихо, що рве землю ще з минулого року. Смерть Володимира Вакуленка була лише однією з тисяч сімейних трагедій, що ширилися країною. Маючи хоч і непримиренний, запальний характер, він був по-батьківськи лагідним та поступливим.

«Як редакторка хочу сказати, що він був талановитим дитячим письменником», – каже Катерина Міхаліцина, дитяча письменниця і редакторка, яка кілька разів зустрічалася з Вакуленком. Тепер вона редагує книгу, яка буде містити його оповідання та уривки з щоденника.

«Він був жартівливим та веселим, неперевершеним у своїй творчості, яка закликала дорослих бути з дітьми навіть на роботі та залишатися дітьми будучи дорослими. Їх цікаво читати, тому що вони захопливі, кумедні та душевні. Однак його поезія для дорослих була зовсім іншою. Він виражав незадоволення грубими, часто непристойними або образливими словами. Він відчував себе невід'ємною частиною цієї землі. Те, як він писав своє ім'я, вже було символом. Таке захоплення рідним краєм мало гіркий присмак, адже бути проукраїнським хлопцем в такому середовищі нелегко. Та вже таким він вродився і палко прагнув те середовище поліпшити, увиразнивши це у творчості».

Вакуленко може стати більш відомим посмертно, ніж у роки своєї творчості. З 17 книг, виданих за його життя, найбільш відомою в Україні є дитяча поетична збірка «Татусева книга» (2014). Сьогодні ті 30 з лишком сторінок писаного нашвидкуруч щоденника стали яскравим свідченням швидкого зсуву в часі, коли він намагався відстояти українську ідентичність.

«Мова і культура завжди були своєрідним щитом ідентичності українців», – каже Катерина Міхаліцина.

«За право говорити українською завжди треба було боротися. В 1920-х роках, коли сюди прийшла радянська імперія, було так само. Якщо ти пишеш українською мовою – готуйся до боротьби. Володимира спіткала така ж доля. Ми живемо в XXI столітті, але російська імперія і досі хоче знищити українську культуру, вбиваючи письменників, музикантів, перекладачів. З давніх-давен бути українським письменником означало бути поборником цієї мови. Існує ще один давній російський імперіалістичний звичай – вбивати інші культури. Це і стало причиною смерті Володимира. Він знав, що так станеться. Його мати була переконана, що хтось із села здав його окупантам. Саме через його цінності та те, як він

намагався переконати інших повернутися до української культури та мови. Окупанти спалюють книги та бібліотеки, намагаючись показати, що української культури не існує».

Сторінки щоденника на виставці у Харкові вже набули дивної сили. Аріані Шеман показали їх, коли вона відвідала музей, щоб написати матеріал для французької газети «Ле Мон». Ось вона цитує те, що було останнім записом.

«Перші дні окупації я трохи здавав і через напівголодний стан взагалі. Зараз взяв себе в руки, навіть город гребу потихеньку та картоплю до хати вніс. Пташки цвінькають тільки зранку, пообіді навіть від ворон не почувеш злостиве «кар». Врешту увечері мене рятує музика в мобільному – записував ще до війни: Йорій Клоц, Плач Єремії, Горгішелі та ін. А сьогодні, в День поезії, в небі привітав мене невеликий журавлиний ключ і крізь їхнє курли ніби чулося: «Усе буде Україна!» Я вірю в перемогу!»^{VI}

Вікторія Амеліна допомагає родині зберегти кімнату Володимира як музей, який можна час від часу відвідувати. 23 березня організовано щорічний день пам'яті. Олена взяла під опіку онука Віталія та активно займається популяризацією спадщини сина. Ще рано прогнозувати, як це виглядатиме через роки, але навіть посеред хаосу ті, хто знав і переживав за Володимира Вакуленка, намагаються примирити в своїй уяві палку, невгамовну, щирю душу, яку вони знали, з постаттю, яка могла після закінчення війни стати символом на батьківщині.

«Не хотілося б, щоб його образ з часом скам'янів, як пам'ятник», – пише Максим Беспалов.

«У нього було багато друзів по Україні, і я впевнений, що багато з них можуть розповісти про нього як позитивні, так і дуже негативні історії. Володимир був неординарною, талановитою особистістю, дуже енергійною, але водночас запальною та конфліктною. Думаю, що Володимир залишиться в історії української літератури як дитячий письменник. Це справжня іронія, адже Володимир хотів зовсім іншої слави».

Переклад Валерії Мельник та Неоніли Коломієць

The Economist
**UKRAINE'S COMING COUNTER-OFFENSIVE
MAY SHAPE ITS FUTURE—AND EUROPE'S^{VII}**

It will set the scene for any future peace talks

Tens of thousands of Ukrainian soldiers are readying for action; checking their kit, writing what might be their last letters. We do not know when or where, but soon Ukraine will launch its long-planned counter-offensive against the invaders who squat, illegally and murderously, in almost a fifth of the country. The fate of Ukraine and the shape of the West's alliances may depend on what happens in the next few weeks.

Ukraine may never have a better chance than this. The occupiers are weakened; during the past two months, Russia has marched into a killing zone around Bakhmut, in the Donbas region, and it has so far failed to replace the tens of thousands of men it has lost there. Vladimir Putin has passed new laws that will make it easier to draft more cannon fodder, but it will be months before his unlucky new recruits are available for action.

Ukraine has received a bonanza of nato-standard weapons: tanks, precision missile systems, powerful artillery; and millions of rounds of ammunition. Fighter planes are on the way, though only from Poland and Slovakia. America and the main European powers are still holding back, as they did for too long over supplying tanks.

What should Ukraine do with the advantage it currently enjoys? It should try to break, or at least disrupt, the land bridge that connects Crimea to Russia, via Donbas. Creating this bridge is the only achievement Mr Putin can boast of for all the Russian blood and treasure he has poured into his war; but it is a considerable one. Without it, Crimea, a Ukrainian peninsula which he seized and annexed in 2014, is vulnerable, reachable only by sea or via the Kerch road-and-rail bridge, which someone (presumably Ukraine) partly blew up last October.

The battlefield has been remarkably static for the past five months, since Ukraine drove the Russians back across the Dnieper in Kherson province in November. This is bad news, because it suggests that the conflict is in danger of freezing along a new "contact line" that would leave Ukraine challenged along most of its south and east, and shorn of most of its sea access; a big problem for a country that depends on exporting commodities. Far better for Ukraine to go into any future talks holding more of an advantage, and with Russia facing

a genuine challenge to its occupation of Crimea. That might convince Mr Putin that if he does not settle, he could lose what he has gained.

The risks are high, though. Ukraine has a limited supply of the surface-to-air missiles needed to deter Russian bombers. Russia is well dug in along most of the front line, with multiple layers of trenches and dragons-teeth anti-tank obstacles. When attacking, Ukraine will need its troops to outnumber the defenders, and it can only muster such numbers in limited areas. Even if it punches through Russia's defences, it will need to exploit such breakthroughs carefully, or risk its troops being encircled.

So Ukraine, and its Western backers, should prepare for the possibility that the counter-offensive will yield only marginal gains, or worse. And even if it does break the land bridge, there is no guarantee that Mr Putin will come to the negotiating table. He no doubt hopes that if he drags the war on long enough, Western support for Ukraine will start to wobble.

Ukraine's backers should not assume that the coming battle will be the last one. It is almost certainly not. Once the dust settles, Ukraine will still need to secure whatever gains it has made, and stiffen its defences to make future Russian land grabs more difficult. The fact that Russia's renewed offensive around Bakhmut has gone so poorly does not mean that all such attacks will be bungled. America and Europe must make clear that they will support further military pushes by Ukraine.

And to deter Mr Putin, they should also make plain that they will back Ukraine for many years to come. The sooner the West starts spelling out the details of the security guarantees it will offer to Ukraine, the better. America and Britain (as well as Russia) underwrote Ukraine's territorial integrity in 1994, and then did nothing as Mr Putin brazenly violated it in 2014. The next guarantees must be genuine.

The Economist

ОЧІКУВАНИЙ КОНТРНАСТУП МОЖЕ ВИЗНАЧИТИ НЕ ЛИШЕ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ, АЛЕ Й УСІЄЇ ЄВРОПИ

Він створить умови для майбутніх мирних переговорів

Десятки тисяч українських військових готуються до наступу, перевіряють своє спорядження, пишуть листи, які можуть стати останніми в їхньому житті. Невідомо коли і де, але незабаром Україна розпочне свій давно запланований контрнаступ проти окупантів, які загарбали, несучі смерть і розруху, майже п'яту

частину країни. Від того, що станеться в найближчі кілька тижнів, залежить доля не лише України, але й майбутнє західного альянсу.

Україна ніколи не буде мати кращого шансу ніж зараз. Окупанти ослаблені: впродовж останніх двох місяців, Росія втратила безліч солдат у Бахмуті, на Донбасі, і досі не змогла замінити десятки тисяч загиблих там чоловіків. Володимир Путін прийняв нові закони, які спростять «заготовку гарматного м'яса», але минуть місяці, перш ніж його нещасні новобранці будуть готові до дій.

Україна отримала велику кількість зброї стандартів НАТО: танки, високоточні ракетні комплекси, потужну артилерію і мільйони патронів. Також винищувачі, які передала Польща та Словаччина, вже в дорозі. Америка та найпотужніші європейські держави все ще зволікають, як вони робили це з постачанням танків.

Що робити Україні з цією перевагою, яку вона зараз отримала? Потрібно спробувати знищити, або хоча б перервати сухопутний шлях, який з'єднує Крим з Росією через Донбас. Створення цього шляху – єдине досягнення, яким може похвалитися Путін за всю ту російську кров та багатства, які він влив у цю війну, але досягнення це чимале. Без цього з'єднання український півострів Крим, захоплений та анексований Путіним у 2014 році, є вразливим і досяжним лише з моря або через Керченський автомобільно-залізничний міст, який хтось (імовірно Україна) частково підірвав у жовтні минулого року.

Протягом останніх п'яти місяців, з того часу як в листопаді Україна відкинула росіян через Дніпро в Херсонській області, поле бою було напрочуд статичним. Це погана новина, оскільки вона свідчить про те, що конфлікт знаходиться під загрозою замороження вздовж нової лінії зіткнення, яка створить нові складнощі на півдні та сході, а Україна буде позбавлена значної частини доступу до свого моря, і це є великою проблемою для країни, яка залежить від експорту товарів. У разі будь-яких майбутніх переговорів Україна може піти на них з більшою перевагою, якщо Росія зіштовхнеться з справжньою загрозою втрати контролю над Кримом. Путіна могло б переконати те, що якщо він не домовиться, то втратить все, що здобув до цього.

Однак ризики високі. Україна все ще має обмежений запас ракет типу «земля-повітря», які є необхідними для стримування російських бомбардувальників. Вздовж більшої частини лінії фронту Росія має хороші окопи з численними шарами траншей та протитанковими «зубами дракона». Під час наступу українській стороні потрібна чисельна перевага у військовій силі, а вона може

акумуляувати таку кількість лише на обмежених ділянках. Навіть якщо вдасться пробити оборону противника, українцям потрібно ретельно продумувати ці прориви, або їхні війська опиняться під ризиком оточення.

Тож Україна та її союзники повинні підготуватися до того, що контрнаступ принесе доволі незначні перемоги або й гірше. Навіть якщо Україна все-таки перерве сухопутний шлях, немає ніякої гарантії, що Путін сяде за стіл переговорів. Без сумніву він сподівається, що якщо він затягне війну на досить довгий час, то західна підтримка України стане хиткою.

Союзники України не повинні думати, що майбутня битва буде останньою. Дуже ймовірно, що не остання. Коли пил осяде, Україні все одно прийдеться захищати свої здобутки і посилювати свою оборону, щоб ускладнити можливе повторне захоплення земель Росією. Той факт, що повторний наступ Росії навколо Бахмута пройшов так погано, не означає, що всі подібні їхні атаки будуть розбиті так само. Сполучені Штати та Європа повинні чітко дати зрозуміти, що вони підтримують подальші військові дії України.

І щоб стримати Путіна, вони також повинні чітко заявити, що будуть підтримувати Україну ще протягом багатьох років. Чим швидше Захід почне розкривати деталі гарантій безпеки, які він надасть Україні, тим краще. США та Британія (а також Росія) гарантували територіальну цілісність України в 1994 році, а потім нічого так і не зробили, так як Путін нахабно порушив це у 2014 році. Наступні гарантії повинні бути справжніми.

Переклад Мирослави Вишневської

Ben Farmer
**HOW THE TRAUMA OF WAR IS TAKING ITS TOLL
ON UKRAINE'S CHILDREN^{VIII}**

Almost 10m people may be at risk of developing a mental health condition because of the war – and many of those will be children

As a child psychologist, Oksana Sliepova used to work with families affected by Ukraine's Chernobyl nuclear disaster.

For the past eight years, she has instead treated those affected by another disaster striking the country – first Russia's 2014 aggression in the East and then this year's wholesale invasion.

Some of her patients have lost parents, or have mothers or fathers fighting on the frontline. Others have endured artillery barrages against their towns, or had to flee their homes at short notice.

«Now almost every house, every family has been touched by the war, or their relatives are fighting, or have suffered in some way,» said Ms Sliepova at the centre for socio-psychological rehabilitation in Boyarka, a town located to the south of Kyiv.

«A mother who is sending her son to the front for the third time comes to us. One of her sons is 18 years old, and he received serious chemical burns during a battle. Among my friends, everyone is somehow directly related to the war.»

The World Health Organization estimates that as many as one in five people who have experienced war or other conflict in the previous decade will have depression, anxiety, post-traumatic stress disorder, bipolar disorder or schizophrenia.

If that rule of thumb applies to Ukraine, then the United Nations body estimates nearly 10m people may be at risk of developing a mental health condition because of the war. Many of those will be children, who as well as the other burdens borne by adults, also find themselves without school and often isolated from friends.

Scarred by war

In the early stages of the invasion, Russian forces came close to Boyarka as they encroached on the Ukrainian capital. Ms Sliepova fled with family members to Bulgaria, where she witnessed traumatised refugee children.

«When children heard aeroplanes and fireworks, they lay down on the floor and looked for a place to hide, because they were afraid that it was shelling,» she recalled.

With the Russians forced out of Kyiv, she is back in Boyarka holding sessions for families and children and running her Positive youth club. On one Wednesday afternoon earlier this month, children were singing along with a local musician called Eduard «Dilya» Pristupa, who had also recorded audio fairy tales. «This is a good free initiative, parents can turn on these fairy tales to children in bomb shelters while they wait out the danger together,» said Ms Sliepova.

The psychological toll of what is happening may take years to become clear and far longer to be resolved, said Tetyana Pidkova, a clinical psychologist at Okhmatdyt children's hospital in Kyiv. She said: «Generally speaking, now all of us Ukrainians are traumatised, because the war is a trauma not only for children, but also for adults and for all Ukrainians.»

She has treated children traumatised after losing limbs, or after being caught up in fighting and explosions. Her patients often react very differently to adults, she added.

«If adults can immediately react with screams, crying, tantrums, then the child, on the contrary, can withdraw into himself and react inappropriately, that is, it can be laughter or a euphoric reaction.»

Olena Zelenska, Ukraine's first lady, has highlighted the mental toll of the war, telling the World Health Assembly earlier this year that the consequences would remain for decades. She said there was a «battle for the mental health of our people» to help them overcome their grief, shock and stress. She said: «After the things Ukrainians have witnessed under occupation, at the front, in bomb shelters, under shelling and abroad, they need rehabilitation just as much as the physically wounded.»

Бен Фармер ЯК ТРАВМА ВІЙНИ ВПЛИВАЄ НА ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Близько 10 мільйонам людей загрожує розвиток психічних розладів через війну; серед них велика кількість дітей

Оксана Слепова – дитячий психолог, яка раніше працювала з сім'ями, постраждалими внаслідок Чорнобильської аварії в Україні.

Протягом останніх восьми років вона лікує тих, хто постраждав від іншої катастрофи, яка вразила країну – спочатку російської агресії 2014 року на сході, а потім цьогорічного повномасштабного вторгнення.

Деякі з її пацієнтів втратили батьків, або їхні матері чи батьки воюють на передовій. Інші зазнали артилерійського обстрілу в містах, де проживали, або були змушені в стислі терміни залишити свої домівки.

«Тепер майже в кожному будинку, в кожній сім'ї відчули війну – або їхні родичі воюють або постраждали якимось чином», – каже пані Слепова у центрі соціально-психологічної реабілітації у Боярці, містечку на південь від Києва.

«Мати, яка вже втретє відправляє свого сина на фронт, приходять до нас. Один з її синів має 18 років, і він отримав серйозні хімічні опіки під час бою. Серед моїх друзів усі якось прямо пов'язані з війною».

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожен п'ятий з тих, хто пережив війну або інший конфлікт протягом минулого десятиліття, може страждати від депресії, тривожного

розладу, посттравматичного стресового розладу, біполярного розладу або шизофренії.

Якщо цю оцінку застосувати до ситуації в Україні, то тоді за нормами цієї спеціалізованої установи ООН, майже 10 мільйонів людей в країні можуть опинитися під загрозою розвитку психічного розладу через війну. Багато з них будуть діти, які, крім інших проблем, спільних із дорослими, будуть позбавлені навчання в школі і відчуватимуть відчуження від друзів.

Потерпілі від війни

На перших етапах вторгнення, коли російські війська зазіхали на українську столицю, вони підійшли впритул до Боярки. Пані Слепова втекла з сім'єю до Болгарії, де вона побачила травмованих дітей-біженців.

«Коли діти чули звуки літаків і феєрверків, вони лягали на підлогу і шукали, де б сховатися, тому що боялися, що це обстріл», – пригадувала вона.

Коли росіян вигнали з Києва, вона повернулася в Боярку, де проводить сеанси для сімей і дітей і керує молодіжним клубом «Позитив». Якось у середу на початку цього місяця діти співали разом з місцевим музикантом Едуардом Приступою (творчий псевдонім Діля), який також записував аудіоказки. «Це хороша волонтерська ініціатива, тому що батьки можуть вмикати ці казки дітям в укриттях, поки вони разом перечікують небезпеку», — сказала пані Слепова.

Тетяна Підкова, клінічний психолог дитячої лікарні «Охматдит» у Києві, каже, що психологічний вплив того, що відбувається, з'ясовується роками, а розв'язується ще довше. Вона зазначила: «Загалом, зараз ми, українці, всі травмовані, тому що війна – це травма не тільки для дітей, а й для дорослих, для всіх».

Вона лікувала дітей, які постраждали внаслідок втрати кінцівок або потрапляння під обстріли та вибухи. Вона додала, що реакції її пацієнтів-дітей часто дуже відрізняються від реакцій дорослих.

«Якщо дорослі можуть відразу відреагувати криком, плачем, істериками, то дитина, навпаки, може замкнутися в собі й відреагувати неадекватно, наприклад, це може бути сміх або реакція ейфорії».

Олена Зеленська, Перша леді України наголосила, що війна матиме величезний вплив на психіку, заявивши в своєму виступі перед Всесвітньою асамблеєю здоров'я, що наслідки цього будуть відчутні протягом десятиліть. Вона сказала, що йде «боротьба за психічне здоров'я наших людей», щоб допомогти їм подолати горе, шок і стрес. «Після того, що українці пережили в окупації, на

фронті, у бомбосховищах, під обстрілами та за кордоном, вони потребують реабілітації так само, як і фізично поранені».

Переклад Анжели Павлів

Charlotte Higgins

**WHY AM I LEARNING UKRAINIAN? BECAUSE LANGUAGE IS
POLITICAL FOR THE COUNTRY I'VE GROWN TO LOVE^{IX}**

*Speaking the language has become a global symbol of solidarity
with the victims of Vladimir Putin's aggression*

Last autumn, I started to learn Ukrainian. After a reporting trip to the country, I felt that on my return, I really should try to be less than totally linguistically helpless. The Ukrainian Institute in London offers group and individual lessons remotely with highly qualified teachers but, perversely perhaps, I decide I would like to learn from an instructor based in the country itself. I am recommended a friend of a friend, an internal refugee from the capital now living in Ivano-Frankivsk, western Ukraine.

Olya Makar, who manages to make her Zoom lessons fun and exacting, is carrying on her work despite many setbacks. Owing to Russian missile strikes on the country's energy infrastructure, she has electricity only for three two-hour blocks a day – supposedly according to a schedule, but one that can shift unexpectedly – and a patchy internet connection. We reluctantly have to cancel a couple of sessions. Like most Ukrainians I have met, she greets such problems with bracing realism; things could easily get more difficult, she says. «After each attack it's getting worse and worse,» she says. «But we will find new ways to adapt.» I also tune into the Ukrainian Lessons podcast, in which a cheerful and charming voice belonging to teacher Anna Ohoiko guides me through the early steps of learning a language: saying hello, describing family, and eating out. The first seasons of the podcast were made in 2016, and there's a bittersweet feeling in them of time-travelling to a different Ukraine, with Ohoiko describing carefree trips to the market and her favourite park in Kyiv – which was hit by Russian cruise missile attacks when I was in the city this October.

Then there is the language app, Duolingo, which, to my surprise, has a Ukrainian course. I imagined Duolingo Ukrainian may be something of a minority sport – but last month, the app's data crunchers reported that it was Duolingo's fastest-growing language of the year in the UK, with users rising by 1,254% – and that it had grown

by a remarkable 2,229% in the Republic of Ireland. In the UK, there was a spike for Ukrainian learning in February and March, and then another in May, when the system finally spluttered into gear and Ukrainians began to arrive in substantial numbers, the curve in the graph a reflection of the inefficiency of Britain's refugee scheme.

The overall trend is similar in other countries receiving refugees – Poland, Germany, the Netherlands and the Czech Republic all saw spikes in Ukrainian learning this year. But there have been sharp rises in Japan, Vietnam and Latin America too, and «in just about every country on Earth» that uses the app, according to Cindy Blanco, one of Duolingo's learning scientists, many of them receiving few or no refugees. Around the world, 1.3 million people started learning the language on Duolingo in 2022, she says.

In short: people across the globe have been learning Ukrainian to express their solidarity with the victims of Vladimir Putin's aggression. At the same time, the growth of Russian has slowed, which, in relation to the rate of uplift in app users overall, amounts to a decline. In a delicious irony, Vladimir Putin himself is behind this extraordinary own goal in soft diplomacy terms, since he is indirectly responsible for the very presence of the Ukrainian language on the app: in 2014, in the wake of Russia's occupation of Crimea, the US's Peace Corps withdrew its volunteers from the country, freeing up some of the staff to pursue individual projects. It was one of them, Iryna Krupska, who worked with Duolingo to develop a Ukrainian course, as well as an English course for Ukrainian speakers.

There are many reasons to learn a language: school, university, work, relationships, ancestry, the prospect of holidays and travel. Sometimes, though, the reason is political, since language and politics walk in lock step. Ukrainian was audible in TV footage of the invasion; it was heard when President Volodymyr Zelenskiy's daily addresses were broadcast round the world. It became swiftly clear for those following the war that the language itself was at stake in the conflict. Putin's obsession with Ukraine hangs on his false conviction that the country exists only as an appendage of Russia and has no identity of its own; many Ukrainians have been dropping Russian in favour of speaking Ukrainian as a symbol of resistance.

Ohoiko tells me she's seen numbers for her podcast surge – by 600% on Spotify, for instance, while her Ukrainian Lessons' Facebook group has grown from having a couple of thousand active users before February's invasion to 10,000 now. When I confess to her that a small part of me feels Russian would be a more «useful» language to learn, more adaptable to many countries in the former Soviet Union, she tells me that one of the main reasons she set up her podcast was her

certainty that Russian would enter a long-term decline, in her country and others.

«I've always felt that it has been a generational question,» she says. «I always hoped that when I was old and retired, and Ukraine was developing towards democratic values and European integration, that Russian wouldn't be as strong as it used to be in Ukraine. Since independence there has been a slow move towards Ukrainian, but now it's become much faster.»

Ukrainian is not straightforward for those who do not already speak a Slavic tongue. I myself am under no illusions: if I can say a few words and order my dinner in Ukrainian, I'll be doing just fine. But in my case too, studying the language goes way beyond the practical. It makes me feel a connection with friends in Ukraine, and draws me towards a cultural landscape I've been reporting on. I feel closer to the country when I practise the language, whether it's because of my teacher's struggles to keep going with her work, or Ukrainian Lessons' social media posts highlighting vocabulary that, says Anna Ohoiko, «we are hearing every day on the news and matter a lot to us now – words for air raids and missiles, different types of weapon, ways of describing the energy crisis».

I feel small shots of triumph, too – when, for instance, I read my first poem in Ukrainian, Vasyl Symonenko's glorious *You know that you are human?* (and I feel a chill when I learn he died in 1963 aged 28, after being beaten up by police). One day, though, I want to be one of those who learn in order to increase their pleasure in holidaying in a perfectly normal country – when I can raise a glass of Ukrainian red wine, *червоне вино*, on the peaceful shores of the Black Sea.

Шарлотта Хіггінс

ЧОМУ Я ВИВЧАЮ УКРАЇНСЬКУ? ТОМУ ЩО МОВА Є ВАЖЛИВОЮ ДЛЯ КРАЇНИ, ЯКУ Я ПОЛЮБИЛА

*Розмовляти українською мовою стало світовим символом
солідарності з постраждалими від путінської агресії*

Минулої осені я почала вивчати українську мову. Під час журналістського відрядження в Україну я усвідомила, що варто докласти зусиль, щоб позбутися цілковитої безпорадності в мовному плані. Український інститут у Лондоні пропонує групові та індивідуальні дистанційні заняття з висококваліфікованими викладачами, але, як не дивно, я вирішила, що хотіла б навчатися

у викладача, який перебуває в самій Україні. І ось мені рекомендують подругу подруги, внутрішню переселенку зі столиці, яка зараз живе в Івано-Франківську, що на заході України.

Оля Макар, якій вдається робити свої уроки в Zoom одночасно веселими і цікавими, продовжує викладати попри численні перешкоди. Через російські ракетні удари по енергетичній інфраструктурі країни вона має доступ до електропостачання лише протягом трьох двогодинних блоків на день (все ніби за графіком, але він може несподівано зміщуватися), а ще нестабільний інтернет-зв'язок. Тому ми змушені були скасувати кілька занять.

Як і більшість українців, з якими я зустрічалася, вона сприймає такі проблеми з обнадійливим реалізмом: за її словами, ситуація може швидко стати ще складнішою. «Після кожного нападу стає все гірше і гірше», – каже вона. «Але ми знайдемо нові способи адаптації». Я також налаштовуюся на подкаст «Уроки української», в якому веселий і чарівний голос вчительки Анни Огойко допомагає мені пройти перші кроки вивчення мови: привітатися, розповісти про сім'ю та замовити обід. Перші сезони подкасту були записані у 2016 році, і в них є гірко-солодке відчуття подорожі в часі до зовсім іншої України, коли Огойко описує безтурботні походи на ринок та її улюблений парк у Києві, котрий постраждав від російських крилатих ракет, коли я перебувала в місті в жовтні цього року.

Крім того, є мовний додаток Duolingo, який, на моє здивування, має курс української мови. Я уявляла, що українська мова в Duolingo може бути чимось на кшталт «спорту для меншин», але минулого місяця аналітики додатку повідомили, що українська мова стала найбільш стрімко зростаючою мовою Duolingo у Великій Британії: кількість користувачів зросла на 1254%, а в Республіці Ірландія вона зросла на приголомшливі 2229%. У Великій Британії сплеск вивчення української мови припав на лютий і березень, а потім ще один – на травень, коли система нарешті запрацювала, й українці почали масово прибувати в країну; ця крива на графіку демонструє недостатню ефективність британської системи прийому біженців.

Загальна картина в інших країнах, що приймають біженців, схожа – Польща, Німеччина, Нідерланди та Чехія цього року зафіксували сплеск у вивченні української мови. Однак, за словами Сінді Бланко, однієї з науковців-розробників Duolingo, різке зростання відбулося також у Японії, В'єтнамі та Латинській

Америці, і «майже в кожній країні на Землі», яка використовує додаток, причому багато з них приймають незначну кількість біженців або взагалі не приймають їх. За її словами, у 2022 році 1,3 мільйона людей по всьому світу почали вивчати українську на Duolingo.

Одним словом, люди по всьому світу вивчають українську мову, щоб висловити свою солідарність з жертвами путінської агресії. У той же час зростання російської мови сповільнилося, що в порівнянні з темпами зростання кількості користувачів додатків в цілому означає падіння. За дивовижною іронією долі, за цією незвичайною метою в термінах м'якої дипломатії стоїть сам Володимир Путін, який непрямо несе відповідальність за саму присутність української мови в додатку: у 2014 році, після окупації Криму Росією, американський Корпус Миру відкликав своїх волонтерів з країни, і частина звільненого персоналу взялася за реалізацію індивідуальних проєктів. Саме одна з волонтерок, Ірина Крупська, працювала з Duolingo над розробкою курсу української мови, а також курсу англійської мови для україномовних.

Існує багато причин вивчати мову: школа, університет, робота, стосунки, родинні зв'язки, можливість відпочити та помандрувати. Однак іноді причина є політичною, адже мова і політика йдуть пліч-о-пліч. Українську мову можна було почути в телевізійних сюжетах про російське вторгнення, вона звучала в щоденних зверненнях президента Володимира Зеленського, які транслювалися по всьому світу. Для тих, хто стежив за війною, швидко стало зрозуміло, що на кону в цьому конфлікті стоїть сама мова. Одержимість Путіна Україною ґрунтується на його хибному переконанні, що країна існує лише як придаток Росії і не має власної ідентичності; багато українців відмовляються від російської мови на користь української як символу спротиву.

Огойко розповіла мені, що кількість її подкастів різко зростає – наприклад, на 600% на Spotify, а група «Уроки української» у Facebook збільшилася з кількох тисяч активних користувачів до лютневого вторгнення аж до 10000 користувачів зараз. Коли я зізналася їй, що певна частина мого «я» вважає російську мову більш «корисною» для вивчення, більш пристосованою для багатьох країн колишнього Радянського Союзу, вона відповіла, що однією з головних причин, чому вона створила свій подкаст, була впевненість у довгостроковому занепаді російської мови як в Україні, так і в інших країнах.

«Я завжди відчувала, що це питання поколінь», – каже вона. «Я завжди сподівалася, що коли стану старшою і вийду на пенсію, а Україна розвиватиметься в напрямку демократичних цінностей та європейської інтеграції, російська мова втратить свої позиції в Україні. З часів незалежності спостерігався повільний рух у напрямку переходу на українську мову, але зараз він набагато пришвидшився».

Українська мова не є простою для тих, хто не володіє іншими слов'янськими мовами. Я сама не маю жодних ілюзій: якщо я зможу сказати кілька слів і замовити обід українською, то у мене все буде добре. Але і в моєму випадку вивчення мови виходить далеко за рамки лише практичного застосування. Це допомагає мені відчути зв'язок з друзями в Україні, а також наближає мене до культурного простору, про який я пишу статті. Я відчуваю себе ближчою до країни, коли практикую мову, чи то завдяки зусиллям моєї вчительки, яка намагається продовжувати свою роботу, чи завдяки постам «Уроків української» в соціальних мережах, які висвітлюють лексику, яку, за словами Анни Огойко, «ми чуємо щодня в новинах, і яка зараз має для нас велике значення – слова, що позначають повітряні удари і ракети, різні види зброї, способи опису енергетичної кризи».

Я також відчуваю маленькі спалахи піднесення – коли, наприклад, читаю свій перший вірш українською мовою, славетний «Ти знаєш, що ти – людина?» Василя Симоненка (і я відчуваю мороз по шкірі, коли дізнаюся, що він помер у 1963 році у віці 28 років, після побиття в міліції). Однак в майбутньому я хочу стати однією з тих, хто вивчає мову, щоб насолодитися відпочинком в абсолютно звичайній країні, коли я зможу підняти келих *chervone vuno* – українського червоного вина на мирному березі Чорного моря.

Переклад Ірини Осадчук

Craig Hooper

**UKRAINE'S SHIFT TO A NEW NATO ARSENAL
IS UNPRECEDENTED-AND INEVITABLE^x**

Defending your country is hard enough. Managing to defend yourself while shifting from Russian-derived heavy weaponry to an unfamiliar arsenal of Western howitzers, armored vehicles, and NATO-standard ammunition is even harder. To survive, everything from training to supply chains must change—and all while under combat.

That is the task ahead for Ukraine. And it hasn't been done before.

The logistical challenge is immense. Western ammunition and other military consumables are incompatible with most Russian-designed heavy weapons. So, once the transition to Western weapons—rockets, grenades, artillery, tank guns, mortars, and medium caliber weapons—gets started, Ukraine soldiers will be unable to grab a box of Western ammunition off a truck to use it in a Russian cannon—the sizes are entirely different. But the logistical streams for both the old and new weapon systems will need to continue getting the right supplies to the right places in Ukraine's fast-moving battlefield.

It just gets tougher from there. The more complex the platform, the harder the transition. Western tanks run on different fuels, operate on different maintenance cycles, and even use different tools in the garage.

It's a big deal—and tough to pull off successfully even in peacetime.

Right now, Ukraine soldiers making do with «old-stye» Russian munitions and platforms. To keep the fight going, old Warsaw Pact countries, are donating whatever remaining Russian-derived weapons systems, ammunition, or other still-serviceable gear. Anything that might still work with Ukraine's arsenal of Russian-sourced heavy weaponry is getting dusted-off and sent to the Ukraine frontier. But these antiques, often stored under dubious conditions, are in finite supply.

In Ukraine, ammunition and other military consumables are running low. The West's ability to support Russian-sourced equipment is already very limited, and the handful of Eastern European weapons manufacturers that may still make Russian-compliant ammunition and spare parts are probably pushing hard to break production records.

New sources of supply are unlikely. Even though the war has made the production of legacy Russian-caliber ammunition and spare parts a profitable endeavor, it makes little sense to expand production capabilities for Russian-sourced heavy weaponry. Once Ukraine runs

out of their hard-pressed fleet of T-64, T-72, and T-80 tanks, that's the end of Western demand for Russian-caliber tank ammunition. The moment Ukraine fires out the last barrels of their 152mm and 122mm howitzers, that's pretty much it.

Ukraine has few options. At some point, the West will have no more Russian-sourced weaponry to offer. As the war continues, Ukraine must adopt Western weapon systems, making the transfer in midst a pitched and desperate fight.

Re-Arming Is A Big Challenge:

Over the past decade, as former Communist-aligned countries joined NATO, a lot of work went into understanding how the legacy military forces in the Czech Republic, Hungary, Poland, Bulgaria, and other former "Eastern Block" countries would gradually adopt the West's interoperable weapons.

Those studies need to be dusted off. Back then, NATO realized it is an enormous undertaking to adjust everything in an arsenal—to resolve Army ammunition differences alone, the new NATO members had to swap out or update almost ninety different weapon systems.

Given the effectiveness of Stinger, Javelin and other portable missile systems in Ukraine, wider public may not understand the challenge ahead. In reality, Ukraine's rapid adoption of an array of NATO-standard anti-tank rockets was something of an anomaly, successful because most Western anti-tank weapons are semi-disposable or "one-and-done" platforms—where the user can fire the anti-tank missile or grenade, throw away the expended missile tube and reach for another one. To get these into battle, Ukraine needed little training, support, or maintenance infrastructure, and the missiles could be thrown into the fight so rapidly that Russia had little time to change tactics.

Ukraine managed the shift well. But it only gets harder. Western donations of basic infantry weapons have hinted at the more complex mission ahead. While older, Russian-era machine guns may be able to be cleaned with little more than Coca-Cola and a rag, a move to a modern NATO rifle or machine gun means that soldiers must learn different firing profiles and adopt new maintenance practices—all while setting up new ammunition and spare-parts supply chains.

It just keeps getting harder.

The present challenge is for donor states to maximize the time available before Ukraine's older systems deteriorate, run out of ammunition, or consume some other key consumable. Take artillery—something that Ukraine has employed to good effect on the battlefield. Right now, Ukraine is largely dependent on Russian-derived howitzers and Russian-sized 152mm or 122mm ammunition. If more

ammunition is unavailable, once existing ammunition stockpiles run out, Ukraine's artillery—and all the support networks Ukraine has developed to keep those guns in the fight—will be useless.

To keep fighting, Ukraine's artillery forces must move to Western-standard 155mm guns and adopt the West's sophisticated artillery targeting systems. That's not something that can be done overnight.

The first tentative efforts are under way. The White House announced a transfer of 18 basic 155mm artillery pieces and a hefty 40,000 rounds of 155mm ammunition, as well as AN/TPQ-36 counter-artillery radar systems on April 13, setting the stage for a wholesale refresh of Ukraine's artillery and targeting infrastructure. Training will start over the next few days. But the real trick will be to build upon this initial capability quickly, so the new guns can appear at the front in large enough numbers to make a real difference right away.

Build A Foundation And Pour In Aid:

In mechanized warfare, trickling a few new capabilities into a fight is a distraction. In World War II, brand-new super-tanks, jets and other fancy gear that got introduced to the battlefield too quickly would break down, get captured, or, by exposing themselves to the opposition, reduce their tactical effectiveness.

Ukraine faces a similar challenge today. Ukraine's battlefield needs are urgent, but all the new heavy weapons arriving in Ukraine are more effective when introduced to a fight in mass, with sufficient support to fully unlock all the new weapon's potential. Given the public announcement that the first battery of NATO-ready 155mm cannons is arriving, other smart Western arsenals are busy dusting off their older artillery systems, quietly preparing to get as many NATO-standard howitzers and ammunition as possible into Ukrainian hands over the coming months. The goal is to make Russian forces contend an entirely new artillery force, with new capabilities and deadly tactics.

The West knows that, from previous NATO conversion efforts, complex platforms are going to enter the fight. Beyond howitzers, it is time for the West to determine what other available high-tech tools Ukraine may require and start develop a foundation for them right now. It is slowly happening; the 200 M113 Armored Personnel Carriers, included in the current aid package allows Ukraine a first step towards getting older NATO-standard tanks and armored personnel carriers. The current aid package also allows the West to better understand how contractor support, required to fully leverage certain technical aspects of various military items, might work in the future Ukraine battlefield.

Ukraine's dire circumstances aside, there is some irony here. As Russia digs in, fighting to keep Ukraine from joining NATO, Ukraine's military is set to undergo one of the fastest conversions to a NATO-

standard arsenal in modern history, transforming, under military assault, into a de-facto NATO member whether Russia's President, Vladimir Putin, likes it or not.

By continuing the war and continuing to fight, Ukraine's status as a NATO member is inevitable.

Крейг Хупер

ПЕРЕХІД УКРАЇНИ ДО НОВОГО АРСЕНАЛУ НАТО Є БЕЗПРЕЦЕДЕНТНИМ І НЕМИНУЧИМ

Захищати свою країну досить важко. Намагатися захищати країну і водночас переходити від важкого озброєння російського виробництва до нового арсеналу західних гаубиць, броньованої техніки та боєприпасів за стандартами НАТО ще важче. Щоб вижити, все повинно змінитися – починаючи з навчання і до ланцюгів постачання – і все це під час військових дій.

Таке завдання стоїть сьогодні перед Україною. І раніше цього не робилося.

Логістичний виклик величезний. Західна амуніція та інше озброєння несумісні з більшістю важкого озброєння радянського виробництва. Отож, коли почнеться перехід на західне озброєння – ракети, гранати, артилерію, танкові гармати, міномети та зброю середнього калібру, – українські військові не зможуть просто взяти під руку ящик з вантажівки з західною амуніцією, щоб використати його проти російських гармат – розміри абсолютно різні. Проте логістичні потоки вирішуватимуть проблему поставок як для старих, так і для нових систем озброєння у потрібні місця на швидкоплинне українське поле бою.

Тут стає складніше. Чим складніша платформа, тим тяжчий перехід. Західні танки працюють на різному паливі, мають різні цикли обслуговування і до того ж використовують різні інструменти в ремонті.

Це велика справа, яку важко завершити успішно навіть у мирний час.

Наразі українські солдати користуються «старими» російськими боєприпасами та платформами. Для продовження боротьби колишні країни Варшавського договору доставляють будь-які залишки російських систем озброєння, боєприпасів, чи іншої амуніції, яке все ще придатне до експлуатації. Все, що ще може працювати з українським арсеналом важкого озброєння, відправляється до українського кордону.

Але цей антикваріат, що часто зберігається в неналежних умовах, є обмеженим.

В Україні закінчуються боєприпаси та інші матеріали озброєння. Здатність заходу підтримувати російське обладнання дуже обмежена, і та часточка східноєвропейських виробників зброї, які все ще можуть постачати боєприпаси та запасні частини, які відповідають старим вимогам, ймовірно дуже наполегливо намагаються побити виробничі рекорди.

Переозброєння є великим викликом

Останніми десятиліттями, коли колишні комуністичні країни приєдналися до НАТО, багато роботи було витрачено саме на те, щоб зрозуміти, як колишні збройні сили Чехії, Угорщини, Польщі, Болгарії та інших колишніх країн «Східного блоку» поступово перейматимуть західні стандарти і зброю.

На ці дослідження треба подивитись реально. В НАТО зрозуміли, що налагодити все в арсеналі є величезною роботою, і щоб усунути самі лише розбіжності в армійських боєприпасах, нові члени НАТО повинні були замінити або оновити майже дев'яносто різних систем зброї.

Враховуючи ефективність в Україні таких переносних ракетних комплексів як «Стінгер», «Джавелін» та інших, громадськість може не розуміти виклику, який стоїть попереду. Реально швидке прийняття Україною масиву протитанкових ракет за стандартом НАТО було чимось на кшталт успішної аномалії, оскільки більшість західної протитанкової зброї є одноразовими платформами, де користувач може стріляти ракетою чи гранатою, запускати відпрацьовану ракету та тягнутися за іншою. Щоб пустити це в хід, українцям треба було небагато навчання, підтримки та інфраструктури задля обслуговування, і ракети можна було б кинути в бій так швидко, що Росія не мала б часу змінити тактики.

Україна з цим добре впоралась. Проте стає все важче.

Західні подачі основної піхотної зброї дають натяк на те, що попереду більш складна місія. У той час як старіші кулемети російської епохи, можливо, можна чистити лише кока-колою та ганчіркою, перехід до сучасної гвинтівки НАТО чи кулемета означає, що солдати повинні вивчити різні профілі стрільби та прийняти нові методи обслуговування – все це при налагодженні нових ланцюгів постачання боєприпасів та запасних частин.

Це стає все важче.

Сьогоднішнє завдання держав-донорів полягає в тому, щоб максимізувати доступний час до того як старі українські системи зіпсуються, закінчатся боєприпаси або використаються інші

ключові затратні матеріали. Візьмемо артилерію – те, що Україна добре застосувала на полі бою. На даний момент Україна значною мірою залежить від російських гаубиць і російських боєприпасів калібру 152 або 122 мм. Якщо більше боєприпасів буде недоступно, коли наявні запаси боєприпасів вичерпаються, українська артилерія та всі допоміжні зв'язки, які Україна розробила, щоб підтримувати цю зброю в бою, стануть марними.

Для того щоб продовжувати бойові дії, українська артилерія повинна перейти на 155-мм гармати західного зразка та взяти на озброєння сучасні західні артилерійські системи наведення. Це не те, що можна зробити лише за одну ніч.

Тривають перші спроби. 13 квітня Білий дім оголосив про передачу 18 базових 155-мм артилерійських знарядь і 40000 снарядів калібру 155 мм. а також протиартилерійських радіолокаційних систем АТР0-36, створивши основу для повного оновлення української артилерії. Навчання розпочнеться найближчими днями. Але справжня хитрість полягатиме в тому, щоб швидко розвинути цю початкову здатність, щоб нова зброя могла з'явитися на фронті у досить великій кількості та одразу змінити ситуацію.

Створити основу та надати допомогу:

У механізованій війні використання кількох нових хитростей у бою відволікає увагу. Під час Другої світової війни абсолютно нові супер танки, реактивні літаки та інше модне спорядження, яке занадто швидко потрапляло на поле бою, виходили з ладу, потрапляло в полон або, наражаючись на опозицію, знижувало свою тактичну ефективність.

Насьогодні, Україна стоїть перед подібним викликом. Потреби України на полі бою є невідкладними, проте все нове тяжке озброєння, яке надходить в Україну є більш ефективним, коли воно вводиться у масовий бій з достатньою підтримкою, щоб повністю розкрити весь потенціал нової зброї. Враховуючи публічне оголошення про надходження першої батареї готових до НАТО 155-мм гармат, інші західні арсенали зайняті тим, що очищають від пилу свої старі артилерійські системи, тихо готуючись подати в руки України якомога більше гаубиць і боєприпасів за стандартами НАТО. Мета полягає в тому, щоб змусити російські сили протистояти абсолютно новій артилерії з новими можливостями та смертоносною тактикою.

Захід знає, що на основі попередніх зусиль НАТО, складні платформи збираються вступити у бій. Крім гаубиць настав час Заходу визначити, які ще доступні високотехнологічні інструменти можуть знадобитися Україні і почати розробляти основу для них

саме зараз. Це відбувається повільно: 200 бронетранспортерів М113, включених по поточного пакету допомоги дозволяє Україні зробити перший крок до отримання старих танків і бронетранспортерів НАТО. Поточний пакет допомоги також дозволяє Заходу краще зрозуміти, як підтримка союзників необхідна для повного використання певних технічних аспектів для різних військових предметів, які можуть працювати на полі бою в майбутньому в Україні.

Не дивлячись на жахливі обставини подій в Україні тут є певна іронія. У той час, як росія віддає максимум зусиль борючись за те, щоб Україна не приєдналася до НАТО, українська армія збирається піддатися одному з найшвидших перетворень на арсенал стандартів НАТО в сучасній історії, перетворюючись під час військового нападу, на де-факто члена НАТО, незалежно від того, чи це подобається президенту Росії Володимиру Путіну, чи ні.

Продовжуючи участь у цій війні і продовжуючи боротися, Україна доводить, що її статус як члена НАТО є неминучим фактом.

Переклад Ангеліни Федорової

Alfred Edward Housman

The lads in their hundreds to Ludlow come in for the fair,
There's men from the barn and the forge and the mill and the fold,
The lads for the girls and the lads for the liquor are there,
And there with the rest are the lads that will never be old.

There's chaps from the town and the field and the till and the cart,
And many to count are the stalwart, and many the brave,
And many the handsome of face and the handsome of heart,
And few that will carry their looks or their truth to the grave.

I wish one could know them, I wish there were tokens to tell
The fortunate fellows that now you can never discern;
And then one could talk with them friendly and wish them farewell
And watch them depart on the way that they will not return.

But now you may stare as you like and there's nothing to scan;
And brushing your elbow unguessed-at and not to be told
They carry back bright to the coiner the mintage of man,
The lads that will die in their glory and never be old.

Альфред Едвард Хаусман

У Ледло на ярмарок сотнями хлопці йдуть:
З конюшень і з кузень, з кошар і з млинів є між ними,
Що прагнуть дівчат лиш, і що тільки випивки ждуть;
І є також ті, що ніколи не стануть старими.

Тут є від прилавка й від воза, з містечка й сільця,
Статечних багато і мужніх немало б ви стріли,
І багато з них щирі душею і гарні з лиця,
І лиш кілька цю силу й красу донесуть до могили.

Хотів би, щоб стали за друзів і ви їх вважать,
Цих хлопців веселих, з якими б могли розминутися,
І, з ними прощаючись, щастя й удач побажать,
І дивитись, як в путь вирушають, щоб вже не вернутися.

Якщо ж не наважився, то просто на них ще раз глянь,
І ліктем торкнись ненароком – такі не обмануть, –
Із них лиш монету найвищої проби чекань! –
Що юними вмруть і старими ніколи не стануть.

Переклад Віктора Марача

**John Lennon & Yoko Ono
HAPPY XMAS (WAR IS OVER)**

So this is Christmas
And what have you done?
Another year over
A new one just begun
And so this is Christmas
I hope you have fun
The near and the dear ones
The old and the young
A very Merry Christmas
And a Happy New Year
Let's hope it's a good one
Without any fear

And so this is Christmas (ooh)
For weak and for strong (ooh)
For rich and the poor ones (ooh)
The war is so long (ooh)
And so happy Christmas (war is over)
For black and for white (if you want it)
For yellow and red ones (war is over)
Let's stop all the fight (now)

A very Merry Christmas
And a Happy New Year
Let's hope it's a good one
Without any fear

And so this is Christmas (ooh)
And what have we done? (Ooh)
Another year over (ooh)
A new one just begun (ooh)
And so happy Christmas (war is over)
We hope you have fun (if you want it)
The near and the dear ones (war is over)
The old and the young (now)

a very Merry Christmas
(And a Happy New Year) ooh, oh
(Let's hope it's a good one) it' a good, it's a good one
Without any fear

And so this is Christmas (war is over)
And what have we done? (If you want it)
Another year over (war is over)
A new one just begun (now)

**Джон Леннон та Йоко Оно
«ІЗ РІЗДМ ВСІХ (ГОДІ ВЖЕ ВОЄН)»^{XI}**

Це вечір Різдвяний
Як справи у вас?
Старий рік позаду
І новий розпочавсь
Це вже вечір Різдвяний
Тож збудь гарно час!
Найближчі й кохані
В літах й колисках

Тоді – із Різдвом всіх!
А там – й Новий Рік
Хай буде хорошим
Без жодних страхів

Це вже вечір Різдвяний (ооо)
Хистким й силунам (ооо)
Для вбогого й пана (ооо)
Задовга війна (ооо)
Світлий вечір Різдвяний (годі вже воєн)
Для чорних і білих (якщо зможем)
Для жовтих й багряних (годі вже воєн)
Спинімо насилля (вже)

Тоді – із Різдвом всіх!
А там – й Новий Рік
Хай буде хорошим
Без жодних страхів

Це вечір Різдвяний (ооо)
Як справи у нас? (Ооо)
Старий рік позаду (ооо)
І новий розпочавсь (ооо)
Це вже вечір Різдвяний (годі вже воєн)

Тож збудь гарно час! (Якщо зможем)
Найближчі й кохані (годі вже воєн)
В літах й колисках (вже)

Тоді – із Різдвом всіх!
(А там – й Новий Рік) ооо, оо
(Хай буде хорошим) буде хай, він хороший
Без жодних страхів

Це вечір Різдвяний (годі вже воєн)
Як справи у вас? (Якщо зможем)
Старий рік позаду (годі вже воєн)
І новий розпочавсь (вже).

Переклад Марії Панасюк

Yoko Ono
50 YEARS AGO, JOHN AND I HAD THE IDEA
TO DO THE «WAR IS OVER!»

50 years ago, John and I had the idea to do the «WAR IS OVER! (If you want it)» campaign.

The experience and the memory of war was deeply imbedded in both our minds, and had become the springboard for our efforts to speak out for world peace. We did the «Bed-In for Peace», unaware of the fact that we made our beds then, for life. Pairs of Acorns were sent to all heads of States of the world, asking them to be planted for Peace. «WAR IS OVER! (If you want it)» billboards were placed in main cities of several countries. We announced the birth of a Nutopian nation: a conceptual country anybody could join and be the ambassador of. Our white flag, and ordinary bed-sheet, symbolized a surrendering to Peace. «Give Peace A Chance» was our chant. «Imagine» was our anthem and a song of prayer. «Imagine all the people living life in peace.» This was a song asking people to imagine, to visualize, and realize our future. It was especially important that it was asking people to use the power of their own minds to make things happen.

The days of one hero building a castle for all of us are over. Our world is getting too complex for that. Now we need each of us to be a hero. The human race realized its dreams and innermost desires by wishing together. Sometimes, we got sidetracked and listened to destructive powers within us. When you read the history of the last century, you wonder how we ever survived its violent events. We did.

And I am sure we will. They say the darkest hour is just before the dawn.

The road to Peace has been longer than John and I hoped it would be, but sitting here today as I write this, I can still see it waiting for us just over the horizon. Waiting for us to realize it's already there.

love, yoko

Йоко Оно

50 РОКІВ ТОМУ У НАС З ДЖОНОМ ВИНИКЛА ІДЕЯ ПРОВЕСТИ КАМΠΑНІЮ «ГОДІ ВЖЕ ВОЄН!»^{XII}

50 років тому у нас з Джоном виникла ідея провести кампанію «ГОДІ ВЖЕ ВОЄН! (Якщо зможем)».

Пережите під час війни і спогади про неї глибоко вкоренилося у підсвідомості нас обох і стало плацдармом для наших зусиль виступати за мир у всьому світі. Ми зробили акцію «У ліжку заради Миру», не підозрюючи про те, що застеляли тоді свої ліжка на все життя. Двійко жолудів були розіслані всім головам держав світу з проханням висадити їх в ім'я Миру. Білборди, що промовляли «ГОДІ ВЖЕ ВОЄН! (Якщо зможем)» були розміщені у великих містах декількох країн. Ми сповістили про зародження нутопічної нації – концептуальної країни, до якої будь-хто зможе приєднатися та бути її уповноваженим послом. Наш білий прапор і звичайна постільна білизна символізували капітуляцію перед Миром. «Дайте Миру шанс!» скандували ми. Пісня «Imagine» («Уявіть») стала нашим гімном і молитвою. «Уявіть, що всі люди живуть у мирі». Це була пісня, яка закликала людей уявити, візуалізувати та втілити наше майбутнє. Особливо важливим було заохочувати людей використовувати силу власного розуму, аби справа зрушила з місця.

Минули часи самотнього героя, що будував замок для усіх нас. Наш світ стає заскладним для цього. Тепер нам потрібно, щоб героєм був кожен з нас. Людство втілювало свої мрії та найпотаємніші бажання, прагнучі чогось спільно, разом. Іноді ми збивалися на манівці й шли за покликом руйнівних сил всередині нас. Коли читаєш історію минулого століття, то дивуєшся, як ми взагалі пережили його жорстокосерді події. Ми впоралися. І я певна, що ми впораємося іще раз. Кажуть, найтемніша година настає перед світанком.

Дорога до Миру триває довше, ніж життя Джона, і я передчувала, що так і буде. Але, сидячи тут сьогодні, коли я пишу

це, я все ще бачу, як він чекає на нас прямо за горизонтом. Чекає,
поки ми зрозуміємо, що ми вже на місці.

люблю, Йоко

Переклад Марії Панасюк

Måneskin
GASOLINE

«We've been writing a lot of music these past few months, so of course this whole ... insane situation with Ukraine really affected us. We just felt like we could do something to use our privilege and the people who look up to us to stand for what's right, and make some people feel helped and understood. We want to raise our voice for something that's meaningful. It just came pretty naturally because we felt the urge to do it while we were writing and this thing really affected us, as it has everyone. We just felt the need to talk about it.»

— Victoria De Angelis, *Måneskin*.

You're nothing but gasoline
Starting fires since seventeen
Silver spoon in daddy's jeans
(You go four, three, two, one, count it, count it down)
Mister in a stolen dress
You're so dark but you paint it red
Soaking wet in your golden bed
(You go four, three, two, one, count it, count it down)

How are you sleeping at night?
How do you close both your eyes?
Living with all of those lives
On your hands?

Standing alone on that hill
Using your fuel to kill
We won't take it standing still
Watch us dance

How are you sleeping at night?
How do you close both your eyes?
Living with all of those lives
On your hands?

Standing alone on that hill
Using your fuel to kill
We won't take it standing still
Watch us dance

We're gonna dance on gasoline
We're gonna dance on gasoline
We're gonna dance on gasoline

Your ego is dangerous
Your own blood is losing trust
With neighbours left in the dust
(You go four, three, two, one, count it, count it down)
Sitting on a stolen throne
Playing god with a heart of stone
The whole world is waiting for you to go
Down, down, down, counting, fucking down

How are you sleeping at night?
How do you close both your eyes?
Living with all of those lives
On your hands?

Standing alone on that hill
Using your fuel to kill
We won't take it standing still
Watch us dance

How are you sleeping at night?
How do you close both your eyes?
Living with all of those lives
On your hands?

Standing alone on that hill
Using your fuel to kill
We won't take it standing still
Watch us dance

We're gonna dance on gasoline
We're gonna dance on gasoline
We're gonna dance on gasoline
We're gonna dance on gasoline
We're gonna dance on gasoline

Măneskin
БЕНЗИН XIII

«Останні декілька місяців ми писали багато музики, тому, звісно, вся ця ... божевільна ситуація з Україною дійсно вплинула на нас. Ми просто відчували, що можемо щось зробити, використати наш вплив та відстоювати те, що є правильним. Заради тих людей, які взоруються на нас, і заради того, щоб дати певним людям відчуття допомоги та розуміння. Ми хочемо виступити із підтримкою чогось значущого. Це сталося досить природно, ми відчули імпульс під час написання музики, і ця ситуація справді вплинула на нас, як і на всіх. Ми просто відчували потребу висловитися».

— Вікторія де Анджеліс, *Măneskin*.

Ти й сам весь, як той бензин
Ще з юнацтва на розлив
Акцій таткових портфель
(Лічиш: три, два, один. Лік веди, добре веди)
В чужих сукнях мсьє-модель
Темний сам, і все обагровив
Впрів аж — на золотім одрі
(Лічиш: три, два, один. Лік веди, добре веди)

Як тобі спиться вночі?
Ще можеш зімкнути очі?
Із цим гріхом живучи
За душею?

З кручі не кинься вниз
Нафти смертельний пирск
В наш танець – навісних –
Оком впершись

Як тобі спиться вночі?
Ще можеш зімкнути очі?
Із цим гріхом живучи
За душею?

З кручі не кинься вниз
Нафти смертельний пирск
В наш танець – навісних –
Оком впершись

На твоїм бензині наш танок
На твоїм бензині наш танок
На твоїм бензині наш танок

Ти в нас егоманіяк
Кров зрікається тебе
Сусід палить твій портрет
(Лічиш: три, два, один. Лік веди, добре веди)
Трон як позолочуєш
В бога гратися хочеться
Світ не спекається тебе ніяк

Геть, геть, геть — лік веди — в пекло — геть

Як тобі спиться вночі?
Ще можеш зімкнути очі?
Із цим гріхом живучи
За душею?

З кручі не кинься вниз
Нафти смертельний пирск
В наш танець – навісних –
Оком впершись

Як тобі спиться вночі?
Ще можеш зімкнути очі?
Із цим гріхом живучи
За душею?

З кручі не кинься вниз
Нафти смертельний пирск
В наш танець – навісних –
Оком впершись

На твоїм бензині наш танок
На твоїм бензині наш танок
На твоїм бензині наш танок
На твоїм бензині наш танок
На твоїм бензині наш танок

Переклад Марії Панасюк

Isaac Rosenberg
BREAK OF DAY IN THE TRENCHES

The darkness crumbles away
It is the same old druid Time as ever,
Only a live thing leaps my hand,
A queer sardonic rat,
As I pull the parapet's poppy
To stick behind my ear.
Droll rat, they would shoot you if they knew
Your cosmopolitan sympathies,
Now you have touched this English hand
You will do the same to a German
Soon, no doubt, if it be your pleasure
To cross the sleeping green between.
It seems you inwardly grin as you pass
Strong eyes, fine limbs, haughty athletes,
Less chanced than you for life,
Bonds to the whims of murder,
Sprawled in the bowels of the earth,
The torn fields of France.
What do you see in our eyes
At the shrieking iron and flame
Hurled through still heavens?
What quaver -what heart aghast?
Poppies whose roots are in men's veins
Drop, and are ever dropping;
But mine in my ear is safe,
Just a little white with the dust.

Айзек Розенберг
СВІТАНОК В ОКОПАХ

Пітьма розсипається на друзки.
Усе ще той незмінний час друїдів.
Раптом на руку вистрибує
Дивний і насмішливий пацюк,
Та все ж зриваю з парапету мак,
Аби закласти собі за вухо.

Кумедний пацюче, вже знищили б тебе давно,
За твою космополітську приязнь.
Торкаєшся англійської руки,
Так само, без вагань, застрибнеш на німецьку,
Якщо захочеш перетнути зелені приспані луги.
Здається, шкіришся, коли біжиш
Повз мужні погляди пихатих протиборців.
Шансів на життя у тебе більше, ніж у них,
Поневолених війною,
Розкиданих у надрах
Пошматованих полів Франції.
Що побачив у кожного в очах
Під свистом заліза й полум'я,
Що розтинають нерухомі небеса?
Тремтіння чи нестерпний жах?
Маки, що корінням проросли у жилах,
Все падають і падають униз;
Але мій мак за вухом уцілів —
І лиш від пилу трохи побілів.

Переклад Софії Виграновської

Benjamin Sledge
NO ONE HAS ADDRESSED WHY
RUSSIA INVADED UKRAINE (SO I'LL DO IT)^{XIV}

There are bigger reasons at play than an insane madman

In August 2008, the geopolitical intelligence company I worked for went on red alert.

Red alerts were an internal code for «All hands on deck. Something in the world just exploded.» That day, I got to work creating maps of Russian and Georgian troop movements in Abkhazia and South Ossetia, separatist areas inside the country of Georgia. For the next several days, I would work late into the night reviewing analyst data and updating movements. The invasion eventually became known as the Russo-Georgian War, with the end result being that Russian troops would withdrawal from Georgia, but that Abkhazia and South Ossetia would remain Russian-occupied territories.

Georgia was a small country most people had never heard of, and jokes about Russians invading the U.S. state of Georgia abounded. At the heart of why the Russians invaded a relatively unknown country became an enigma to the populace, but within our company everyone reached the same conclusion — *Russia did not want Georgia to become a NATO state.*

But there was more to the puzzle. *Why invade?* What benefits would the Russians have in obtaining this small country?

Our Russian analysts aptly pointed out that Georgia was a former Soviet state with access to the Black Sea and major pipelines, and by joining NATO, Russia couldn't have the influence they once did. But what they predicted became more evident during the 2014 annexation of the Crimean Peninsula from Ukraine; Russian President Vladimir Putin was attempting to recreate some semblance of the former Soviet Union. The goal was to create small incursions to eventually flip the former states or take them over completely.

But the reason why? Russia cannot survive without these former states. Which leads us to today — the unprovoked Russian invasion of Ukraine.

Geopolitics 101: Russia

Geopolitics is a sexy word tossed around by news commentators and people who want to appear smart, but many have no idea what the word actually means. It's the study of how geography, natural land and water formations, and human history often dictate politics and international relations. Most people get caught up with the here and now of a crisis, instead of looking to the past and unchanging geography to predict future behavior. Why geopolitics matters, however, is at the heart of why Russia is attempting to invade Ukraine.

Consider the following: Russian demographics are in free fall. As Whitney Milam correctly pointed out and forecasted in her 2018 article, 1 in 10 Russians are over 65 and their workforce is in shambles. They cannot replace workers due to declining birthrates. Then, add in the fact that Russia has skyrocketing levels of alcohol and substance abuse, a failing healthcare sector, declining life expectancy, and astronomical rates of HIV/AIDS and tuberculosis, and you have Russia edging toward a failed state. Most of Russia is also a frozen tundra with non-arable land.

The current misconception is that Putin is crazy and wants to expand his empire simply because. But Putin is not dumb. *Egotistical and an autocrat?* Sure. However, remember that Putin spent his life inside the KGB and understands how geography and demography are dictating Russia's future. If they don't act now, they're done for. That's why he began consolidating power and running psychological operation

campaigns on his own populace when he first took office in the early 2000s. Russia now has strongholds in Georgia and Ukraine, an alliance with Azerbaijan, and friendly relations in Armenia and Belarus.

Just last night, I spoke with my neighbor's wife, who is Russian. She pointed out that even within her own family, half of them view Putin as a dictator, while propaganda has brainwashed the other half of her family into believing Russia is *literally* freeing the Ukrainians. Naturally, if you don't have the backing of your country, then there's no way you can expand your borders to even survive, which is what Putin is attempting even if it's only half the population.

The reason Russia needs to expand its borders has everything to do with natural resources, port cities, mountainous borders to keep other countries from incursion, and populations that aren't in decline. A bit of both/and, though, is the reason it's happening at this point in history. The first bit is — as I explained — geography and demographics. The second portion is because Putin has become emboldened by the West's response to international affairs, beginning with South Ossetia and Crimea, but culminating with recent U.S. and coalition troop withdrawals. We've left countries like Syria, Iraq, Libya, and Yemen (even the Russians played around in Syria). The icing on the cake was the U.S. evacuation of Afghanistan last year that became an international embarrassment and is now a human rights crisis. Why be afraid of a dog that's all bark and no bite?

That's also the problem. Putin is now a man backed into corner who has nothing to lose and can create catastrophic problems for the West and around the globe.

Russia's playing cards

There have been several memes floating around the internet about the West's lack of response to the crisis happening in Ukraine. Like this one:

Meme from StareCat

Given Putin's threat of readying his nuclear defense (more of posturing in my opinion, but I'll admit he's erratic), people have assumed we've not taken action because of the threat of mutually assured destruction. I'm old enough, however, to remember the Cold War and hiding under my plywood desk during nuclear drills at my elementary school. Throughout the Cold War, President Ronald Reagan and Mikhail Gorbachev made similar sentiments, which led to posturing without action. Instead, we secretly fought the Russians in the Afghan-Soviet War by training the mujahideen, and also ran our own media propaganda (think *Rocky IV* and *Red Dawn*). With the globalization that's occurred, the current threat is the removal of resources and sanctions. If Russia really wanted to hurt Europe, they wouldn't threaten with nukes.

They'd just shut off their gas.

Russia is the largest exporter of natural gas and the vast majority of what they export goes west. Estimates range that between 80% of Europe's energy resources are dependent on Russia to the Russians supplying 40% of all natural gas to Europe. There's a large reason the European Union has danced around this invasion, and that's because they don't know what to do if their heating source disappears (Germany announced they now want to be 100% renewable energy by 2035 instead of 2050). Second, while the U.S. *could* supply Europe given our shale revolution, our own energy prices would skyrocket, and the backlash by the American populace would be swift given the recent rate of inflation. Throw in our recent sanctions against Venezuela, and the Russians have the upper hand again because we turned to Russia for crude oil exports.

Then there's wheat.

Russia is one of the top three exporters of wheat, especially to the Middle East. For reference, the last time wheat distribution in Russia got disrupted, prices tripled, and we had the Arab Spring. While gluten is the new proverbial al Qaeda in a lot of nutritional circles, we still use wheat in *everything*. One only need to look at the ingredients in anything you buy at the grocery store and you'll discover wheat in it all. Now imagine paying quadruple for already increasing food products. So while nuclear strikes are the boogeyman, the reality is Russia can play the geopolitical game first, and hurt Americans and Europeans where they feel it the most: *our comfort levels*.

Please don't misunderstand me. I'm not advocating or providing one iota of justification for the unprovoked aggression against Ukraine and the innocent men and women dying there (and like everyone I'm rooting and praying for the people of Ukraine). Instead, I'm trying to paint a picture as to the why, the how, the history, and foreign

complications. With so much information — and misinformation — in our day and age, it's hard to parse through the commentary. More often than not, you'll just hear about the war and Putin being a madman off his rocker instead of subtle nuances.

However, I'm more inclined to remember Sun Tzu's timeless words — «*To know your enemy, you must become [think like] your enemy.*»

Бенджамін Следж
НІХТО НЕ ЗВЕРТАВ УВАГУ НА ПРИЧИНУ
ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ (ТОМУ ЦЕ ЗРОБЛЮ Я)

*Все, що відбувається, має більші причини,
ніж просто божевільний безумець*

У серпні 2008 року геополітична розвідувальна компанія, в якій я працював, перейшла в режим червоної тривоги.

Червона тривога була внутрішнім кодом, що означав «Усі на посту. Щось у світі тільки що вибухнуло». Того дня я взявся за роботу зі створення карт руху російських і грузинських військ в Абхазії та Південній Осетії – сепаратистських регіонів всередині Грузії. Протягом наступних кількох днів я працював до пізньої ночі, переглядаючи дані аналітиків та оновлюючи рухи військ. Це вторгнення зрештою стало відомим як Російсько-грузинська війна, в результаті якої російські війська було виведено з Грузії, але Абхазія та Південна Осетія залишилися під окупацією Росії.

Грузія була невеликою країною, про яку багато людей до того ніколи не чули, і жарти про російське вторгнення в американський штат Джорджія²¹ було безліч. Суть того, чому росіяни вторглися в цю маловідому країну, залишалась загадкою для всіх, але всередині нашої компанії всі прийшли до одного висновку – *Росія не хотіла, щоб Грузія стала членом НАТО.*

Проте в цій загадці було більше. *Чому вторгнутися? Які переваги отримають росіяни, захопивши цю маленьку країну?*

Наші російські аналітики правильно зауважили, що Грузія – це колишня радянська держава з доступом до Чорного моря та великих трубопроводів, і коли вона приєднається до НАТО, Росія не зможе мати на неї той вплив, що колись мала. Це передбачення стало більш очевидним під час анексії Кримського півострова в Україні в 2014 році; президент Росії Володимир Путін намагався відновити дещо схоже на колишній Союз Радянських Соціалістичних Республік. Мета полягала в тому, щоб здійснювати

²¹ Англійською мовою назви країни Грузії (Georgia) та штату Джорджія (Georgia) пишуться і звучать однаково.

невеликі вторгнення для поступового переманювання колишніх держав на свій бік або повного їх захоплення.

Проте, в чому основна причина? Росія не може існувати без цих колишніх держав. Це приводить нас до сьогоднішнього – непровокованого російського вторгнення в Україну.

Геополітика 101: Росія

Геополітика – це захопливий термін, яким оперують коментатори новин та люди, які хочуть здаватися розумними, але багато хто не має чіткого уявлення про її сутність. Це наука, яка вивчає, як географія, природні формації землі та води, а також людська історія часто визначають політику та міжнародні відносини. Більшість людей займаються тим, що вони мають в дану хвилину кризу, замість того, щоб дивитися у минуле та незмінну географію для прогнозування майбутньої поведінки. Але саме те, чому геополітика має значення, лежить в основі спроби Росії вторгнутися в Україну.

Розгляньмо такі факти: демографічна ситуація в Росії відчутно погіршується. Як правильно спрогнозувала Вітні Мілам в своїй статті 2018 року, кожен десятий росіянин є старшим 65 років, а робоча сила перебуває в занепаді. Через зниження народжуваності вони не можуть замінити працівників. Додайте до цього факт підвищеного рівня алкоголізму і наркоманії, недоліків у системі охорони здоров'я, зниження очікуваної тривалості життя і катастрофічно високих рівнів ВІЛ/СНІДу та туберкульозу, і ви побачите, що Росія наближається до краху. Велику територію в Росії також займає морозна тундра з необробними землями.

Поточна помилка в оцінці ситуації полягає в тому, що вважають, ніби Путін є безглуздом і бажає розширити свою імперію просто так. Але Путін не безглуздий. *Егоїстичний та автократичний?* Можливо. Однак варто пам'ятати, що Путін провів усе життя в КГБ і розуміє, як географія та демографія визначають майбутнє Росії. Якщо вони не діятимуть негайно, їм кінець. Саме тому він почав зміцнювати владу та проводити психологічні операції щодо свого населення, коли перший раз прийшов до влади на початку 2000-х років. Зараз у Росії є опорні пункти в Грузії та Україні, союз з Азербайджаном та дружні відносини з Armenією та Білоруссю.

Ще вчора я розмовляв з дружиною мого сусіда, яка є росіяночку. Вона зазначила, що навіть серед її власної родини половина вважає Путіна диктатором, тоді як пропаганда вплинула на другу половину родини, переконавши їх у тому, що Росія буквально визволяє українців. Зрозуміло, якщо у вас немає підтримки населення власної країни, то немає шансів

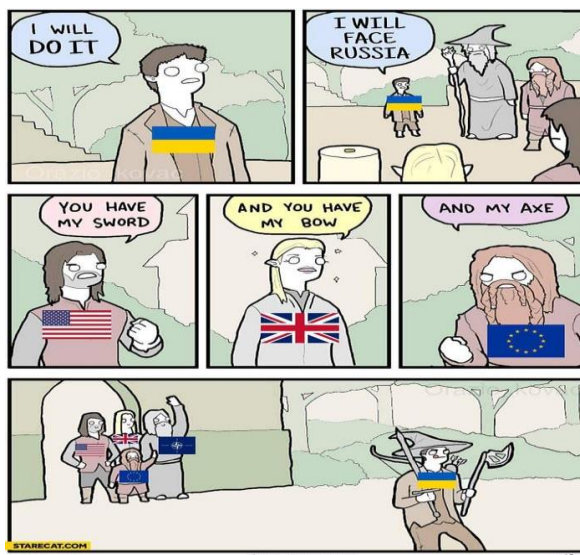
розширювати кордони навіть для виживання, а саме цього намагається досягти Путін, навіть якщо його підтримує лише половина населення.

Причини того, чому Росії потрібно розширювати свої кордони, пов'язані з природними ресурсами, морськими портами, гірськими кордонами, що перешкоджають вторгненням інших країн, та населенням інших країн, яке не зменшується. Треба враховувати як географічні та демографічні фактори, так і політичну обстановку на даному етапі історії. Перший фактор, як я пояснив, пов'язаний з географією та демографією. Другий фактор полягає в тому, що Путін став більш самовпевненим через реакцію Заходу на міжнародні події, починаючи з Південної Осетії та Криму, але кульмінацією стали останні відведення військ США та коаліції. Ми залишили такі країни як Сирія, Ірак, Лівія і Ємен (навіть росіяни гралися в Сирії). Вишенькою на торті була евакуація США з Афганістану минулого року, яка стала міжнародним соромом і тепер там криза, пов'язана з правами людини. Чому бояться собаки, яка лише гавкає, але не кусає?

Це також проблема. Путін тепер – людина, яка опинилася в скрутному положенні, якому нічого втрачати, і він може створити катастрофічні проблеми для Заходу та по всьому світу.

Гральні карти Росії

В інтернеті поширюються декілька мемів, що стосуються недостатньої реакції Заходу на кризу, що відбувається в Україні. Ось один з них:

Meme from StareCat

(Україна) – Я зроблю це. Я буду протистояти Росії.

(США) – Ось мій меч.

(Британія) – Ось мій лук.

(Євросоюз) – Ось моя сокира.²²

З огляду на погрози Путіна застосувати ядерну зброю (на мою думку, це більше спектакль, але я визнаю, що він непередбачуваний), люди вважають, що ми не діємо через загрозу взаємно винищити одне одного. Однак я достатньо старий, щоб пам'ятати холодну війну, і як ми, учні початкових класів ховалися під шкільними партами під час тренувань щодо можливої ядерної небезпеки. Під час холодної війни президенти Рональд Рейган та Михайло Горбачов висловлювали подібні погрози, що призводило до спектаклю без реальних дій. Замість цього ми таємно боролися з росіянами в афгансько-радянській війні, тренуючи моджахедів, і вели власну медіа-пропаганду (згадайте фільми «Роккі IV» і «Червоний світанок»). З настанням епохи глобалізації серйозною загрозою є позбавлення ресурсів та санкції. Якби Росія дійсно хотіла причинити шкоду Європі, вона не загрожувала би ядерними ракетами.

Вони просто перекрили би постачання газу.

Росія є найбільшим експортером природного газу, і більшість її експорту спрямовується на захід. Оцінки варіюються, але приблизно 80% енергетичних ресурсів Європи залежать від Росії, а росіяни постачають 40% усього природного газу в Європу. Є серйозна причина того, чому Європейський союз так нерішуче втручається в цю війну, і це пов'язано з тим, що вони не знають, що робити, якщо зникне їхнє джерело опалення (Німеччина оголосила, що тепер планує стати на 100% країною з відновлюваною енергетикою до 2035 року, а не до 2050 року). По-друге, хоча США можуть постачати газ в Європу завдяки революційним технологіям видобутку сланцевого газу, наші власні ціни на енергоносії різко зростуть, і американське населення швидко висловить своє обурення через великий рівень інфляції. Додайте до цього наші недавні санкції проти Венесуели, і росіяни знову мають перевагу, оскільки через ці обставини ми звернулися до Росії щодо експорту сирої нафти.

Потім є ще пшениця.

Росія є одним з трьох найбільших експортерів пшениці, особливо на Близький Схід. До вашого відома, останній раз, коли відбулися порушення постачання пшениці з Росії, ціни зросли втричі, і ми мали Арабську весну. Хоча нутриціологи називають глютен Аль-Каїдою сучасної кухні, ми все ще багато використовуємо пшениці. Достатньо лише подивитися на складові будь-якого продукту, який ви купуєте в супермаркеті, і ви виявите,

²² Мем з фільму «Володар кілець» 2001 р. У фільмі персонажі Aragorn, Legolas та Gimli пропонують свою зброю, говорячи цим: «Я боротимуся разом з тобою».

що в ньому є пшениця. А тепер уявіть, що ви платите потроєне значення за вже зростаючі продукти харчування. Таким чином, хоча ядерні удари є страшилкою, реальність полягає в тому, що Росія може першою грати в геополітичну гру і завдавати ударів американцям і європейцям там, де вони відчують це найбільше: наші рівні комфорту.

Будь ласка, не зрозумійте мене неправильно. Я не підтримую і ні на йоту не виправдовую безпідставну агресію проти України та невинних людей, які там гинуть (і, як і всі, я підтримую народ України та молюся за нього). Я скоріше намагаюся скласти воєдино всі «чому», «як», «історія питання», «ускладнення на міжнародному рівні». У наш час, коли навколо настільки багато інформації (та й дезінформації), важко розібратись у різних коментарях. Найчастіше ви будете чути про війну і про Путіна як про безглузлого божевільного, замість аналізу тонких нюансів.

Однак я б порадив завжди пам'ятати безсмертні слова Сунь Цзи: «Щоб пізнати свого ворога, треба стати своїм ворогом [мислити як він]».

Переклад Катерини Андріюк та Аліни Мізинець

Susan Sontag
REGARDING THE PAIN OF OTHERS
(Excerpt)

In June 1938 Virginia Woolf published *Three Guineas*, her brave, unwelcomed reflections on the roots of war. Written during the preceding two years, while she and most of her intimates and fellow writers were rapt by the advancing fascist insurrection in Spain, the book was couched as the very tardy reply to a letter from an eminent lawyer in London who had asked, «How in your opinion are we to prevent war?» Woolf begins by observing tartly that a truthful dialogue between them may not be possible. For though they belong to the same class, «the educated class», a vast gulf separates them: the lawyer is a man and she is a woman. Men make war. Men (most men) like war, since for men there is «some glory, some necessity, some satisfaction in fighting» that women (most women) do not feel or enjoy. What does an educated-read: privileged, well-off-woman like her know of war? Can her recoil from its allure be like his?

Let us test this «difficulty of communication», Woolf proposes, by looking together at images of war. The images are some of the photographs the beleaguered Spanish government has been sending

out twice a week; she footnotes: «Written in the winter of 1936-37.» Let's see, Woolf writes, «whether when we look at the same photographs we feel the same things.» She continues:

This morning's collection contains the photograph of what might be a man's body, or a woman's; it is so mutilated that it might, on the other hand, be the body of a pig. But those certainly are dead children, and that undoubtedly is the section of a house. A bomb has torn open the side; there is still a bird-cage hanging in what was presumably the sitting room ...

The quickest, driest way to convey the inner commotion caused by these photographs is by noting that one can't always make out the subject, so thorough is the ruin of flesh and stone they depict. And from there Woolf speeds to her conclusion. We do have the same responses, «however different the education, the traditions behind us», she says to the lawyer. Her evidence: both «we» - here women are the «we» - and you might well respond in the same words.

You, Sir, call them «horror and disgust.» We also call them horror and disgust ... War, you say, is an abomination; a barbarity; war must be stopped at whatever cost. And we echo your words. War is an abomination; a barbarity; war must be stopped.

Who believes today that war can be abolished? No one, not even pacifists. We hope only (so far in vain) to stop genocide and to bring to justice those who commit gross violations of the laws of war (for there are laws of war, to which combatants should be held), and to be able to stop specific wars by imposing negotiated alternatives to armed conflict.

It may be hard to credit the desperate resolve produced by the aftershock of the First World War, when the realization of the ruin Europe had brought on itself took hold. Condemning war as such did not seem so futile or irrelevant in the wake of the paper fantasies of the Kellogg-Briand Pact of 1928, in which fifteen leading nations, including the United States, France, Great Britain, Germany, Italy, and Japan, solemnly renounced war as an instrument of national policy; even Freud and Einstein were drawn into the debate with a public exchange of letters in 1932 titled «Why War?»

Woolf's *Three Guineas*, appearing toward the close of nearly two decades of plangent denunciations of war, offered the originality (which made this the least well received of all her books) of focusing on what was regarded as too obvious or inapposite to be mentioned, much less brooded over: that war is a man's game-that the killing machine has a gender, and it is male. Nevertheless, the temerity of Woolf's version of «Why War?» does not make her revulsion against war any less conventional in its rhetoric, in its summations, rich in repeated

phrases. And photographs of the victims of war are themselves a species of rhetoric. They reiterate. They simplify. They agitate. They create the illusion of consensus.

Invoking this hypothetical shared experience («we are seeing with you the same dead bodies, the same ruined houses»), Woolf professes to believe that the shock of such pictures cannot fail to unite people of good will. Does it? To be sure, Woolf and the unnamed addressee of this book-length letter are not any two people. Although they are separated by the age-old affinities of feeling and practice of their respective sexes, as Woolf has reminded him, the lawyer is hardly a standard-issue bellicose male. His antiwar opinions are no more in doubt than are hers. After all, his question was not, What are your thoughts about preventing war? It was, How in your opinion are we to prevent war?

It is this «we» that Woolf challenges at the start of her book: she refuses to allow her interlocutor to take a «we» for granted. But into this «we», after the pages devoted to the feminist point, she then subsides.

No «we» should be taken for granted when the subject is looking at other people's pain.

* * *

Who are the «we» at whom such shock-pictures are aimed? That «we» would include not just the sympathizers of a smallish nation or a stateless people fighting for its life, but-a far larger constituency-those only nominally concerned about some nasty war taking place in another country. The photographs are a means of making «real» (or «more real») matters that the privileged and the merely safe might prefer to ignore.

Сьюзан Зонтаг
ДИВЛЯЧИСЬ НА БІЛЬ ІНШИХ ^{xv}
(Уривок)

У червні 1938 року Вірджинія Вульф опублікувала «Три гінеї» – свої сміливі і в чомусь різкі міркування про витоки війни. Написана впродовж тих двох років, коли вона і більшість її друзів і колег-письменників напружено слідували за фашистським повстанням в Іспанії, ця книга має форму дуже запізнілої відповіді на листа від знаного лондонського адвоката, який запитував її: «Як, на вашу думку, ми можемо запобігти війні?». Вульф розпочинає з саркастичної зауваги, що довірчий діалог між ними заледве є можливим. Позаяк, попри приналежність до одного класу, «освіченого класу», їх розділяє величезна прірва: адвокат – чоловік, а вона жінка. Чоловіки ведуть війну. Чоловіки (більшість чоловіків)

закохані у війну, оскільки чоловіки відчують «певний захват, певну потребу, певну насолоду від боротьби», яких жінки (більшість жінок) не відчують і не поділяють. Що така начитана інтелектуалка: привілейована, самодостатня жінка як вона, знає про війну? Чи може її відсіч спокусі війни бути такою ж, як і у нього?

Протестуймо ці «труднощі спілкування», пропонує Вульф, поглянувши разом на зображення війни. Ці зображення – фотографії, що їх двічі на тиждень надсилав обложений іспанський уряд. Вона ставить примітку: «Написано взимку 1936-37рр.». Погляньмо, пише Вульф, «чи, дивлячись на ці світлини, ми зазнаємо однакових відчуттів». Вона продовжує:

«Добірка сьогоднішнього ранку містить зображення чогось на кшталт чоловічого тіла. Або жіночого тіла. Воно понівечене настільки, що, утім, може виявитися й тушкою свині. А ось однозначно мертві діти, а це – безсумнівно частина будинку. Бомбою знесло стіну; пташина клітка досі гоїдається там, що до цього, ймовірно, слугувало вітальнею...».

Найшвидший і найстриманіший спосіб передати внутрішнє хвилювання, викликане цими фотографіями, – завважити, що не завжди можна розрізнити зображене, настільки розбиті й плоть, і камінь. І звідси Вульф підходить до свого висновку. Ми таки даємо однакові відповіді, – відповідає вона адвокатові, – «наскільки б не відрізнялася наша освіта та традиції, що нас сформували». Її докази: і «ми» (тут «ми» - жінки), і «ви» реагуємо на це однаковими виразами:

«Ви, сер, називаєте ці фото «жахом і гидотою». Ми також називаємо це жахом і гидотою... Війна, кажете ви, – мерзенність, варварство, війну треба зупинити будь-якою ціною. І ми говоримо те ж саме. Війна – мерзенність, варварство, війна має бути припинена».

Хто сьогодні вірить, що війну можна скасувати? Ніхто, навіть пацифісти. Ми лише сподіваємося (поки що марно) припинити геноцид і притягнути до відповідальності тих, хто грубо порушує закони війни (бо є закони війни, яких повинні дотримуватися учасники бойових дій), а також зупинити конкретні війни, зобов'язавши сторони до переговорів як альтернативи збройному конфлікту.

Можливо, важко віддавати належне відчайдушній рішучості, викликаній запізнілим шоком після Першої світової війни, коли Європою оволоділо усвідомлення розрухи, якої вона сама собі завдала. Засудження війни як такої не здавалося чимось даремним чи несвоєчасним після паперових фантазій про пакт Келлога-

Бріана 1928 року, в якому п'ятнадцять провідних держав, включаючи Сполучені Штати, Францію, Велику Британію, Німеччину, Італію та Японію, офіційно відмовилися від війни як засобу національної політики. Навіть Фрейд і Ейнштейн були втягнуті в дискусію публічним обміном листами під назвою «Навіщо війна?» у 1932 році.

Книжка «Три гінеї» Вульф, яка з'явилася наприкінці майже двох десятиліть гучного засудження війни, запропонувала свіжий підхід (через що її прийняли найгірше з усіх її книжок). Фокус у ній змістився на те, що вважалося занадто очевидним або не заслуговувало на увагу, а тим більше на серйозне обдумування: що війна – це чоловіча гра, що машина для вбивств має гендер, і він – чоловічий. Однак, зухвалість версії «Навіщо війна?» у виконанні Вульф не робить її огиду до війни менш традиційною у своїй риториці, у своїх висновках, багатих повторюваними фразами. А фотографії жертв війни самі по собі є своєрідною риторикою. Вони повторюються. Вони спрощують. Вони підбурюють. Вони створюють ілюзію консенсусу.

Посилаючись на цей гіпотетичний спільний досвід («Ми з вами бачимо одні й ті ж мертві тіла, ті ж самі зруйновані будинки»), Вульф свято вірить у те, що шок від таких зображень не може не об'єднати людей доброї волі. Чи це так? Щоправда, Вульф і неназваний адресат цього листа довжиною в книгу не є двома пересічними людьми. Хоча вони розділені за віковичною схильністю до чуттєвості і поведінки, належних представникам їхніх статей, як нагадала йому Вульф, адвокат навряд чи є стандартним войовничим чоловіком. Його антивоєнні погляди викликають не більше сумнівів, ніж її. Зрештою, його запитанням було не «Яке ваше ставлення до запобігання війні?», а «Як, на вашу думку, ми можемо запобігти війні?».

Саме це «ми» Вульф підважує на початку своєї книги: вона відмовляється дозволяти своєму співрозмовнику сприймати «ми» як належне. Але на цьому «ми», після сторінок, присвячених феміністичній позиції, вона й заспокоюється.

Жодне «ми» не слід сприймати як належне, коли суб'єкт споглядає біль інших людей.

* * *

Хто такі «ми», на кого спрямовані ці шокуючі зображення? Це «ми» мусило б включати не лише симпатиків менших націй чи бездержавних народів, які борються за своє існування, але значно більшу групу – тих, хто лише номінально стурбований якоюсь відразливою війною, що точиться у іншій країні. Фотографії є засобом надання «справжності» (або «більшої справжності») подіям,

які привілейовані люди та ті, хто просто перебувають у безпеці,
можливо, воліти б не помічати.

Переклад Марії Панасюк

Sting
RUSSIANS

*«I've only rarely sung this song in the many
years since it was written, because I never
thought it would be relevant again. But, in the
light of one man's bloody and woefully
misguided decision to invade a peaceful,
unthreatening neighbor, the song is, once
again, a plea for our common humanity.»*

— Sting.

In Europe and America there's a growing feeling of hysteria
Conditioned to respond to all the threats
In the rhetorical speeches of the Soviets
Mister Krushchev said, «We will bury you»
I don't subscribe to this point of view
It'd be such an ignorant thing to do
If the Russians love their children too
How can I save my little boy from Oppenheimer's deadly toy?
There is no monopoly on common sense
On either side of the political fence
We share the same biology, regardless of ideology
Believe me when I say to you
I hope the Russians love their children too

There is no historical precedent
To put the words in the mouth of the president?
There's no such thing as a winnable war
It's a lie we don't believe anymore
Mister Reagan says, «We will protect you»
I don't subscribe to this point of view
Believe me when I say to you
I hope the Russians love their children too

We share the same biology, regardless of ideology
But what might save us, me and you
Is if the Russians love their children too

Стінг
РОСІЯНАМ^{xvi}

«Я дуже рідко співав цю пісню протягом багатьох років, відколи вона була написана, тому що ніколи не міг би подумати, що вона знову стане актуальною. Але, у світлі кровопролитного та страшенно помилкового рішення однієї людини вторгнутися до мирного, незагрозливого сусіда, пісня знову є заклик до нашої спільної людяності»,

— Стінг.

Європою та Америкою прокочується хвилями істерика
Що хоче підіймати на багнети
Все, схоже на риторику Советів
Хрущов — нам: «Ми вас поховаємо!»
Та сильно я б не довіряв йому
Бо соромно було б таке зчиняти
Перед своїми дітьми росіянам
Сховати малого як янгола від винаходу Оппенгеймера?
Глузд ще не монополізовано
Ніяким політичним воїном
Споріднює біологія за рамками ідеології
Я вірю, соромно за все погане
Перед своїми дітьми росіянам

Звичайно ж, ми не мали прецедентів
З додумуванням слів за президентів
Розпрощались з переможною війною
Це брехня – ми не знаємо такої
Рейган: «Ми вас оберігаємо!»
Та сильно я б не довіряв йому
Я вірю, соромно за все погане
Перед своїми дітьми росіянам

Споріднює біологія за рамками ідеології
Ми прорвемось, як соромно все ж стане
Перед своїми дітьми росіянам.

Переклад Марії Панасюк

Michael Schwirtz, Marc Santora
«Pyrrhic victory»:
Russia claims Bakhmut, but at what cost?^{XVII}

Experts question whether Moscow can convert significant territorial advance into further gains

It took the Kremlin almost a year and cost the lives of thousands of soldiers to capture Bakhmut, but now that Russian forces appear to have control of the Ukrainian city, it is fair to question the value of what they have gained.

Russia's state media has been triumphalist. One news anchor declared, «Mission accomplished» over the weekend in a segment that quoted a Russian fighter who compared the seizure of Bakhmut with the Soviet Union's capture of Berlin in 1945.

By taking Bakhmut, Russia has made its most significant territorial advance since last summer, one that Moscow will try to cast to the Russian people as a sign of military prowess on the battlefield after months of embarrassing setbacks. With his government setting the narrative of the war for a domestic audience, Vladimir Putin has largely hidden its costs, including in Bakhmut, from the Russian people.

Ukrainian deputy defence minister Hanna Maliar essentially acknowledged on Monday that the eastern city had been lost, saying that the Russians were «mopping up» to clear the remaining Ukrainian soldiers from the ruins of Bakhmut.

[Ukraine military denies Russian claims, says it still controls part of Bakhmut]

General Oleksandr Syrsky, commander of Ukraine's ground forces, said those few troops would continue defending their ground in order to provide «opportunities to enter the city in case of a change of circumstances» — suggesting that their focus was changing from defending Bakhmut to making it difficult for Russians to hold it.

Indeed, Russia's grip on the city is far from assured. And beyond the politics and symbolism of capturing Bakhmut, experts say it is highly unlikely that Moscow can convert the conquest of a ravaged city into further gains that would fulfill Putin's ultimate goal of taking all of the Donbas region in eastern Ukraine.

No independent count of the total casualties has been verifiable, and each side is seen as inflating the other's losses while concealing its own. But Ukraine's military has assessed that no fewer than 20,000 Russian troops were killed in the months-long battle and more than 100,000 wounded, according to a senior Ukrainian military official. He made his assessment two months ago, and cautioned that this was a

very rough estimate. «There are thousands still rotting there,» the official said.

Ukraine, too, has suffered from high losses. Though Ukrainian officials have refused to give a precise number, their toll most likely includes many thousands killed and wounded.

The city, once home to about 80,000 people, is mostly a pile of rubble, with no electricity, water or much else that could sustain an occupying force or serve as a base for launching further incursions into Ukrainian territory. Ukraine's military has fallen back to far more defensible lines on higher ground outside the city.

What this means, according to military experts, is that the Russian forces, having taken Bakhmut, now have limited options for going further.

«Look up 'Pyrrhic victory,» said Ben Barry, a senior fellow at the International Institute for Strategic Studies, a research group based in London. «A victory which imposes such casualties on the side that supposedly wins the battle that it actually doesn't help them achieve their strategic ends.»

This is most likely what Russia has achieved in Bakhmut, Barry said, though he cautioned that there were many unknowns, including the possibility that Russia had reserved its more elite, well-prepared units for additional offensive operations along the sprawling eastern front. Ultimately, though, few significant changes on the battlefield should be expected immediately, Barry and other experts said.

One document among the leaked Pentagon materials that were discovered circulating online last month describes a US intelligence assessment of Russia's campaign in the Donbas as «headed toward attrition.»

«Russian tactics have diminished Russian forces and munition stockpiles to a level that barring an unforeseen recovery can exhaust Russian units and frustrate Moscow's war aims, resulting in protracted war beyond 2023,» the document said.

Avril Haines, the US director of national intelligence, told the Senate Armed Services Committee in May, that «if Russia does not initiate a mandatory mobilisation and secure substantial third-party ammunition supplies beyond existing deliveries from Iran and others, it will be increasingly challenging for them to sustain even modest offensive operations.»

Russia faces another challenge, as well. Hours after declaring «victory» over the weekend, Yevgeny Prigozhin, the head of the Wagner private military company that led the assault on Bakhmut, said he would begin withdrawing his fighters this week. «From June 1st, not a

single Wagner PMC fighter will be at the forefront until we undergo re-formation, re-equipment and additional training,» he claimed.

Withdrawing forces from an active front is no simple task. Given the widely reported tensions between Wagner and Russia's military leadership, and communication problems within the Russian ranks, analysts say Ukraine will be watching for fissures to exploit. Moreover, away from Bakhmut, along hundreds of kilometres of front line, Ukraine's forces are gearing up for a major counteroffensive.

The battle for Bakhmut has been a slog for both armies, gobbling up resources, people and time for what appears to be limited strategic gain. But Russia has borne those costs inordinately, according to experts and Ukrainian and Western officials, all in search of a battlefield victory that eluded the Kremlin for months.

When it began last summer, the battle for Bakhmut made more strategic sense. At the time, Russian forces had controlled a large area of territory in northeastern Ukraine and had set up a major military staging area in Iziium, a railway hub to the northwest. By punching south from there and toward Bakhmut, Russian forces hoped to squeeze Ukraine's military out of the northern part of the Donetsk region by enveloping the cities of Kramatorsk and Sloviansk.

But a swift offensive by Ukrainian forces in the late summer and early autumn cleared Russia's military out of Iziium and out of a large chunk of Ukraine's northeast. This removed the Russian threat from the north and allowed Ukraine to fully array its forces against the Russian troops moving in from the east.

«You could argue that, having lost Iziium, the Russian military doesn't have a way to encircle this part of the Donbas,» said Michael Kofman, the director of Russia studies at CNA, a Virginia-based defence research institute, who was in Bakhmut this year.

Speaking before the Russians gained near total control of Bakhmut this weekend, he said the capture of the city «is likely going to represent a tactical gain at a strategic cost and, at the cost of ammunition and manpower expended, may not make much strategic sense.»

Whereas Russia has used military contractors and former prisoners from Wagner for the bulk of the fighting, the Ukrainian troops in Bakhmut were from the regular army, as well as from elite special forces units, which Ukraine can ill afford to waste.

Western allies had also questioned whether Ukraine was making the best use of its ammunition by taking a stand at a site of seemingly limited strategic value. There have been sharp questions, too, from the Ukrainian public — as well as grumbling in the ranks — over the leadership's decision to keep forces in the city for so long, rather than move them to more defensible positions outside Bakhmut.

By doing so, they locked Ukrainian troops into fixed battle lines that did not play to Kyiv's strengths. Ukraine's military has been most successful when its units have been given the flexibility to adapt and operate creatively in battles, attacking where they can find an advantage, but also withdrawing when the odds tip against them.

Just as Ukrainian officials said they wanted to wear down Russian forces at Bakhmut, killing as many as they could, Prigozhin, the Wagner leader, said his aim in Bakhmut was to deplete the Ukrainians there, not to capture the city.

But there are other reasons the Ukrainians held on for as long as they did.

Ukraine's president, Volodymyr Zelenskiy, has long said that voluntarily ceding any territory, even for tactical gain, would be unconscionable given the abuses that Russian forces have perpetrated against civilians in occupied territories.

As both sides prepare for the next phase of the fighting, Russia's goal of taking the whole of the Donbas seems no closer than it was months ago. Perhaps it is even further away.

Bakhmut stood in the way of that goal like a brick wall. Russia damaged the city bit by bit and eventually claimed it. But the end result of such a strategy was always going to be a pile of bricks.

Майкл Швірти, Марк Сантора
ПІРРОВА ПЕРЕМОГА:
РОСІЯ ЗДОБУВАЄ БАХМУТ, ПРОТЕ ЯКОЮ ЦІНОЮ?

Експерти сумніваються чи зможе Москва перетворити значне територіальне просування на подальші здобутки

Кремлю знадобився майже рік та втрати тисяч життів солдатів, щоб захопити Бахмут, але тепер, коли російські сили очевидно контролюють українське місто, буде справедливо поставити під сумнів цінність того, що вони здобули.

Російські державні ЗМІ тріумфують. На минулих вихідних один ведучий новин заявив, що «Місію виконано», цитуючи у сюжеті російського бойовика, який порівняв взяття Бахмута з захопленням Берліна Радянським Союзом у 1945 році.

В понеділок заступник міністра оборони України, Ганна Маляр, фактично визнала, що східне місто було втрачено, заявивши, що росіяни «робили зачистку», щоб звільнити руїни Бахмута від решти українських солдатів.

[Українські військові заперечують заяви Росії, констатуючи контроль частини Бахмута і досі.]

Генерал Олександр Сирський, командувач сухопутними силами України, заявив, що ці нечисленні війська продовжуватимуть захищати свої території, щоб забезпечити «можливість входу в місто в разі зміни обставин», – це свідчить про те, що фокус змінився з оборони Бахмута на створення ускладнень росіянам щодо його утримання.

Насправді контроль Росії над містом далеко негарантований. Крім політики та символічного значення захоплення Бахмута, експерти вважають дуже малоімовірним, що Москва зможе перетворити завоювання зруйнованого міста на подальші досягнення, які б виконали кінцеву мету Путіна – взяти весь Донбас на сході України.

Жодного незалежного підрахунку загальних втрат перевірити не вдалося, і схоже на те, що кожна сторона збільшує втрати іншої, приховуючи власні. Проте за оцінками українських військових, упродовж багатьох місяців протистояння було вбито не менше 20000 російських військових і понад 100000 поранено, як зазначає український високопоставлений військовопосадовець. Він зробив свою оцінку два місяці тому й попередив, що це дуже приблизний підрахунок. «Там все ще гниють тисячі», – сказав чиновник.

Україна також зазнала великих втрат. Хоча українські чиновники відмовилися назвати точну кількість, їх число, скоріше всього, включає багато тисяч убитих і поранених.

Місто, яке колись було домівкою для 80000 людей, здебільшого обернулося на руїну, там немає електрики, води чи бодай чогось, що могло б підтримувати окупаційні сили або слугувати опертям для початку подальших вторгнень на українську територію. Українські військові відступили до набагато придатніших рубежів для оборони на висотах за межами міста.

На думку військових експертів, це означає, що російські війська, захопивши Бахмут, тепер мають обмежені можливості для подальшого просування.

«Знайдіть тлумачення виразу «Піррова перемога», — сказав Бен Баррі, старший науковий співробітник Міжнародного інституту стратегічних вчень дослідницької групи в Лондоні. «Перемога, яка завдає непомірних втрат стороні, яка нібито виграє битву, насправді не допомагає їй досягти своїх стратегічних цілей».

Це схоже на те, чого Росія досягла в Бахмуті, сказав Баррі, хоча він попередив, що там панувала цілковита невідомість, включаючи ймовірність того, що Росія зарезервувала свої більш елітні, добре підготовлені підрозділи для додаткових наступальних

операцій уздовж великого східного фронту. І все ж, за словами Баррі та інших експертів, не слід очікувати негайних значних змін на полі бою.

В документі з витоку матеріалів Пентагону, які ширилися Інтернетом минулого місяця, оцінка американською розвідкою російської кампанії на Донбасі описується як «спрямована на виснаження».

«Через російську тактику війська росіян та запаси боєприпасів зменшилися до рівня, який, за винятком непередбаченого відновлення, може виснажити російські підрозділи та зірвати військові цілі Москви, що призведе до затяжної війни після 2023 року», – йдеться в документі.

Авріл Хейнс, директор національної розвідки США, заявила Комітету Сенату у справах збройних сил у травні, що «якщо Росія не розпочне загальну мобілізацію та не забезпечить значних поставок боєприпасів третіми сторонами, крім існуючих поставок з Ірану та інших країн, то ведення навіть невеликих наступальних операцій стане дедалі складнішим».

Перед Росією стоїть ще один виклик. Через кілька годин після оголошення на вихідних «перемоги», Євген Пригожин, керівник приватної військової компанії «Вагнер», яка керувала штурмом Бахмута, оголосив, що розпочне виведення своїх бійців цього тижня. «З 1 червня жодного бійця ПВК «Вагнер» на передовій не буде, аж поки ми не пройдемо переформування, переоснащення та додаткове навчання», – заявив він.

Виведення військ з активного фронту – завдання непросте. Враховуючи загальновідому напруженість між «Вагнером» та російським військовим керівництвом, а також проблеми з комунікацією у російських вищих ланках, аналітики кажуть, що Україна буде стежити за розколом, щоб використати це на свою користь. До того ж, в районі Бахмута, на сотні кілометрів лінії фронту, українські війська готуються до великого контрнаступу.

Битва за Бахмут була надзусиллям для обох армій, поглинаючи ресурси, людей і час заради того, що схоже на невелику стратегічну вигоду. Однак, на думку експертів, а також українських та західних офіційних осіб, Росія понесла ці непомірні втрати на полі бою в пошуках перемоги, яка місяцями вислизала з рук Кремля.

Почавшись минулого літа, битва за Бахмут мала більший стратегічний сенс. На той час російські війська контролювали значну територію на північному сході України та створили головний військовий плацдарм в Ізюмі, залізничному вузлі з північним заходом. Пробиваючись звідти на південь у напрямку Бахмута, російські війська сподівалися витіснити українську армію з північної частини Донецької області, оточивши міста Краматорськ і Слов'янськ.

Але стрімкий наступ українських військ наприкінці літа та на початку осені вибив російську армію з Ізюма та значної частини північного сходу України. Це усунуло російську загрозу з півночі та дозволило Україні повністю вибудувати свої сили проти російських військ, які просувалися зі сходу.

«Можна стверджувати, що з втратою Ізюма російські військові не мають можливості оточити цю частину Донбасу», – сказав Майкл Кофман, директор з досліджень Росії у Центрі військово-морського аналізу, науково-дослідного інституту оборони у В'єтнамі, який був у Бахмуті цього року.

Виступаючи перед тим як росіяни отримали майже повний контроль над Бахмутом цими вихідними, він сказав, що захоплення міста «ймовірно, стане тактичним виграшем за стратегічною ціною та, зважаючи на витрачені боєприпаси та живу силу, може не мати особливого стратегічного сенсу».

У той час як Росія використовувала військових-контрактників та колишніх в'язнів «Вагнера» як основний склад для бойового протистояння, українські війська в Бахмуті складалися з регулярної армії, а також елітних підрозділів спецназу, які Україна не може дозволити собі витратити даремно.

Західні союзники також піддавали сумніву використання боєприпасів Україною найкращим чином, займаючи позицію на місці, здавалося б, обмеженого стратегічного значення. З боку української громадськості у свою чергу були гострі запитання, а надто бурчання у вищих ланках щодо рішення керівництва так довго тримати війська в місті, а не переміщувати їх на більш придатні для оборони позиції за межами Бахмута.

Таким чином вони замикали українські війська на незмінних бойових лініях, що не грало на руку офіційному Києву. Збройні сили України досягли найбільшого успіху тоді, коли їхні підрозділи отримали можливість пристосовуватися та креативно діяти в боях, атакуючи там, де вони можуть отримати перевагу, але також відступаючи, коли не було жодних шансів.

Подібно до заяви українських офіційних осіб щодо намірів виснаження Україною російських військ у Бахмуті – знекровляючи

якомога більше людей, вагнерівський лідер Пригожин заявив, що його ціллю у Бахмуті було – перемолоти українців, а не захопити місто. Проте є й інші причини, чому українці трималися так довго.

Президент України Володимир Зеленський уже давно заявляє, що добровільна поступка будь-якою територією, навіть з метою тактичної вигоди, була б недобросовісною, враховуючи жорстокість, яку російські війська проявляли до мирного населення на окупованих територіях.

Оскільки обидві сторони готуються до наступного етапу бойових дій, мета Росії захопити весь Донбас виглядає недосяжною, як і кілька місяців тому. Здається, вона стала ще примарнішою.

Бахмут кам'яною стіною стояв на шляху до цієї мети. Росія потроху руйнувала місто та зрештою заволоділа ним. А втім від такої стратегії не лишиться, як кажуть, каменя на камені.

Переклад Неоніли Коломієць

ПЕРЕКЛАДИ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Kirstin Schwab *xviii*

– SICHER?

die Gewissheit stürzt mich aus dem Innersten
lasse die Glassplitter
den Besen gegen den Herd
gestützt
gehe
das Haus formt neue Löcher
hinter mir
am Zaun
halte ich
lehne mich
Lauschen
auf der anderen Seite
lasse Zaun und Häuserzähne
außerhalb
krieche ich
in den Keller
lege mich
zu schwarzem Gemüse
Maus
im eigenen Land
hoffe auf Minuten
schlafe in Minuten
der sicherste Ort
war in mir
heute
hat er mich verloren
wenn ich fortlaufe
durch die Stäbe meines Körpers
alles umgibt
mich
Luftfüße
fast ist ein Vogel
zu hören
es schneit es friert
ich fortlaufe
meine Füße
unspürbar
fallen ab
mein Körper
ab von mir
Eis
frisst mich weg
frei
ist besser als

Кіртін Шваб
БЕЗПЕЧНО?

впевненість поглинає мене зсередини
залишає розбите скло
віник проти печі
підтримується
йдеш
будинок утворює нові нори
за мною
біля паркану
я тримаюсь
прихиляюсь
прислуховуюсь
з іншого боку
залишити паркан і зуби будинку
назовні
я повзу
в підвал
опускаюсь
до чорних овочів
миша
у власній країні
надія на мить
сон за лічені хвилини
найбезпечніше місце
було в мені
сьогодні
він втратив мене
якщо я втечу
крізь ґрати мого тіла
все навколо
мене
невагомі ноги
майже птах
слухаю
падає сніг мороз
я тікаю
моя нога
непомітно
відвалюється
від мого тіла
від мене
лід
з'їдає мене
вільна
краще, ніж

Переклад Олени Степанюк

August Stramm XIX
FEUERTAUF

Der Körper schrumpft den weiten Rock
Der Kopf verkriecht die Beine
Erschrecken
Würgt die Flinte
Ängste
Knattern
Knattern schrillen
Knattern hieben
Knattern stolpern
Knattern
Übertaumeln
Gelle
Wut.
Der Blick
Spitzt
Zisch
Die Hände spannen Klaren.
Das Trotzen ladet.
Wollen äugt
Und
Stahler Blick
Schnellt
Streck
Das
Schicksal.

Август Штрамм
БОЙОВЕ ХРЕЩЕННЯ

Тіло стискає широка спідниця
Голова підгинає ноги
Лякає.
Душить рушниця
Страх.
Брязкальце.
Брязкає пронизливо.
Стук, стук, стук, стук
Хрипи, хрипи, хрипи.
Брязкальце
Розхитує
Желе!
Лють
Погляд
Гострий
Шипіння
Руки зведені.
Звинувачення в непокорі.
Жадібні очі
І
Сталевий погляд
Швидше!
Тягнись!
Доля!
Доля...

Переклад Олени Степанюк

August Stramm
KRIEGGRAB

Stäbe flehen kreuze Arme
Schrift zagt blasses Unbekannt
Blumen frechen
Staube schüchtern.
Flimmer
Tränet
Glast
Vergessen.

Август Штрамм
ВІЙСЬКОВА МОГИЛА

Хрести благають схрещеними руками
Напис блідий невідомий
Квіти настирливі
Пил сором'язливий.
Мерехтіння.
Сльози
Скло
Забутий.

Переклад Олени Степанюк

ΠΕΡΕΚΛΑΔΙ 3 НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Αγγελική Κριαρίδου «ΕΠΙΧΕΪΡΗΣΗ 13»: ΤΟ «ΣΤΑΛΙΝΙΚΟ» ΣΧΕΔΙΟ ΕΞΟΝΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΕΣΣΔ

Οι μαζικές επιχειρήσεις εκκαθάρισης γνωστές ως «**Με άλη Εκκαθάριση**» ή αλλιώς «**Μεγάλος Τρόμος**», αποτελούσαν διώξεις εθνοτικών ομάδων και εσωκομματικών εχθρών του Στάλιν, που ξεκίνησαν το 1930 και διήρκεσαν για όλη την δεκαετία. Με αυτόν τον τρόπο, ο Στάλιν επιζητούσε την εδραίωση της ισχύος του και την εκμηδένιση των πολιτικών του αντιπάλων, μέσα από εξορίες και εκτελέσεις. Παράλληλα, πολίτες που προέρχονταν από μειονοτικές εθνικότητες της Σοβιετικής Ένωσης, όπως οι Πολωνοί, οι Κορεάτες, οι Ρουμάνοι, δημιουργούσαν στον Στάλιν την αίσθηση απειλής, καθώς θα μπορούσαν να ενεργήσουν ως πέμπτη φάλαγγα του εχθρού, σε περίπτωση που ξεσπούσε κάποια σύγκρουση με τους Γερμανούς. Επομένως, δημιουργήθηκε η ανάγκη για εξάλειψη αυτών των πιθανών αντιπάλων, μεταξύ των οποίων ήταν και οι Έλληνες.

Η «Ελληνική Επιχείρηση» ξεκίνησε στις **15 Δεκεμβρίου του 1937**. Τότε, έπειτα από το διάταγμα υπ' αριθμόν 50215 «ντιρεκτίβα», που υπεγράφη στις 11 του ίδιου μήνα, από τον υπεύθυνο εσωτερικών υποθέσεων, διευθύνων της ΕΝ ΚΑ ΒΕ ΝΤΕ και στενό συνεργάτη του Στάλιν, Νικολάι Γιεζόφ, δινόταν επίσημα η εντολή να εκδιωχθούν οι Έλληνες που κατοικούσαν ανά την Σοβιετική Ένωση. Οι κατηγορίες που βάρυναν τους πολίτες αυτούς ήταν η κατασκοπεία.

Στις 15 Δεκεμβρίου αυτού του έτους, ταυτόχρονα σε όλες τις δημοκρατίες, περιοχές και επαρχίες, να συλληφθούν όλοι οι Έλληνες, για τους οποίους υπάρχουν υποψίες κατασκοπείας, κωλυσιεργίας, εξεγέρσεως και εθνικιστικής αντισοβιετικής δραστηριότητας.

(μέρος της Ντιρεκτίβα 50215, την οποία υπέγραψε ο Νικολάι Γιεζόφ).

Η κίνηση αυτή που έγινε με το πρόσχημα της εθνικής προστασίας από τους αντιδραστικούς και με καπιταλιστικό φρόνημα πολίτες, εκτυλίχθηκε στη Γεωργία, Κριμαία, Σταυρούπολη, Ντόνετσκ, Οδησό, Κρασνοντάρ και Αζερμπαϊτζάν. Ξεκίνησαν βαθμιαία με το κλείσιμο σχολείων και κατέληξε σε ομαδικές συλλήψεις ατόμων, από σπίτι σε σπίτι. Τις περισσότερες φορές δεν υπήρχαν στοιχεία, ούτε και συγκεκριμένα ονόματα. Μετά τη σύλληψη τους, όλοι οδηγούνταν χιλιόμετρα μακριά από την οικογένειά τους, στα γκουλάγκ στη Κολύμα, στο Νορλίσκ, στο Καζακστάν και σε άλλα μέρη, χωρίς να έχουν επικοινωνία με κανέναν. Ο Ιβάν Τζουκά, που ερευνούσε το θέμα αυτό,

είχε δηλώσει πως όσοι είχαν αποσταλεί εκεί, εργάζονταν για 15-16 ώρες ημερησίως, με θερμοκρασίες που έφταναν πολλές φορές τους -60 βαθμούς, στη Σιβηρία, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι να ζούσαν μέχρι τρεις με τέσσερις μήνες. Και δεύτερο κύμα διωγμών για τους Έλληνες ακολούθησε το 1949, αυτή τη φορά με την αιτία της συνεργασίας με τους Γερμανούς και της υπονόμευσης του σοβιετικού κράτους.

Η «Επιχείρηση 13», όπως ονομάστηκε η ελληνική επιχείρηση, συγκέντρωσε περίπου 38.000 Έλληνες στα στρατόπεδα εργασίας της Σιβηρίας. Οι επιζώντες από κάθε οικογένεια ήταν λιγοστοί. Όποιος έφευγε, γυρνούσε πίσω σε εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις. Οι περισσότεροι φυλακίστηκαν, πέθαναν από τις δύσκολες συνθήκες που υπέμειναν στα γκουλάγκ, ενώ το χειμώνα του 1938 εκτελέστηκαν χωρίς δίκη 3.140 Έλληνες.

Ο επίλογος για τη μειονότητα των Ελλήνων στη Ρωσία γράφτηκε με μελανά γράμματα. Στιγματίστηκαν με κατηγορίες για συνωμοσία, προδοσία και εγκληματική δράση, εξυπηρετώντας ουσιαστικά την εδραίωση της σταλινοποίησης. Έτσι, δεκάδες χιλιάδες Ελλήνων σοβιετικών χάθηκαν οριστικά μετά τις συλλήψεις. Η Ελλάδα από την πλευρά της, επί κυβερνήσεως Ιωάννη Μεταξά εκείνη την εποχή, δεν έκανε δραστικές κινήσεις για να επέμβει στα τραγικά αυτά γεγονότα, παρά μονάχα έστειλε μερικές επιστολές για να δηλώσει την αντίδραση της στα γεγονότα.

Агелікі Кріаріду **ОПЕРАЦІЯ 13: СТАЛІНСЬКИЙ ПЛАН** **ЗНИЩЕННЯ ГРЕКІВ СРСР ^{xx}**

Μαсові чистки, відомі як **«Велика чистка»** або ж **«Великий терор»**, були гоніннями на етнічні групи та внутрішньопартійних ворогів Сталіна, що розпочалися в 1930 році й тривали протягом десятиліття. Сталін прагнув зміцнити свою владу та знищити політичних опонентів саме шляхом вигнання та страти. Водночас громадяни, що належали до національних меншин Радянського Союзу, такі як поляки, корейці, румуни, викликали у Сталіна відчуття загрози, оскільки могли стати на бік ворога в ролі п'ятої колони, під час імовірного конфлікту з Германією. Тому виникла необхідність усунення потенційної загрози, яку становили, в тому числі й греки.

«Грецька операція» почалося **15 грудня 1937 року**. Тоді, Директивою № 50215, підписаною 11 числа того ж місяця главою комісаріату внутрішніх справ, начальником Генштабу і близьким соратником Сталіна Миколою Єжовим, був офіційно відданий

наказ про висилку греків, які проживали по всьому Радянському Союзу. Цим громадянам висунули звинувачення у шпигунстві.

15 грудня того ж року одночасно у всіх республіках, областях і районах було заарештовано всіх греків, підозрюваних у шпигунстві, обструкції, заколоті та націоналістичній антирадянській діяльності.

(витяг з Директиви 50215, підписаної Миколою Єжовим).

Це було зроблено під приводом захисту національних інтересів від реакційних та буржуазно налаштованих громадян, операція розгорнулася в Грузії, Криму, Ставрополі, Донецьку, Одесі, Краснодарі та Азербайджані. Все почалося з закриття шкіл і поступово призвело до масових арештів людей, від хати до хати. У більшості випадків не було доказів, ба навіть конкретних імен. Після арешту всіх вивезли за тисячі кілометрів від їх родин, до ГУЛАГу на Колімі, в Норильську, в Казахстані та в інших місцях, без права спілкування. Іван Джуха, який розслідував це питання, стверджував, що заслані до Сибіру працювали по 15-16 годин на день при температурі, яка часто сягала -60 градусів, в результаті чого більшість помирала протягом трьох-чотирьох місяців. Друга хвиля переслідувань греків сталася в 1949 році, на цей раз через звинувачення у співпраці з німцями та підриві основ радянської держави.

Грецька операція під кодовою назвою «Операція 13», зібрала у сибірських трудових таборах близько 38 000 греків. Кожна сім'я когось втратила. Той, кого забрали, повертався вкрай рідко. Більшість була ув'язнена й загинула в поневіряннях, які зазнала в ГУЛАГу, водночас, взимку 1938 року без суду було страчено 3140 греків.

Ця сторінка грецької етнічної меншини вписана чорним в історію Росії. Греків затаврувати звинуваченнями у змові, державній зраді та злочинній діяльності, що, по суті, сприяло консолідації сталінізації. В результаті арештів зникли безповоротно десятки тисяч греків - громадян Радянського Союзу. Греція, що на той час перебувала під керівництвом Іоанніса Метаксаса, не зробила нічого, аби втрутитися в ці трагічні події, лише направляла формальні ноти протесту, аби продемонструвати свою реакцію на події.

Переклад Кіри Верещагіної

ПЕРЕКЛАДИ З ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

***Alicja Korek* XXI**
PIOSENKA O KOŃCU ŚWIATA

Ceny pomidorów idą w górę.

Efekt wojny na Ukrainie – tłumaczą media.

E. obmywa zakrwawione uda kuchenną ścierką.

Po czym podaje ścierkę córce.

Córka podaje ścierkę babce.

Nie ma pijanych od słońca nasturcji.

Ani dźwięku skrzypiec, jak u Miłosza.

Są pijani rosyjscy żołnierze i krzyki gwałconych kobiet.

Matka spogląda na córkę.

Córka spogląda na babkę.

Babka patrzy przez okno.

A za oknem czerwony las.

Innego końca świata nie będzie.

Innego końca świata nie będzie?

Аліція Корек
ПІСЕНЬКА КІНЦЯ СВІТУ

(За Чеславом Мілошем. Майже...)

Ціни на помідори зростають.

Наслідок війни в Україні - пояснюють ЗМІ.

Є. витирає закривавлені стегна кухонною дрантиною.

Передає онучу доньці.

Донька передає онучі бабці.

Немає залитих сонцем настурцій.

І немає звуків скрипок, як у Мілоша.

Є п'яні російські солдати і крики зґвалтованих жінок.

Мати дивиться на доньку.

Донька дивиться на бабусю.

Бабуся дивиться у вікно.

А за вікном Рудий ліс.

Іншого кінця світу не буде.

Іншого кінця світу не буде?

Переклад Олени Степанюк

Renata Teresa Korek *XXII*

POLE

Pole było przy mieście, nad rzeką, raz rósł tam len, a raz rzepak,
obsypywało się kwiatem, szło do słońca z głową uniesioną.
Nadszedł taki dzień, kiedy skrył się nawet cień, który jest i go nie ma.

Jaśniejące pole było cesarzem, a stało się dla zakatowanych cmentarzem,
gospodarze, zamiast rozsypywać ziarno ciągnęli trumnę omdlałą, umarłą,
przez dni i miesiące, skonani.

Polny cmentarz inne wojny pamięta, przygląda się i tej. Kwiaty na mogiłach
pochyle, zmęczone, mogiły nowe – a stare, nie pasują tu wcale,
nie powinno ich tu być.

Jęczy pole i las, żałobną pieśń roztacza, nie przywróci do życia nikogo,
po wiośnie wątłej, choć w ogniu, przed zimą sroga.

Рената Тереса Корек

ПОЛЕ

Поле було біля міста, біля річки, то ріс льон там, то ріпак,
заквітчувалось, йшло до сонця з піднесеною головою.
Запав день, коли навіть притінок, який є і якого нема, сховався.

Сяюче поле було владарем, а стало цвинтарем для закатованих,
Газди не засівали зерня, тягнули труну бездужну, бездиханну,
крізь дні і місяці, змарнілі.

Польовий цвинтар таїть інші війни і споглядає цю також. Квіти на
могилах похилі, втомлені, ями нові - і старі, вони не до місця тут,
їх тут не повинно бути.

Стогне поле і ліс, лине тужна пісня, і нікого не поверне вона до життя,
після кволої весни, хоч і у вогню, перед лютою зимою.

Переклад Олени Степанюк

Renata Teresa Korek
ZAPISY Z ZASYPANEJ PIWNICY

Bez nadziei na życie w piwnicznym więzieniu
wybudowanym przez pocisk, ściany popisane,
pamiętnik z ostatnich dni, potem wszystko jedno.

*

Dzisiaj nie było już chleba, zabrakło otuchy, zimno,
ranek budzi nas mroźny, cicho, strasznie.

*

Ten człowiek z połamanym biodrem zasnął, już się nie obudził,
co zrobić z trupem?

*

Dzieci płaczą, nie można ich uspokoić, nie ma mleka,
nikt nas nie szuka, strzały na górze.

*

Czy ktoś nas odkopie, brakuje powietrza,
słyszę głosy w oddali, wałę w ścianę, wołam,
który dzień, pytam, odpowiada milczenie.

*

Skończyła się woda, ani kropli,
zostałam ostatnia, moja modlitwa jest bolesna, złorzeczę.

*

Wiem, że już blisko, myślę, kto przyjdzie po mnie?
Dziadek, babcia, najstarsza siostra?

*

Nie pamiętam gdzie jestem, zapisane ściany pozostaną,
ja - zaraz odejdę.

Рената Тереса Корек
ЗАПИСИ ІЗ ЗАСИПАНОГО ПІДВАЛУ

Без сподівань на життя в підвальній в'язниці
в вирві ракетній, стіни обписані,
щоденник останніх днів, потім все одно.

*

Сьогодні не було вже хліба, не було підбадьорення, холодно,
ранок будить нас морозний, тихий, страшний.

*

Той чоловік із зламаним стегном заснув, не прокинувся
що робити з трупом?

*

Діти плачуть, не ладні їх заспокоїти, молока немає,
нас ніхто не шукає, нагорі постріли.

*

Чи хтось нас відкопає, повітря нема
Я чую голоси вдалині, стукаю в стіну, волаю
який день, питаю, тиша відповідає.

*

Вода закінчилась ані краплі,
Я останній, моя молитва болісна, проклинаю.

*

Знаю, що хтось близько, думаю, хто прийде за мною?
Дідусь, бабуся, старша сестра?

*

Не пам'ятаю, де я, залишаться обписані стіни
Я – відійду скоро.

Переклад Олени Степанюк

Renata Teresa Korek
WOŁANIE

Wołam o pomoc, dla tych, którzy na naszych oczach giną,
piją piołun beznadziei gorzkiej.

Żyzna Ukraino, przez twoje pola wśród słoneczników jasnych,
biegnie na oślep, niedola.

Kto ją obudził, zamkniętą w żelaznej masce, wiatr historii
buduje grobowce, lśniące światłem ludzkiego strachu.

Kto podlewał jej łodygi wysokie - smutek, okrucieństwo, pustka,
kto na rękach nosił, całował czule w zatrute usta?

Niedolo, po co tu przyszedłś ciemną nocą, jak znalazłaś drogę do nas,
przez gęsty las z jarami, jeżynę kłującą?

Odejdź, daj spokojnie zasnąć, doczekamy się pod cieniem brzoź
blasku sprawiedliwości, ciebie - przekleństwem przegonimy.

Рената Тереса Корек
ВОЛАННЯ

Я волаю про допомогу, для тих, хто гине на наших очах,
хто п'є полин гіркої безнадії.

Родюча Україно, по твоїх полях серед жовтогарячих соняшників,
мчить навмання недоля.

Хто розбудив її, закуту в залізну маску, вітер історії
Насипає могили, осяяні світлом людського страху.

Хто полив її стебла височезні - смуток, жорстокість, порожнечу,
хто носив її на руках, ніжно цілував в отруєні губи?

Недоле, навіщо ти прийшла поночі, як ти віднайшла дорогу до нас?
крізь густий ліс з ярами, крізь пекучі чагарі ожини?

Йди геть, дай нам спокійно спати, дочекаймося в затінку берез
Світла справедливості, проженемо тебе прокляттям.

Переклад Олени Степанюк

ПЕРЕКЛАДИ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Serge Ouaki

Sur la terre
Et dans le ciel
Indifférent
Aux oiseaux
De fer Explosant
Dans nos tranchées
Lorsque
Je m'endors
En rêve
Tout contre
Toi serré
Insensible
Au froid
Qui m'engourdit
S'effacent
Ces mortelles
Randonnées
Où
Je revis
Comme
Je t'enlaçais
Les soirs d'été
Au bord du Dniepr
Loin des meurtriers
Qui torturent
Et assassinent
Au cœur
Du pays
Fracturé
Je songe
Et m'émerveille
Du frémissement
De tes paupières
Tes mains réchauffant les miennes
Et ton corps
Suave
Tout contre
Le mien
Cambré
Jusqu'aux
Lueurs de l'aube

Серж Уакі

На землі
І в небі
Байдуже
до птахів.
До вибухів залізниччя
В наших окопах.
Коли
Я засинаю
Поруч з тобою
Уві сні.
Ти міцна.
Нечутлива
До холоду.
Від якого німієш.
Зникни.
Ці смертні
Походи.
Де
Я знову живу.
Як
Я обіймав тебе
Літніми вечорами
На березі Дніпра
Далеко від вбивць.
що катують
і вбивають.
У самому серці
країни
розбитої на друзки.
Я мрію
І дивуюся
Як тремтять
Твої повіки.
Твої руки зігривають мої.
І твоє тіло
Солодке.
Все проти
Мене самого.
Поховане
До
Сяйва світанку

Où grelottant
Je m'éveille
Au milieu
D'un Armageddon
D'âmes et de fer
Gardant en moi
Le charme de
Nos existences
Entrecroisées
Qui fait que
Bien qu'épuisé
Je me bats
Et tâche
De résister
Pour te retrouver
Qui sait peut être
Un autre été
Faisant silence
Sur le fleuve
Nous remémorant
Nos amis perdus
Et nos enfances
Fracassées
Sur la terre
Comme au ciel
Survivants de cet enfer
Nous retrouver
Et oublier
Cette tranchée
Et tout
De cette guerre
Pour que vive
Et passe
L'Ukraine
Sur la terre
Et dans le ciel
Encore
Toujours
Et à jamais
Oublier
Comme
Tu me
Manquais.

Де я тремчу.
Я прокидаюсь
Посеред
Армагеддону
Душ із заліза.
Зберігаю в собі
Чарівність
Наших життів
Переплетених
Це тримає мене
Хоч і виснажений.
Я борюсь
І намагаюсь
Опиратися
Щоб знайти тебе.
Хто знає, можливо
Ще одне літо
У тиші
На річці.
Згадуючи
Наших втрачених друзів
І наше дитинство.
Вирване з корінням
На землі
Як на небі.
Ті, що вижили в цьому пеклі.
Зустрінуться знову
І забудуть
Цей окоп
І все
про цю війну.
Щоб ми могли жити
І пройти
Україну
На землі
І в небі
Як
Завжди
І назавжди
Забудь
Як
Я сумував
за тобою.

Переклад Олени Степанюк

Serge Ouaki
ECRIT TOUJOURS PENDANT
LE SIÈGE DE MARIUPOL

Si tu t'endors
N'en revenant pas
Si la vie te quitte
Si ta vie s'en va
Je m'efforcerai
De tout effacer
Si ta vie t'emmène
Où je n'irai pas
Me souvenant des mots
Que contait ma mère
Quand j'avais froid.
Les jours ne seraient
Que des jours
Les nuits que des nuits
Et les étoiles seulement
De petites bougies
Que le magicien allume
Afin que les enfants rêveurs
Ne s'égarerent pas
Dans le noir
Des cauchemars.
J'oublierai ton visage
J'oublierai ta voix
Jusqu'à tes pas
Pour m'endormir
Et t'accompagner
Où je n'irai pas
Et si m'éveillant
L'espace d'un songe
Tu souris
Et que tes doigts délicats
Caressent mon visage
Je comprendrai
Ce que me fredonnait
Ma mère tout bas
Lorsque j'avais froid.

Серж Уакі
НАПИСАНО ПІД ЧАС ОБЛОГИ
МАРІУПОЛЯ

Якщо ти заснеш
І не повернешся
Якщо життя покине тебе
Якщо твоє життя скінчиться
Я зроблю все, що зможу
Щоб стерти все це.
Якщо твоє життя забере тебе
Туди, куди я не дійду.
Пам'ятаю слова,
Що казала мені мама,
Коли мені було холодно:
«Дні будуть просто днями.
Лише дні.
Ночі - лише ночі.
І тільки зорі,
Маленькі свічечки,
що запалює чарівник,
Щоб мрійливі діти
Не загубилися
У темряві
нічних кошмарів».
Я забуду твоє обличчя,
Я забуду твій голос,
Щоб заснути
І піду з тобою
Туди, куди я не дійду.
І якщо я прокинусь
У просторі сну -
Ти посміхнешся.
І твої ніжні пальці
Торкнуться мого обличчя.
Я зрозумію,
Що моя мати,
Моя ніжна матінка казала,
Коли мені було холодно.

Переклад Олени Степанюк

Serge Ouaki

Parmi les ombres
De mon passé
Je t'ai croisée
Et durant un instant
Je crus te reconnaître
Mais rien n'y fit
Je t'ai laissée aller
Parmi mes rêves
Profondément enfouie
Au cœur de mon être
Sans réaliser que
Nous nous étions
Aimés en pensées
Sans jamais
Nous rencontrer
Dans les recoins reculés
De nos existences crucifiées
Pour affronter la guerre
Et ses bourrasques
Allant d'immeubles
En immeubles
Affronter la mort
Sans imaginer
Qu'un jour
Je te rencontrerais
Seul et désespéré
Chaque soir
Me convainquant
Que peut être
Tu existais
Quelque part
Loin de cet enfer
Et m'endormant,
Te retrouver
Parfois t'avouant
Que je t'aimais
Si jamais j'en reviens
Et si la vie m'amène
À être capable d'oublier
Je te le promets
Je saurai cette fois
Te reconnaître
Parmi les ombres
De mon passé
Et te dire comme
Nos vies seront belles
Loin des ombres
De cette guerre.

Серж Уакі

Серед тіней
Мого минулого
Я зустрів тебе
І на мить
мені здалося, що я тебе впізнав.
Але намарно.
Я відпустив тебе.
Серед моїх мрій,
Глибоко похований
У серці мого єства,
Не усвідомлюючи того.
Ми кохали одне одного.
Кохали один одного в думках.
Без жодної зустрічі.
У віддалених куточках
наших розп'ятих життів.
Щоб зустріти цю війну
і її пориви.
Від будівлі до будівлі
З будівлі в будівлю,
з будівлі в будівлю.
Назустріч смерті.
Не уявляючи.
Що одного дня
я зустріну тебе.
Самотню і відчайдушну.
Щоночі
Переконаєш мене
Що можливо
Ти існуєш
Десь
далеко від цього пекла.
І я засинаю...
Я знайду тебе.
Іноді зізнаюсь,
що кохаю тебе.
Якщо я коли-небудь повернусь,
Якщо життя приведе мене до тебе
Я зможу все забути.
Обіцяю тобі.
Цього разу я буду знати.
Впізнаю тебе
Серед тіней
мого минулого,
І скажу тобі, яким прекрасним
Буде наше життя.
Далеко від тіней
цієї війни.

Переклад Олени Степанюк

ПРИМІТКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

I Фільм можна подивитися на ютуб-каналі Суспільного за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=pacMw4oo_Zc

II Мирослава Кирильчук народилася в селі Немилів Радехівського району на Львівщині. 1998 року закінчила факультет української філології Рівненського державного педагогічного інституту. Працює літературним редактором газети «Вісті Рівненщини». Пише вірші та прозу. Відзначена дипломом переможця конкурсу «Голоси Севами» Міжнародного фестивалю авторської поезії та пісні Sevama fest (27–28 травня 2023 року) в номінації «Поезія». Членкиня Рівненської обласної організації Всеукраїнського Жіночого Товариства імені Олени Теліги. Активна учасниця письменницького волонтерського руху в Рівному. Захоплюється вишивкою, лялькарством.

III Оригінал статті можна знайти на сайті «Wall Street Journal» за посиланням:

https://partners.wsj.com/bayer/war-triggered-food-crisis-needs-attention-now/?utm_source=wsj-search&utm_medium=CustomContentWSJ

IV Статтю опубліковано на сайті видання «Irish Times» 25 березня 2023 року: https://www.irishtimes.com/culture/books/2023/03/25/being-a-ukrainian-writer-is-a-long-long-tradition-and-it-means-you-are-a-fighter-already/?fbclid=IwAR1e020fLaDb71CW-0W2V9AxdM_4xahJT89LcRy8C0su7WDw7NUQZWbpRew

V Вікторія Амеліна - українська письменниця та громадська діячка, лавреатка премії Конрада, засновниця Нью-Йоркського літературного фестивалю (селище Нью-Йорк Донецької обл.). На момент виходу статті Вікторія Амеліна була жива. Вона померла в лікарні в Дніпрі 1 липня 2023 року від отриманих 27 червня ран під час ракетного обстрілу Краматорська Росією.

VI Це не зворотній переклад, а справжня цитата зі щоденника Володимира Вакуленка. Уривок з 36-го аркушу щоденника цитується за матеріалами журналістки «Високого Замку» Сюзанни Бобкової:

<https://wz.lviv.ua/ukraine/478986-viruyu-v-zsu-otak-yak-v-boga-khaj-ne-gnivitsya-na-mene>

VII Журнал «The Economist» дотримується редакційної анонімності, матеріали видання не підписуються авторами. Дата виходу статті 20 квітня 2023 року: <https://www.economist.com/leaders/2023/04/20/ukraines-coming-counter-offensive-may-shape-its-future-and-europes>

VIII Статтю опубліковано на сайті «Telegraph» 28 грудня 2022 року:
<https://www.telegraph.co.uk/global-health/terror-and-security/how-trauma-war-taking-toll-ukraines-children/>

IX Статтю опубліковано на сайті «The Guardian» 02 січня 2023 року:
https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/jan/02/learning-ukrainian-language-political-solidarity-victims-vladimir-putin?fbclid=IwAR3-zL0oT16LB-nm3YOPRztp0k2Pyk-8_x3IotvGf9r0RnFJgbgr7viOxtY

X Статтю опубліковано на сайті «Forbes» 18 квітня 2022 року:
<https://www.forbes.com/sites/craighooper/2022/04/18/ukraines-shift-to-a-new-nato-arsenal-is-unprecedented-and-inevitable/?sh=2d767ffc74bc>

XI Перекладено за онлайн-публікацією: *Happy Xmas (War Is Over)* by Anhoai / Yoko Ono / John Winston Lennon.
Available at <https://www.musixmatch.com/>

XII Перекладено за онлайн-публікацією: *50 years ago, John and I had the idea to do the «WAR IS OVER! (If you want it)» campaign* by yokoono / Yoko Ono Published in: Instagram. December 17, 2019.
Available at: <https://www.instagram.com/p/B6LmYUMJJFE/>

XIII Перекладено за онлайн-публікацією: *GASOLINE* by Damiano David / Ethan Torchio / Justin Tranter / Rami Yacoub / Sylvester Willy Silverstein / Thomas Raggi / Victoria De Angelis.
Available at: <https://www.lyricfind.com/>

Для епіграфа використано уривок з інтерв'ю гурту Måneskin.
Перекладено за онлайн-публікацією: *Måneskin Q&A: «Our song Gasoline was inspired by Ukraine – we wanted to raise our voice for something meaningful»* by Kevin E. G. Perry. Published in: The New York Times. April 18, 2022.

Available at: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/music/features/maneskin-interview-coachella-2022-ukraine-b2059871.html>

XIV Статтю опубліковано на сайті «Medium» 1 березня 2022 року:
<https://benjaminsledge.medium.com/no-one-has-addressed-why-russia-invaded-ukraine-so-ill-do-it-45892616c10e>

XV Перекладено за онлайн-публікацією: *Regarding the Pain of Others* by Susan Sontag. Published in: The New York Times. March 23, 2003.
Available at: <https://www.nytimes.com/2003/03/23/books/chapters/regarding-the-pain-of-others.html>

XVI Перекладено за онлайн-публікацією: *Russians* by Gordon Sumner / Serge Prokofieff.
Available at: <https://www.lyricfind.com/>

Для епіграфа використано цитату з особистого блога Стінга. Перекладено за онлайн-публікацією: *Sting Releases New Rendition of 'Russians' for Ukraine Relief: 'No Such Thing as a Winnable War'* by Daniela Avila. Published in: People. March 25, 2022.

Available at: <https://people.com/music/sting-releases-new-rendition-of-russians-to-aid-ukraine/>

^{xvii} Статтю опубліковано на сайті видання «Irish Times» 23 травня 2023 року: <https://www.irishtimes.com/world/europe/2023/05/23/pyrrhic-victory-russia-claims-bakhmut-but-at-what-cost/>

^{xviii} Кірстін Шваб – молода австрійська поетеса, актриса, викладачка. Мешкає в м. Грац. Вірш написано в 2022 році.

^{xix} Август Штрамм – німецький поет та драматург, один з представників раннього еспрессіонізму в поезії. Загинув 1 вересня 1915 року при штурмі Дніпровсько-Бузьського каналу.

^{xx} Агелікі Кріаріду – філолог і журналіст. Статтю перекладено за публікацією: <https://www.maxmag.gr/afieromata/epicheirisi-13/>

^{xxi} Аліція Корек – науковиця, спеціалістка з гендерних питань, аматорка культури. Вірш написано в лютому 2023 року.

^{xxii} Рената Тереса Корек – поетеса, громадська діячка, художниця, фотографиня, культурна менеджерка, дослідниця регіональної історії та традицій, авторка статей і наукових досліджень, дитячих книжок і поетичних збірок. Мешкає в Тшеб'ятові (Польща). Вірші написано у 2022 році.

ВІДОМОСТІ ПРО ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Дмитро **Аладько**
Рівне, Україна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету

Катерина **Андріюк**
kateandriuk@gmail.com

Студенка 4 курсу філологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету

Леся **Бондар**
Київ, Україна

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики і перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Жанна **Буць**
Київ, Україна

Доцент, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кіра **Верещагіна**
Афіни, Греція
kira-v@ukr.net

Судовий перекладач Міського суду першої інстанції міста Афіни. Судовий перекладач Міського суду першої інстанції та Прокуратури міста Пірея. Штатний перекладач та тлумач НДО і Греції. В доробку дитяча пригодницька трилогія в перекладі із української на грецьку. Готується до друку збірник казок в жанрі етно-фолк (переклад із української на грецьку) та ведеться робота над перекладом другого збірника казок.

Софія **Виграновська**
Львів, Україна
sofiyvyhranovska@gmail.com

Студентка факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка

Мирослава **Вишнеvsька**
mvishnevskaa2406@gmail.com

Студенка 4 курсу філологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету

Неоніла **Коломієць**
Рівне, Україна
gastrowebby@gmail.com

Магістрантка 2 курсу філологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету

Олена **Константинова**
Рівне, Україна
olena.konstantinova@gmail.com

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету

Вікторія **Куликова**
Київ, Україна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики і перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Віктор **Марач**
Рівне, Україна
marachv@ukr.net

Кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри вищої математики Рівненського державного гуманітарного університету

- Софія **Мелешук**
sofiamelesuk8@gmail.com
Студенка 4 курсу філологічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету
- Валерія **Мельник**
Студенка 4 курсу філологічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету
- Арина **Менчук**
Студентка 4 курсу факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського». Цікавиться книгами, танцями,
руководілям. Перекладає художню літературу та
юридичні документи
- Аліна **Мізинець**
alinamizynets78@gmail.com
Студенка 4 курсу філологічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету
- Анна **Ніколайчук**
Студентка 4 курсу факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», за спеціалізацією 035.055 «Романські
мови та літератури (переклад включно), перша –
французька», за спеціальністю 035 Філологія.
- Софія **Оніщук**
Студентка 4 курсу факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», за спеціалізацією 035.055 «Романські
мови та літератури (переклад включно), перша –
французька», за спеціальністю 035 Філологія
- Ірина **Осадчук**
osadchukira66@gmail.com
Студенка 4 курсу філологічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету
- Анжела **Павлів**
pavliv081@gmail.com
Студенка 4 курсу філологічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету
- Марія **Панасюк**
Україна
panasiuk.mariia.o@gmail.com
Культуролог, перекладач
- Дарина **Парчевська**
Київ, Україна
Студенка 4 курсу факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського». Має численні хобі: кондитерська
справа, малювання, фотографія, візаж, фортепіано,
музика. Обожднює піші прогулянки рідним Києвом.
Перекладає рекламні тексти, кулінарні блоги,
озвучує перекладені фільми та мультфільми, а також
працює з текстами на політичну тематику та про
міжнародну співпрацю.

Олександра **Рибчук**

Студентка 2 курсу магістратури кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Цікавиться іноземними мовами, музикою та спортом

Олена **Степанюк**

Дніпро, Україна
inostrankadp@gmail.com,
ratdulivre@yahoo.fr

Завідувачка відділом документів іноземними мовами Дніпровської Центральної міської бібліотеки. Українською мовою надруковані переклади поезій Мілоша Чеслава та Збігнєва Герберта в збірках поезій Генерального Консульства республіки Польща в Харкові (Україна). Організаторка перекладацьких проєктів на пошану Тараса Шевченка та перекладів німецькомовних поезій. Видавчиня, перекладачка та редакторка збірок «Незлим тихим словом» (переклади творів Шевченка 8 європейськими мовами) та збірки «Словошалик». Учасниця збірок перекладів поезій «Ars Translatica III», «Ars Translatica V», «Ars Translatica VI», «Ars Translatica VII». Перекладачка альманаху «Час осмислити цей світ, час втамувати біль» (Познань, Польща). Освіта: Криворізький педагогічний університет, Краківський педагогічний університет (Польща).

Ангеліна **Федорова**

angelinafedorova0404@gmail.com

Студентка 4 курсу філологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету

Марина **Шевченко**

Студентка 2 курсу магістратури кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Цікавиться музикою, подорожами, читанням, зокрема творів французької літературної спадщині, вивченням іноземних мов, саморозвитком

Лілія **Школяр**

Доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науково-популярне видання
ARS TRANSLATORICA

Збірник перекладів
Випуск 8

The Collection of Translations
Issue 8

Формат 60x841/16.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Гарнітура Bookman Old Style.
Ум. др. арк. 9,2. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12,
тел.: (0362) 26-48-83

Друк: «ПараГраф+»,
м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8,
тел.: (0362) 26-49-27